
JULIE NÅVIK HVAL OG PER CHRISTIAN RÅLM (RED.)

Mat og industri 2012

Status og utvikling i norsk matindustri

UTGITT AV:

NORSK INSTITUTT FOR LANDBRUKSØKONOMISK FORSKNING

I SAMARBEID MED:

STATENS LANDBRUKSFORVALTNING

NHO - MAT OG LANDBRUK

NORSK NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELARBEIDERFORBUND

NHO - MAT OG DRIKKE

NORSK LANDBRUKSSAMVIRKE

FORSKNINGSRÅDET

OMSLAGSFOTO: ©TINE MEDIEBANK

2 0 1 2

Mat og industri

Status og utvikling i norsk
matindustri

JULIE HVAL
PER CHRISTIAN RÅLM
(RED.)

Redaktører	Julie Hval og Per Christian Rålm
Tittel	Mat og industri 2012. Status og utvikling i norsk matindustri
Prosjekt	Mat og industri 2012 (F068)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2012
Antall sider	152
ISBN	978-82-7077-834-8
ISSN	1502-1491
Emneord	Norsk matindustri, matindustri, mat- og drikkevarer, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling, konjunkturer, konkurranse

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

«Mat og industri 2012» er en årlig statusrapport for norsk matindustri, og publiseres i år for 13. gang. Rapporten beskriver status og trender på sentrale områder for norsk matindustri som struktur, verdiskaping, lønnsomhet, FoU-arbeid etc. I tillegg sees det nærmere på matindustriens rammebetingelser og konkurranseevne.

Statusbeskrivelsen komplementeres med en egen konjunkturundersøkelse gjennomført blant norske matindustribedrifter våren 2012. Rapporten er rettet seg mot et bredt publikum; mot matindustrien selv og dens leverandører, distributører, ansatte, politikere, studenter og andre med interesse for norsk matindustri.

Oppdragsgiverne for rapporten har i år vært NHO Mat og Landbruk, NHO Mat og Drikke, Norges forskningsråd, Norsk Landbrukssamvirke, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Statens landbruksforvaltning.

Julie Nåvik Hval og Per Christian Rålm har vært prosjektledere og redaktører. Også Mads Svennerud, Ellen Henrikke Aalerud, Hilde Helgesen, Anders Nordlund og Silje Nordby Skøien har bidratt vesentlig til rapporten. Maria Haugtomt har stått for klargjøring av manuskriptet for trykking. Vi takker prosjektets referansegruppe, med representanter for oppdragsgiverne, medarbeidere og andre ressurspersoner for godt samarbeid og nyttige innspill underveis. Vi vil også takke Seksjon for industri- og FoU-statistikk i SSB som har bidratt med mye av datamaterialet.

Oslo, september 2012

Ivar Pettersen
direktør

Innhold

SAMMENDRAG	1
SUMMARY	3
1 OM NORSK MATINDUSTRI	5
1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat	5
1.1.1 Stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring	5
1.1.2 Sentral leverandør til forbrukermarkedet	7
1.2 Matindustriens bransjer	10
2 STATUS OG UTVIKLING	14
2.1 Struktur	15
2.1.1 Sysselsetting	15
2.1.2 Bedrifter	17
2.1.3 Industristruktur	18
2.1.4 Regional betydning	20
2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå	21
2.2 Verdiskapning	24
2.2.1 Produksjonsverdi	24
2.2.2 Bruttoprodukt og bearbeidingsverdi	26
2.2.3 Produktivitetsutvikling	28
2.3 Lønnsomhet	30
2.3.1 Lønnskostnader	30
2.3.2 Investeringer	31
2.3.3 Lønnsomhetsindikatorer	34
2.4 Handel med mat- og drikkevarer	38
2.4.1 Handel med mat- og drikkevarer	38
2.4.2 Handel på bransjenivå	41
2.5 Status og utvikling i EUs matindustri	43
2.5.1 Trender og utvikling	43
2.5.2 Konkurranssevne og bærekraftig verdikjede	48
2.5.3 Forskning	52

3	RAMMEBETINGELSER	53
3.1	Nasjonal jordbrukspolitikk	53
3.2	Handelspolitiske avtaler	56
3.2.1	WTO – Landbruksavtalen	56
3.2.2	EØS; Artikkel 19 og protokoll 3	57
3.2.3	EFTA: Bilaterale avtaler	59
3.2.4	Import fra utviklingsland og GSP-ordningen	60
3.2.5	Innenlands-/utenlands bearbeiding av landbruksvarer	61
3.3	Importvernet	62
3.3.1	Administrative tollnedsettelse	62
3.3.2	Kvoter	62
3.3.3	RÅK-ordningen	63
3.4	Avgifter og gebyrer	66
3.4.1	Kort om ulike særavgifter	68
3.4.2	Andre avgifter og gebyrer	70
3.5	Tilskuddsordninger	72
3.5.1	Direkte tilskudd; Frakt- og transportstøtte	72
3.5.2	Generelle tilskudd; SkatteFUNN	74
4	KONKURRANSEEVNE	75
4.1	Innledning	75
4.2	Økonomisk utvikling 2011/12	76
4.2.1	Norsk økonomi med moderate framtidsutsikter	76
4.2.2	En vakkende verdensøkonomi	78
4.2.3	Valuta	81
4.3	Konkurrenseevne og lønnskostnader	82
4.4	Prisutvikling	84
4.4.1	Utvikling i internasjonale råvarepriser	84
4.4.2	Utvikling for utvalgte råvarepriser i Norge og EU	85
4.5	International handel og markedsandeler	91
4.5.1	Markedsandeler	91
4.6	Forskning og utvikling	94
4.6.1	Strategier og programmer for forskning	94
4.6.2	Bruk av FoU-ressurser	98

5	KONJUNKTURUNDERSØKELSEN	99
5.1	Formål og gjennomføring	99
5.2	Matindustriens utvikling i 2011	101
5.2.1	Økt omsetning	101
5.2.2	Svakere resultat før skattekostnad	102
5.2.3	Stabil sysselsetting	103
5.2.4	Stabile investeringer og økt innovasjon	104
5.2.5	Bransjevis oppsummering	105
5.3	Forventninger til 2012	107
5.3.1	Matindustrien forventer en stabil eller positiv utvikling i 2012	107
5.3.2	Fortsatt tro på omsetningsvekst	107
5.3.3	Sysselsettingen forventes å forbli uendret	110
5.3.4	Stabile investeringer, fortsatt innovasjonsvilje	110
5.3.5	Økt etterspørsel på hjemmemarkedet	112
5.3.6	Bransjevis oppsummering	114
5.4	FoU	115
5.4.1	Midler brukt til forskning	115
5.4.2	Innovasjon i fokus	116
<hr/>		
TEMADEL 1		118
<hr/>		
	Kompetanse og rekruttering til matindustrien	118
	ForMat-prosjektet	120
<hr/>		
TEMADEL 2		123
<hr/>		
	Selvforsyningsgrad	123
<hr/>		
REFERANSER		125
<hr/>		
	Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling	129
	Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte	130
	Vedlegg 3: Internasjonal handel	132
	Vedlegg 4: Om forslag til ny WTO-avtale	137
	Vedlegg 5: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften	140
	Vedlegg 6: Avgifts- og tilskuddssatser	147

Sammendrag

En sentral del av verdikjeden for mat

Norsk matindustri produserer varer hovedsakelig til det norske forbrukermarkedet og er en sentral, og en helt nødvendig del av en komplett verdikjede for mat.

Matindustrien er en stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring, selv om samspillet med norsk primærnæring varierer noe etter produktsegment. Den landbruksbaserte delen av matindustrien, som foredler kjøtt, melk, egg, korn og poteter, har nærmest tilknytning til norsk jordbruksproduksjon. Men også den delen av matindustrien som driver med en høyere foredlingsgrad, den såkalte RÅK-industrien, og fiskeindustrien bruker i stor grad norskproduserte råvarer i sin produksjon.

Med unntak av fiskevarebransjen, selger store deler av matindustrien produktene sine først og fremst i det norske markedet. Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger utgjorde ca. 238 mrd. kroner i 2011.

Viktig bidragsyter i industrien

Matindustrien er en av de største industrigrenene i Norge og har stor sysselsetting i distriktene med matindustribedrifter spredt ut over hele landet. Tilgang på kompetent arbeidskraft er en sentral faktor i arbeidet med å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører. Tallmaterialet fra SSB tyder på en stadig økende andel av utenlandsk arbeidskraft. Matindustrien er generelt sett mindre konjunkturutsatt enn øvrig industri. Tall for det siste året viser positiv utvikling på en rekke

områder. Foreløpige tall for 2011 viser bl.a. fortsatt jevn økning i produksjonsverdi og investeringer, Matindustriens investeringer er anslått til 5,7 mrd. kroner i 2011 (+ 9,0 % siste år), mens produksjonsverdien er anslått til 160,5 mrd. kroner i 2011 (+ 3,5 % siste år). Lønnskostnadene andel av produksjonsverdien er på vei ned (utgjør 52 % i 2011) og driftsmarginen er stabil (4,0 % i 2010). De siste 15 årene har det vært en betydelig økning i import av mat og drikkevarer, mens eksportutviklingen har vært langt mer moderat. Importverdien på industriell mat er

FAKTA OM MATINDUSTRIEN:

- Sysselsetter 46 300 mennesker
- Består av 1 950 bedrifter
- *Produksjonsverdi* 160,5 mrd. kroner
- *Investeringer* 5,7 mrd. kroner
- *Driftsmargin* på 4,0 % (2010)
- *Egenkapitalrentabilitet* på 16,2 % (2010)
- *Lønnskostnader* 21,0 mrd. kr (2010)
- *Importerer* mat- og drikkevarer for 27,4 mrd. kroner og *eksporterer* for 4,9 mrd. kroner

anslått til 27,4 mrd. kroner i 2011, noe som innebærer en økning på 14,7 % fra 2010, mens eksportverdien er anslått til 4,9 mrd. kroner (en økning på 7,8 % fra 2010). EU er en av Norges viktigste handelspartnere, men også der står man overfor store utfordringer i matindustrien og svekkede markedsandeler til fordel for fremvoksende økonomier.

Møter økt konkurranse

Norsk matindustri har fått økt internasjonal konkurranse på hjemmemarkedet; Mens matindustriens hjemmemarkedsandel lå på 89 prosent i 1995, er denne nå på om lag 80 prosent. Norges konkurransevne i forhold til våre handelspartnere, har de siste ti årene svekket seg som følge av bl.a. sterk lønnsvekst i industrien og en styrket norsk krone. Samtidig er økende prisforskjeller og mer prissvingninger på sentrale råvarer i EU og Norge med på å påvirke matindustriens konkurransevne. Norsk matindustri vil også fremover møte økende konkurranse gjennom økt internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet. Samtidig fortsetter globaliseringen av matvarehandelen.

Forutsigbarhet

I arbeidet med å styrke sin konkurransevne er matindustrien avhengig av forutsigbare rammebetingelser. Gjennom Norges internasjonale forpliktelser blir den norske matindustrien stadig tettere knyttet opp mot omverdenen. EUs interne marked og, i økende grad, globale markedsforhold er også med på å forme rammene. Mens det hersker stor usikkerhet om det er mulig å få til en ny WTO-avtale, har Norge og EU kommet frem til en ny avtale om utvidet handel med jordbruksvarer etter artikkel 19 i EØS-avtalen, noe som bl.a. vil gi økte importkvoter på ost inn til Norge.

Verdensøkonomien er inne i en usikker tid som gir svekket tiltro til markedene for matvarer. Norges handelspartnere har noen utfordrende år framfor seg, med høy statsgjeld, lav vekst og høy arbeidsledighet. Selv om det fortsatt er positive utsikter for norsk økonomi, er utviklingen hos våre handelspartnere av stor betydning for norsk industris konkurransevne.

I tillegg til rammebetingelser i form av landbruks- og handelspolitikken, er faktorer som påvirker kostnadsnivået i norsk matindustri også med på å sette rammer for matindustrien. Det samlede avgiftstrykket i Norge er beregnet til 24,6 mrd. kroner i 2011, hvorav særavgifter utgjør 97 prosent av innkrevd beløp.

Positivt avventende...

Samlet sett var 2011 et nokså godt år for norsk matindustri. Flere bedrifter i årets konjunkturundersøkelse kan vise til økt omsetning og stabile eller høyere priser. Mange bedrifter kunne imidlertid rapportere om svakere årsresultat i 2011 enn i 2010. Samtidig holdt sysselsettingen og investeringene seg relativt uendret. Mange av matindustribedriftene forventer høyere omsetning, større volum, stabile eller høyere priser og bedre resultat før skatt i 2012. Imidlertid er forventningene til investeringer, sysselsetting og innovasjonsgrad i 2012 mer lunkent.

Summary

The value chain for food plays a vital role

The Norwegian food industry mainly produces goods for the Norwegian consumer market, and plays a vital role in the complete value chain for food.

The food industry is dependent on products coming from the Norwegian primary sector, even though the degree of collaboration with the Norwegian primary sector varies with the type of product. The parts of the food industry which are dependent on land-based agriculture, including producers of processed products based on meat, milk, eggs, cereals and potatoes, have close ties with Norwegian agricultural production. Also the part of the food industry which works with a higher degree of processing, and receives compensation for use of nationally grown products, as well as the fishing industry, to a large extent use Norwegian commodities in their production.

A large part of the food industry, except from the fishing industry, also mainly sells their products in the Norwegian market. The largest share of food and beverages are bought in grocery stores and are consumed within the household. The total consumer expenses on food and beverages were 238 billion NOK in 2011.

Important contributor in the industry

The food industry is one of the largest branches in the total manufacturing industry in Norway, and has a high share of employment in rural areas, with companies spread across the country. Access to skilled workers is however becoming a critical factor in the work with strengthening the competitiveness of the Norwegian food industry.

Statistical research from SSB shows increasing amount of foreign labor being employed. The food industry is generally less exposed to economic trends than other parts of the manufacturing sector. Last year's results show positive developments in various fields. Preliminary estimates for 2011 demonstrate a steady growth in production value and investments. The food industry invested approximately 5.7 billion NOK in 2011, which is a 9 percent increase compared to 2010. The production value rose by 3.5 percent from the year before, to 160.5 billion NOK in 2011. The wages to production value-ratio is decreasing (52 percent in 2011) and the operating margin is constant (4 percent in 2010). A considerable increase in the imports of food and beverages has been experienced during the past 15 years, while the changes in exports are more moderate. The estimated value of

FACTS ON THE FOOD INDUSTRY:

- Employs around *46 300 people*
- Consists of *2 375 companies*
- Production value of *160.5 billion NOK*
- Investments of *5.7 billion NOK*
- Operating margin of *4.0 percent (2010)*
- Return on net capital of *16.2 percent*
- Labor costs of *21 billion NOK (2010)*
- Imports food and beverages to a value of *27.4 billion NOK (in 2010)*, and exports to a value of *4.9 billion NOK*

imported industrial food is 27.4 billion NOK in 2011 which is a 14.7 percent increase from 2010. The estimated value of exports is 4.9 billion NOK (7.8 percent increase since 2010). EU is Norway's most important trading partner, but the food industry in the EU also experiences challenges, with decreasing market shares in favor of the emerging economies.

Increased competition

The Norwegian food industry is facing increased competition in the home market. While the home market share was 89 percent in 1995, it is now 80 percent. The competitiveness (measured by relative wages per hour in the industry), has weakened over the last ten years. Increasing differences in prices between Norway and the EU and more volatile prices on important commodities reduces the competitiveness of the food industry. The Norwegian food industry will meet increased competition in the future because of increased globalization, changes in trade regimes and structural changes in the society.

Predictability

In strengthening their competitiveness, the food industry depends on a predictable policy framework. Through international commitments, the Norwegian food industry is increasingly tied to the outside world. The internal market in the EU as well as global market conditions impact Norwegian policies. While there is uncertainty concerning the future of the WTO agreement, Norway and the EU have reached an agreement on increasing trade on agricultural goods under the Article 19 in the EEA agreement. This article contains, among other things, increased import quotas for cheese.

An unpredictable world economy weakens the food industry confidence. Norway's trading partners have some challenging years ahead, with high national debts, low growth rates and high unemployment rates. Even though the Norwegian economy is strong, the developments in our trading partners' economy affect Norwegian competitiveness.

In addition to the policy framework, factors that influence the production costs in the Norwegian food industry such as public fees, subsidies and wage expenditures, also impact the competitiveness of the food industry. As a mean to reduce the costs of the Norwegian food production, the Food Production Fee was abolished in the Annual Agricultural Negotiations in 2011. Even if this gives a significant decrease in the agricultural based food industry, the total level of fees is still high, with 23.8 billion NOK in 2010, whereby 97 percent is collected as special duties.

Hoping for a good year

Overall, 2011 was a good year for the Norwegian food industry. More companies in the Economic Trend Analysis this year can demonstrate a larger turnover, and constant or higher prices. However, many businesses demonstrated weaker results in 2011 than in 2010. Employment and investment stayed relatively unchanged. Many of the industrial businesses are expecting a higher turnover, higher volumes, constant or rising prices and better gross results in 2012. Expectations of investments, employment and innovation are neutral.

1 Om norsk matindustri

Norsk matindustri er Norges nest største fastlandsindustri. Matindustrien er sammensatt og består av svært ulike aktører, fra store, børsnoterte foretak og samvirkebedrifter med mange tusen ansatte, til enkeltpersonforetak med hjemmeproduksjon. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet og produserer matvarer som i all hovedsak er basert på norske råvarer. Matindustrien er en sentral del av verdikjeden for mat i Norge og produserer hovedsakelig varer til hjemmemarkedet. Norsk matindustri er dermed av stor betydning for forbrukervelferden. Den norske matindustrien er samtidig den dominerende kunden for norsk jordbruk. Norske husholdninger bruker i gjennomsnitt i underkant av 12 prosent av de totale forbruksutgiftene til mat og alkoholfrie drikkevarer.

1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat

1.1.1 Stor øvtaker av produkter fra norsk primærnæring

FOTO: © TINE MEDIEBANK

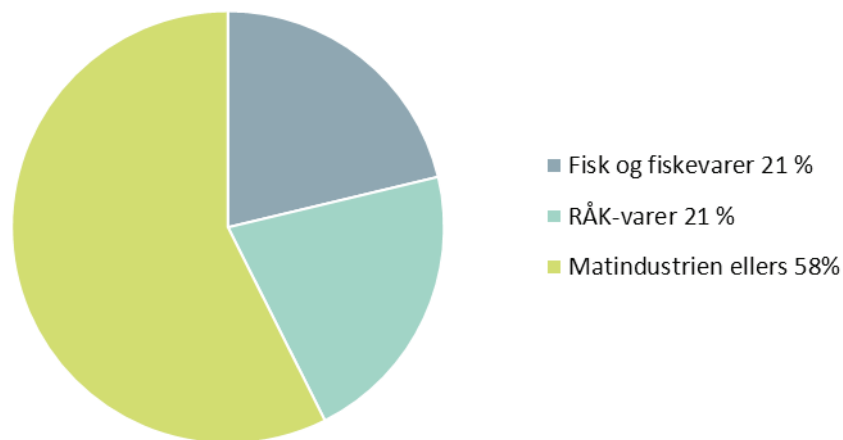
Norsk matindustri består av virksomheter som benytter norske og utenlandske råvarer i ulikt omfang, og samspillet med norsk primærnæring varierer derfor etter produktsegment. De politiske betingelsene nedfelt i landbruks-, handels- og konkurransepolitikken legger rammene for utviklingen i norsk matproduksjon og matindustri. Den landbruksbaserte matindustrien som foredler kjøtt, melk, egg, korn og poteter er i stor grad beskyttet gjennom importvernet. Den delen av matindustrien som produserer industrielt bearbeidede produkter har tollbeskyttelse for jordbruksproduktene som inngår i disse varene, mens det er lagt opp til full konkurranse på bearbeidingsleddet. Fiskevarebransjen er i hovedsak ikke beskyttet med toll¹. Drikkevareindustrien er, med unntak av enkelte drikkevarer som søtmeik og noen typer juice, i liten grad beskyttet med toll. Fiskevarebransjen, som baserer produksjonen sin i stor grad på norske fiskeråvarer, eksporterer det meste av sin produksjon og er avhengig av markedsadgangen på verdensmarkedet. Resten av den norske matindustrien konkurrerer først og fremst på hjemmemarkedet.

¹ Fiskefôr står oppført med toll i tolltariffen, men her kan det søkes til SLF om tollfritak.

Norsk matindustri hadde i 2010 en samlet produksjonsverdi på 155,2 mrd. kroner, hvorav 21 prosent kan knyttes til fiskevarebransjen, 21 prosent til den bearbeidende industrien (RÅK-industrien)² og 58 prosent til matindustrien ellers. Denne delen av norsk matindustri er også den som har sterkest avhengighetsforhold til det norske landbruket. Figur 1.1 viser fordelingen av produksjonsverdi mellom de ulike delene av matindustrien.³

Figur 1.1

Fordeling av produksjonsverdi på ulike deler av matindustrien, 2010

I all hovedsak kan det i eierstrukturen i norsk matindustri skilles mellom industri som er aksjeselskaper og industri som er organisert som samvirker. Bedrifter innen fiskevarebransjen, drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er utelukkende aksjeselskaper, mens samvirkene preger kjøtt-, meieri- og kornbransjen. Samlet sett står samvirkebedriftene for 44 % av den totale produksjonsverdien i norsk matindustri, hvis man ser bort fra fiskevarebransjen.

² RÅK-industrien produserer industrielt bearbeidede landbruksvarer som for eksempel pizza, yoghurt, syltetøy og div. bakervarer. For mer om RÅK, se avsnitt 3.2.2.

³ Grovt anslag. Forutsetninger for beregningen; den samlede produksjonen av RÅK-varer i norsk matindustri er beregnet av NILF med bakgrunn i SSBs industristatistikk (2012), omsetningstall (tilbakeregnet til produksjonsverdi) fra Nielsens markedsrapport (2012), Storbusholdningsmarkedsrapporten til Flesland Markedsinformasjoner (2012). Anslaget viser at RÅK-industriens produksjonsverdi lå på om lag 33,1 mrd. kroner inkludert øl og mineralvann i 2010.

1.1.2 Sentral leverandør til forbrukermarkedet

Store deler av matindustrien selger produktene sine hovedsakelig i det norske markedet, med unntak av fiskevarebransjen. Totalt har Norge en selvforsyningsgrad på anslagsvis 47,7 prosent av det totale matforbruket målt i kalorier.⁴ Markedet for mat- og drikkevarer i Norge omfatter:

- dagligvaremarkedet
- servicemarkedet (kiosk og bensinstasjoner)
- storhusholdningsmarkedet (hotell/restaurant, kantine/catering og institusjoner)

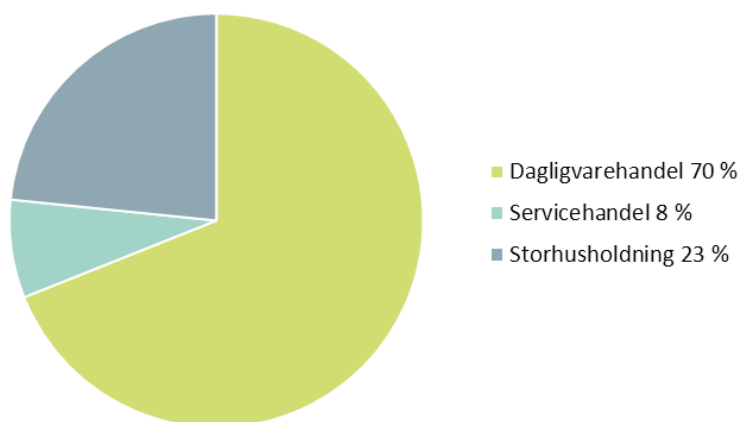
Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Total omsetning i dagligvare-, service- og storhusholdningsmarkedet var anslagsvis på 218 mrd. kroner i 2010, der fordelingen i de ulike markedene er vist i Figur 1.2.⁵

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Figur 1.2

Fordeling av omsetning i dagligvare-, service-, og storhusholdningsmarkedet, 2011

⁴ Beregnet av NILF for Helsedirektoratet, foreløpige tall for 2011.

⁵ Omsetningstallene inkluderer omsetning i dagligvarebutikker, kiosk/bensinstasjoner, spesialforretninger med mat og drikkevarer, vinmonopol/taxfree, samt servering på hotell/restauranter, kantiner/catering og institusjoner. Kilde: Flesland Markedsinformasjon, *Storhusholdningsmarkedet 2011/12* og Handelsbladet FK, *Dagligvarekartet 2012*. Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2011.

I storhusholdningsmarkedet kan det skilles mellom direktedistribuerte og grossistdistribuerte varer. Flere aktører i matindustrien har egen distribusjon av varer til storhusholdningsmarkedet, men samtidig er tendensen økende distribusjon over grossist. Det er i dag to nasjonale grossister på storhusholdningsmarkedet, Servicegrossistene og Asko, eid av Norgesgruppen hvorav Asko er klart størst. Asko servicehandel og Reitan servicehandel er de største grossistene i servicemarkedet og dekker til sammen om lag 85 % av markedet.⁶ Det norske dagligvaremarkedet kontrolleres av fire store aktører: Norgesgruppen, Coop, ICA og REMA 1000. Dagligvarehandelen omsatte i 2011 for 143,7 mrd. kroner (ekskludert MVA), hvorav Norgesgruppen sto for 37,4 prosent, Coop for 23,4 prosent, Rema 1000 for 21,3 prosent, og ICA Norge med en markedsandel på 14,1 prosent. Bunnpris sin markedsandel var på 3,8 prosent.⁷ Matindustribedriftene har ofte et forpliktende samarbeid med de ulike dagligvarekjedene. Samarbeidet mellom matindustrien og dagligvarekjedene kan ha ulike former, enten i form av partnerskap, gjennomvertikal integrasjon eller gjennom produksjon av egne merkevarer (EMV) for dagligvarehandelen.

Utvikling i forbrukermarkedet for mat og drikkevarer

Matindustriens kunder er i all hovedsak norske forbrukere. Det følgende er en oversikt over utviklingen i forbruket av mat og drikkevarer ut i fra et forbrukerperspektiv, dvs. norske forbrukeres totale forbruk av mat- og drikkevarer, jf. Tabell 1.1.⁸

Tabell 1.1

Totalt forbruk i norske husholdninger per år, 1996–2011 (i mill. kroner, inkl. mva.)*

	1996	2000	2006	2008	2010	2011
Mat- og alkoholfrie drikkevarer	73 022	88 763	107 628	122 443	131 958	137 158
Alkoholholdige drikkevarer, tobakk mv.	22 264	28 544	33 655	38 285	40 706	44430
Hotell- og restaurantmarkedet	25 890	33 495	39 644	49 694	53 627	56540
Totalt forbruk av mat- og drikkevarer	121 176	150 802	180 927	210 422	226 291	238 128

* I løpende priser, dvs. for å få direkte sammenlignbare verdier og realutvikling må det justeres for den generelle prisøkningen.

⁶ NOU (2011). 4 «Mat, makt og ævmakt - om styrkeforholdene i verdikjeden for mat». URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/nou-er/2011/nou-2011-4.html?id=640128>, 19.09.2012.

⁷ Nielsen (2012). *Markedsrapporten 2012. Dagligvarer i Norge*. Nielsen, Oslo.

⁸ SSB har ikke utført nye beregninger og derfor benyttes samme tallgrunnlag som i SSB (2011). *Konsum i husholdninger. Tabell 05160: Konsum i husholdninger (1970–2010)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 13.05.11. SSB har ikke utført nye beregninger som angir utgift pr husholdning for 2009-2010 og 2010-2011. Tallene i tab 1.2 er derfor ikke oppdaterte.

I 2011 var den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger på 238,1 mrd. kroner. Verdien av det totale forbruket av mat- og drikkevarer har økt med 94 prosent fra 1996 til 2011, og økte med 5 prosent fra 2010 til 2011. Hotell- og restaurantmarkedet har siden 1996 hatt en kraftigere vekst enn det totale forbruket, med en vekst på 106 prosent for hotell- og restaurantmarkedet, 99 prosent for alkoholholdige drikkevarer og tobakk og 88 prosent for mat- og alkoholfrie drikkevarer i husholdningene.⁹

For å få en oversikt over hele markedet for mat- og drikkevarer, må også institusjonsmarkedet inkluderes, dvs. forbruket av mat- og drikkevarer på sykehus, fengsler etc. Innkjøpskostnaden på institusjonsmarkedet utgjør om lag 2,1 mrd. kroner.¹⁰ Forbruket i institusjonsmarkedet, sammen med forbrukstallene for husholdninger, gir et samlet totalmarked for mat- og drikkevarer på 240,2 mrd. kroner i 2011.

Husholdningenes utgifter til mat og drikkevarer¹¹

I 2009 brukte en gjennomsnittshusholdning ca. 46 530 kroner på mat- og alkoholfrie drikkevarer, noe som utgjør ca. 11,8 prosent av den totale forbruksutgiften. Inkludert alkoholholdige drikkevarer og tobakk blir andelen på 14,4 prosent. Utviklingen siden 1997 viser at andelen av det totale forbruket som går til mat og alkoholfrie drikkevarer har gått svakt ned (0,4 prosentpoeng).

Tabell 1.2

Utgift per husholdning per år (i kroner)

	1997–1999	2001–2003	2005–2007	2007–2009*
Forbruksutgift i alt	266 554	304 767	365 131	395 093
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	32 409	35 042	41 379	46 530
Andel utgifter til mat og alkoholfri drikkevarer av totale forbruksutgifter (i %)	12,2	11,5	11,3	11,8

* 2007–2009=2009-priser

⁹ Ifølge Flesland Markedsinformasjoner (2009) går ca. 81 prosent av forbruket på hotell- og restaurantmarkedet til servering og det er dette forholdstallet som er brukt for å beregne forbruket på hotell- og restaurantmarkedet. Ifølge Flesland Markedsinformasjoner (2009) går ca. 70 prosent av forbruket i dette markedet til annet enn råvarekostnader (dvs. service, lønninger etc.).

¹⁰ Flesland Markedsinformasjoner (2011). *Storhusholdningsmarkedet 2011/12*.

¹¹ Se fotnote 8. Tallene er ikke oppdaterte pga. manglende utført beregning fra SSB.

1.2 Matindustriens bransjer¹²

Matindustrien omfatter alt fra enkeltmannsforetak med produksjon hjemme på gården, til store børsnoterte foretak og samvirker med mange tusen ansatte. Bedriftene er spredt over hele landet og produserer matvarer som i stor grad er basert på norske råvarer. De ulike bransjene innen matindustrien har ulikt råvarebehov og -tilgang, og dermed også ulike politiske rammebetingelser. Dette er med på å påvirke strukturen i de enkelte bransjene. Matindustrien deles opp i ulike bransjer basert på råvarer og produkter. Bransjene er som følger:¹³

- kjøttbransjen
- fiskevarebransjen
- frukt- og grøntbransjen (inkl. konserverindustrien og potetindustrien)
- olje- og fettbransjen
- meieribransjen (inkl. iskrem)
- kornvarebransjen
- dyrefôrbransjen
- bransjen for andre næringsmidler (inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen, bakervarebransjen og bransjen for næringsmidler ellers)
- drikkevarebransjen

FOTO: © TINE MEDIEBANK

¹² Informasjon om de ulike bedriftene er først og fremst hentet fra Brønnøysundregisteret gjennom Ravninfo.no.

¹³ Vedlegg 1 gir oversikt over bransjeinndelingen og varegrupper som tilhører de ulike bransjene.

Matindustrien i Norge er stor og sammensatt av svært ulike aktører. Samtidig er den i kontinuerlig endring: nye produkter og merkevarer lanseres, anleggsstrukturen endres og eierskap kan endres (dette gjelder ikke samvirkene). Dermed er det også krevende å føre fullgode oversikter over utviklingen for alle aktørene i denne industrien. De aktørene som i det følgende er nevnt, er aktører som ut fra deres størrelse og forretningsstrategi har betydning for utviklingen innen de ulike bransjene.

Stor og delvis fragmentert kjøttbransje

I kjøttbransjen slaktes, bearbeides og konserveres typiske produkter som pølser, kjøttdeig, diverse typer pålegg og ulike typer rent kjøtt. Råvarene er i stor grad norsk kjøtt av storfe, kylling, svin, sau og reinkjøtt. I kjøttbransjen finnes det flere relativt store selskaper sett i norsk målestokk. Det største selskapet er Nortura, som er et samvirkeeid foretak eid av norske bønder. Nortura har også markedsreguleringsansvar innen denne sektoren. Nortura hadde en omsetning på om lag 18,2 mrd. kroner i 2011. Det er også andre bedrifter i kjøttbransjen med milliardomsetning, slik som Grilstadkonsernet, Nordfjord Kjøtt, Cardinal Foods og Fatland-konsernet med bl.a. produksjonsbedriften Skjeggerød. I kjøttbransjen finnes det også en underskog av små og mellomstore bedrifter. Etter bakervarebransjen og fiskevarebransjen er kjøttbransjen den bransjen med flest antall bedrifter.

Stor fiskevarebransje med lite foredling

Fiskevarebransjen fryser, tørker, salter og røyker fisk, og er den nest største bransjen etter kjøttbransjen. I motsetning til de fleste andre bransjene i norsk matindustri er fiskevarebransjen for det meste eksportrettet. De største selskapene i bransjen er Marine Harvest og Lerøy Seafood Group, med en omsetning på hhv. 16,1 og 9,2 mrd. kroner i 2011. Disse selskapene, samt flere av de andre store selskapene i fiskevarebransjen, driver både med fangst/oppdrett og foredling av fisk. Fangst og oppdrett blir definert som primærproduksjon og denne delen av aktiviteten går ikke inn som en del av SSBs industristatistikk. Fiskevarebransjen består på samme måte som kjøttbransjen, av en rekke mindre bedrifter. Disse er naturlig nok i hovedsak spredd langs kysten.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Meieribransjen domineres av noen få, store aktører

Meieribransjen foredler melk og produserer ost, yoghurt, smør og andre meieri-produkter basert på melk fra norske kyr og geiter. I tillegg kommer iskremproduksjon inn under denne bransjen. Tine er et samvirkeforetak eid av norske melkebønder, og er det klart største foretaket i meieribransjen. Tine hadde en omsetning på 19,4 mrd. kroner i 2011. Tine Råvare er ansvarlig for markedsreguleringen av melk og har plikt til å motta melk fra alle norske melkeprodusenter, men har også ansvaret for at alle industriaktørene forsynes med melk til samme pris. Synnøve Finden og Q-meieriene har etablert seg som konkurrenter til Tine. Q-meieriene får mesteparten melken sin fra avtaler med egne bønder som leverer direkte til meieriene i Gausdal og på Jæren, mens Synnøve Finden kjøper all melk fra Tine Råvare. Synnøve Finden hadde i 2011 en omsetning på 1,03 mrd. kroner. Q-meieriene er eid av Kavli som også produserer smelteost og flatbrød. Kavli Norge hadde i 2011 en omsetning på 350 mill. kroner. Innen iskrem er Diplom-Is og Hennig-Olsen de største aktørene på det norske markedet. Diplom-Is er eid av Tine og hadde i 2011 en omsetning på 929 mill. kroner og en markedsandel på ca. 66 prosent. Hennig-Olsen hadde samme år en omsetning på 675 mill. kroner.

Tre store aktører i frukt- og grøntbransjen

Denne bransjen omfatter kun frukt og grønnsaker som bearbeides i industrien, da frisk frukt og grønnsaker distribueres fra produsent og direkte til forbrukermarkedet via blant annet Norgrønt, Norgesfrukt og Gartnerhallen/Bama. Under denne bransjen finner man konserverindustrien som produserer syltetøy, saft, frosne og konserverte grønnsaker etc., og potetindustrien som bl.a. produserer potetmos, potetmel og potetgull. De største selskapene i denne bransjen er Bama Industri, som produserer bearbeidet frukt og grønnsaker, og Hoff Norske potetindustrier, som produserer en rekke potetprodukter. Bama Industri er eid av BAMA-gruppen og hadde i 2011 en omsetning på 500 mill. kroner. HOFF SA (tidligere Norske Potetindustrier) er et samvirke og omsatte i 2011 for 438 mill. kroner. I tillegg til disse to aktørene har Findus også en stor produksjon innen dette markedet. Findus Norge AS er en del av Foodvest Group med virksomhet i Europa og Asia og produserer bl.a. dypfrost fisk, ferdigretter, grønnsaker og wok. Juiceprodusenter som Røra fabrikker og Lerum inngår også i denne bransjen. Dessuten er Tine stor på juice.

Korn- og melbransjen domineres av to møller

Kornvarebransjen produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger m.m. Det finnes to store møller som produserer mel i Norge, Lantmännen Mills og Norgesmøllene. Norgesmøllene er eid av Felleskjøpet Agri og stiftelsen Fritt ord og hadde en omsetning på 1,1 mrd. kroner i 2011. Lantmännen Mills er eid av svenske bønder. Andre store selskaper i kornvarebransjen er Fiskå Mølle, som også produserer dyrefôr, Idun AS som produserer ingredienser til matindustrien og Hoff Norske Potetindustrier, som blant annet produserer stivelsesprodukter basert på poteter. I tillegg finnes det fortsatt flere mindre lokale møller rundt om i landet.

Bransjen for andre næringsmidler er stor og fragmentert

Bransjen for andre næringsmidler omfatter sjokolade- og sukkervarebransjen, bakervarebransjen og bransjen for næringsmidler ellers.

Bakervarebransjen produserer bl.a. brød, konditorvarer, kjeks, flatbrød, knekkebrød etc. Bakervarebransjen er den bransjen som har flest bedrifter i norsk matindustri. I bakervarebransjen finnes det noen store bedrifter slik som Bakers, som ble kjøpt av Norgesgruppen fra Orkla i 2011. Bakers hadde en omsetning på om lag 945 mill. kroner i 2011. Andre store er Mesterbakeren og Goman-bakeriene med en omsetning på hhv. 692 i 2010 og 737 mill. kroner i 2011. I gjennomsnitt har bakervarebransjen imidlertid de minste bedriftene i norsk matindustri.

Sjokolade- og sukkervarebransjen produserer i hovedsak godterier. De tre største selskapene i denne bransjen er Kraft Foods Norge (tidligere Freia), Nidar (eid av Orkla) og Brynhild-gruppen. I 2010 hadde Kraft i Norge en omsetning på ca. 1,8 mrd. kroner, mens Nidar hadde en omsetning på 1,2 mrd. kroner både i 2010 og i 2011. I tillegg finnes det flere mindre selskaper, som for eksempel Hval sjokoladefabrikk, og små lokale sjokoladerier.

Bransjen for næringsmidler ellers produserer i hovedsak bearbejdede varer som pastavarer, supper, sauser, te og kaffe, smakstilsetninger m.m. Store aktører innen denne bransjen er bl.a. Orkla Brands, som i august 2012 kjøpte opp Rieber & Søn AS. Orkla Brands omfatter de fire forretningsenhetene Orkla Foods Nordic, Orkla Brands Nordic, Orkla Brands International og Orkla Food Ingredients. De er en stor aktør i norsk matindustri og omsatte i 2011 for 24,6 mrd. kroner. Under Orkla Foods ligger bl.a. Stabburet og Nidar. Rieber & Søn var, før de ble kjøpt opp av Orkla, en av Norges største matindustriforetak med en samlet omsetning på 4,3 mrd. kroner fordelt på markeder i bl.a. Norge, Danmark, Tsjekkia og Russland. Kaffehuset Friele er en annen bedrift under kategorien næringsmidler ellers. De lagrer, brenner, blander, kverner og pakker kaffe og hadde i 2011 en omsetning på 794 mill. kroner.

Drikkevarerbransjen - Utenlandske eiere dominerer øl, mineralvann og leskedrikker

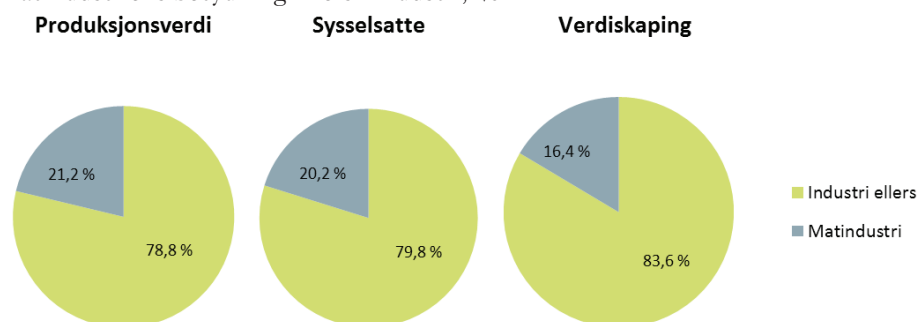
Drikkevarerbransjen produserer øl, mineralvann og leskedrikker. Store produsenter i norsk drikkevarerbransje er Ringnes AS (eid av Carlsberg Group) og Coca-Cola drikker (eid av Coca-Cola Company). Ringnes hadde en omsetning på hhv. 3 mrd. kroner i 2010 og Coca-Cola på 2,4 mrd. kroner i 2011. Som den tredje største aktøren i drikkevarerbransjen kommer Hansa Borg Bryggerier AS med en omsetning på 1,1 mrd. kroner i 2011. I tillegg finnes det flere mer regionale bryggerier, som Mack i Tromsø, Oskar Sylte i Molde, Aass i Drammen, Grans i Sandefjord (Rema Industrier eier 50 %) og Trio i Skien. Lerum i Sogndal produserer blant annet nektar og saft fra frukt og bær. Arcus produserer brennevin basert på norsk potetsprit.

2 Status og utvikling

Norsk matindustri er, etter verkstedindustrien, den største industrigrenen på fastlandet og dermed en sentral rolle i norsk økonomi. Matindustrien sysselsetter om lag 46 300 personer og har anlegg spredt utover hele landet. Matindustrien er derfor en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene. Foreløpige tall for 2011 viser en positiv utvikling for matindustrien, med økning i både produksjonsverdi, verdiskaping, arbeidskraftproduktivitet og reduserte lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdien. Matindustrien følger i stor grad de samme utviklingstrekkene som den øvrige industrien. Etter en svak importnedgang i 2009, økte handelen med mat- og drikkevarer i 2010 og 2011.

Figur 2.1

Matindustriens betydning i norsk industri, 2011

Om statistikkgrunlaget

Dette kapitlet bygger, som i tidligere utgaver, i all hovedsak på nøkkeltall som er spesialbestilt fra SSBs industristatistikk. Imidlertid har NILF i årets utgave selv bearbeidet råfiler fra SSB og revidert de historiske tallene. Dette innebærer at de historiske tallene i denne rapporten avviker noe fra tidligere publiserte data. Oversiktene med utvalgte nøkkeltall over samtlige bedrifter i industrien tar utgangspunkt i 5-sifret næringskode for perioden 1996-2010. For årene 2003-2010 er tallene oppgitt fra SSB etter ny NACE inndeling (NACE 2007), mens for årene 1996-2002 er tallene oppgitt etter gammel næringsinndeling (NACE 2002). NILF har anvendt korrelasjonstabell over gammel og ny NACE, slik at tallene skal være sammenlignbare. For fullstendig oversikt se vedlegg 1. Dataene fra SSB er bearbeidet av NILF slik at samtlige bedrifter med en omsetning på mindre enn 50.000 kr er fjernet. Videre er bedrifter med «null» i både ansatte og sysselsatte fjernet. Dette innebærer at tall publisert i tidligere utgaver nå er revidert med utgangspunkt i denne avgrensningen/definisjonen. Tall for 2011 er på samme måte som tidligere beregnet av NILF med utgangspunkt i nasjonalregnskapet, og bør anses som foreløpige. Kilde: SSB (2012). *Industristatistikk 1998-2010*. Datafiler mottatt av S. Ziade, juni 2012.

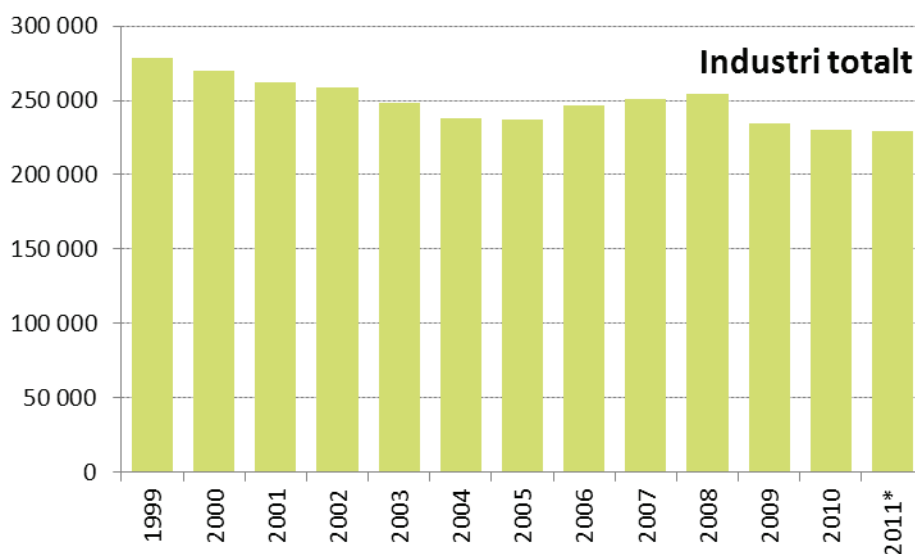
2.1 Struktur

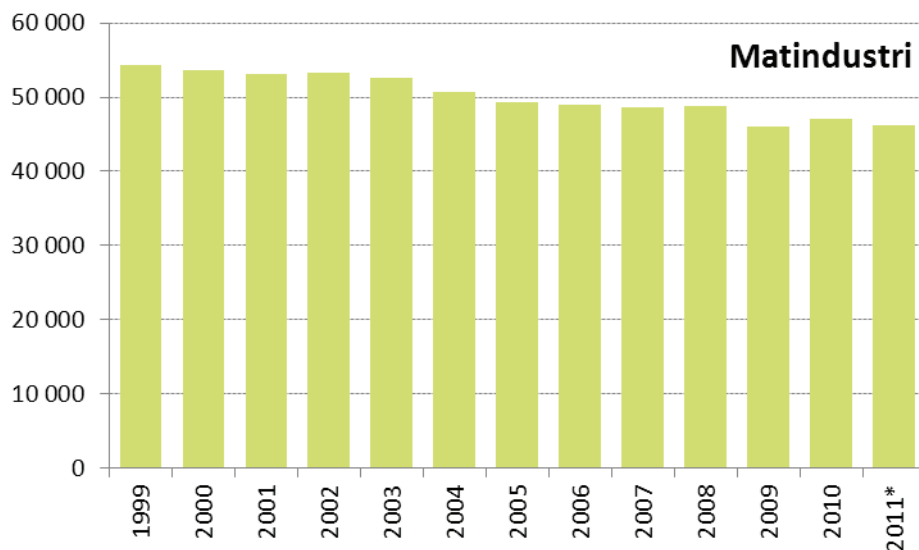
2.1.1 Sysselsetting

I 2011 sysselsatte norsk industri anslagsvis 229 300 personer, hvorav 46 300 personer i matindustrien. Dvs. at 20 prosent av de sysselsatte i industrien er ansatt i matindustrien. Fra 1999 til 2011 gikk antall sysselsatte i norsk industri ned med 17,6 prosent, mens sysselsettingen i matindustrien i samme periode gikk ned med 14,8 prosent. Sysselsettingen i industrien har variert noe. Fra 1999 til 2005 gikk den ned med 15 prosent, deretter økte sysselsettingen et par år før den gikk ned med 8 prosent i forbindelse med finanskrisen i 2008/09. De to siste årene har sysselsettingen vært relativt stabil. I matindustrien har sysselsettingen gått jevnt nedover i hele perioden (med unntak av et par år) jf. Figur 2.2. Foreløpige tall for 2011 viser at sysselsettingen i matindustrien gikk ned med 1,7 prosent, mot 0,3 prosent nedgang i industrien totalt.

Figur 2.2

Utvikling i antall sysselsatte i industrien totalt og i matindustrien, 1993–2011

På bransjenivå, er det kjøttbransjen som sysselsetter flest, med 24,1 prosent av den totale sysselsettingen i matindustrien. Fiskevarebransjen og bakervarebransjen sysselsetter hhv. 19,1 og 16,4 prosent. Fra 2009 til 2010 var sysselsettingsveksten størst i potetindustrien (+21,6 %), selv om dette isolert sett er en av de minste bransjene. Olje- og fettbransjen hadde størst nedgang i sysselsettingen (-13,7 %).

Tabell 2.1

Antall sysselsatte i industrien og matindustrien totalt og bransjevis (2008–2010), samt prosentvis endring fra 2009 til 2010

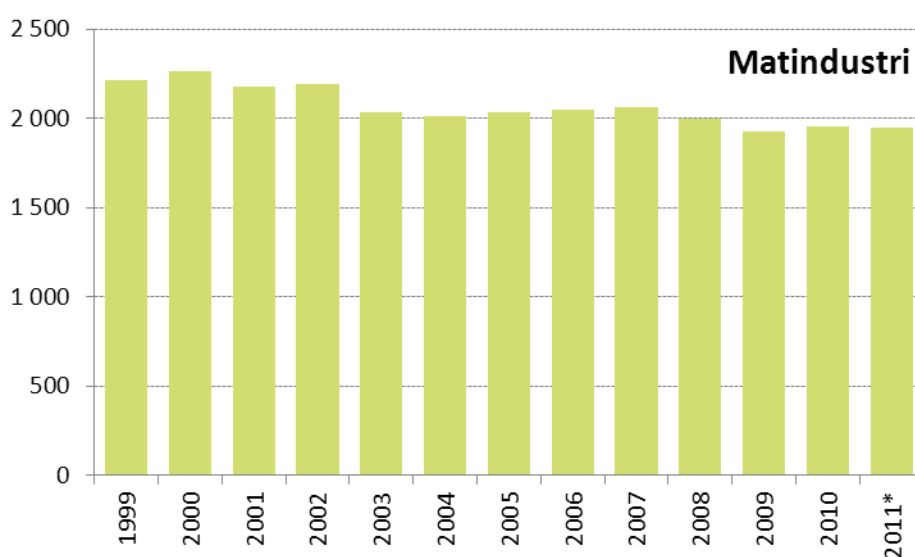
Sysselsatte	2008	2009	2010	%-vis endring 2009/2010
Industri	254 173	234 098	230 067	-1,7
Matindustri	48 854	46 075	47 081	2,2
Kjøtt	12 747	12 048	11 361	-5,7
Fisk	8 384	8 735	8 974	2,7
Potet	557	541	658	21,6
Konserves	991	932	855	-8,3
Olje og fett	734	659	569	-13,7
Meierivarer	6 088	5 132	5 807	13,2
Kornvarer	637	651	754	15,8
Bakervarer	8 426	7 940	7 723	-2,7
Sjokolade- og sukkervarer	1 560	1 053	1 072	1,8
Øvrige næringsmidler	2 517	2 860	2 905	1,6
Fôr	1 692	1 692	2 005	18,5
Drikkevarer	4 521	3 832	4 398	14,8

2.1.2 Bedrifter

I 2010 var det 15 087 bedrifter i norsk industri hvorav 1 957 bedrifter i matindustrien. Foreløpige anslag for 2011 viser at antall bedrifter i industrien gikk ned med 2,9 prosent det siste året, mens antall bedrifter i matindustrien gikk ned med 0,6 prosent. Ser man på perioden fra 1999-2011 har antall bedrifter i industrien gått ned med 14,0 prosent, mens antallet bedrifter i matindustrien har blitt redusert med 12,0 prosent (se Figur 2.3).

Figur 2.3

Utvikling i antall bedrifter i matindustrien, 1999–2011

De ulike bransjene har en noe ulik struktur og utvikling i antall bedrifter, jf. Tabell 2.2. Bakervarebransjen er den bransjen med flest bedrifter med 30,7 prosent av matindustribedriftene i 2010, etterfulgt av fiskevarebransjen (21,6 %) og kjøttbransjen (15,8 %). Den prosentvise endringen av antall bedrifter fra 2009 til 2010 var størst innen sjokolade og sukkervarebransjen (+ 32 prosent/8 bedrifter).

Tabell 2.2

Antall bedrifter i industrien og matindustrien totalt og bransjevis¹ (2008–2010), samt prosentvis endring fra 2009 til 2010

Bedrifter	2008	2009	2010	%-vis endring 2009/2010 ²
Industri	15 955	15 263	15 087	-1,2
Matindustri	1 996	1 922	1 957	1,8
Kjøtt	316	311	310	-0,3
Fisk	438	423	423	0,0
Potet	27	25	25	0,0
Konserves	39	47	49	4,3
Olje og fett	39	36	32	-11,1
Meierivarer	116	95	120	26,3
Kornvarer	49	48	51	6,3
Bakervarer	627	624	601	-3,7
Sjokolade- og sukkervarer	28	25	33	32,0
Øvrige næringsmidler	123	126	124	-1,6
Fôr	113	101	113	11,9
Drikkevarer	81	61	76	24,6

2.1.3 Industristruktur

Med unntak av noen store matbedrifter er flesteparten av matbedriftene i Norge små og mellomstore bedrifter (mindre enn 100 sysselsatte per bedrift), jf. Tabell 2.3. 73 prosent av bedriftene var småskala industribedrifter (med under 20 sysselsatte) i 2010. Disse utgjorde kun 18 prosent av den totale sysselsettingen i matindustrien. De store matindustribedriftene (100 eller flere sysselsatte) sto på sin side for 5 prosent av bedriftene og 45 prosent av sysselsettingen i matindustrien.

¹ For inndeling i bransjer, se vedlegg 1.

² Store endringer i antall bedrifter skyldes ulik registrering/koding fra SSB mht. «hjelpforetak og fordeling av omsetningen».

Tabell 2.3

Antall bedrifter og sysselsatte etter sysselsettingsgruppe, 2008–2010

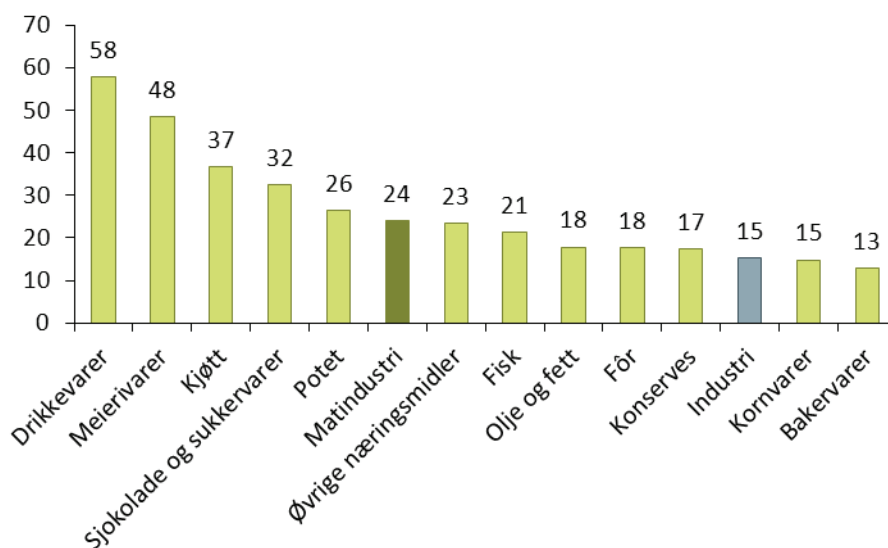
	Bedrifter			Sysselsatte		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
1-4 sysselsatte	694	712	726	1 406	1 418	1 408
5-19 sysselsatte	772	718	711	7 807	7 306	7 301
20-49 sysselsatte	303	277	297	9 018	8 383	9 159
50-99 sysselsatte	120	108	119	8 142	7 362	8 154
100 + sysselsatte	107	107	104	22 481	21 606	21 059
Sum	1 996	1 922	1 957	48 854	46 075	47 081

Ser vi på antall sysselsatte per bedrift, hadde en gjennomsnittlig matindustribedrift ca. 24 ansatte i 2010. Til sammenligning hadde en gjennomsnittlig industribedrift ca. 15 sysselsatte, dvs. at matindustribedriftene i gjennomsnitt er større enn øvrige industribedrifter.

De ulike bransjene innen matindustrien har ulik struktur, jf. Figur 2.4. Drikkevarebransjen og meieribransjen har flest sysselsatte per bedrift, mens kornbransjen og bakervarebransjen har færrest sysselsatte per bedrift.

Figur 2.4

Sysselsatte per bedrift, totalt og bransjevis i 2010

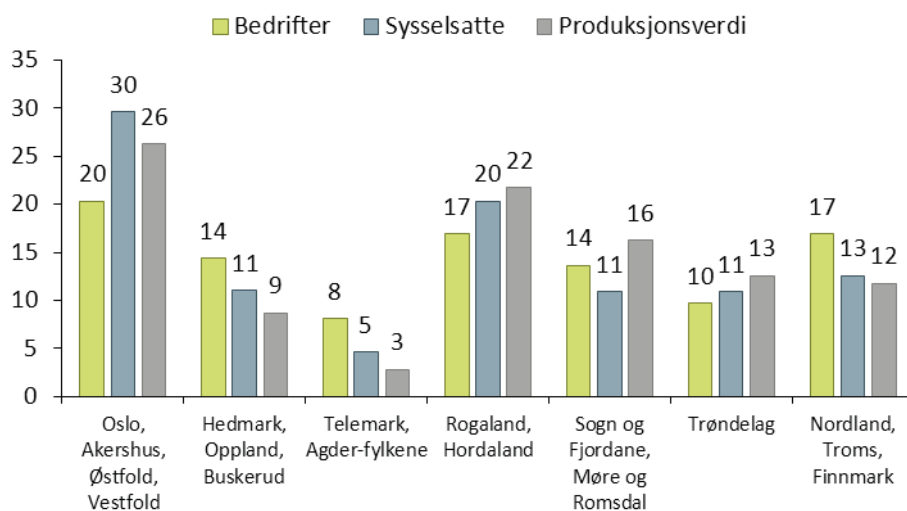
2.1.4 Regional betydning

Norsk matindustri er spredt over hele landet, og er en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene. Figur 2.5 viser den prosentvise fordelingen av bedrifter, sysselsatte og produksjonsverdi for matindustrien i ulike regioner i 2010.

Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) har den prosentvis største andelen av både antall bedrifter, sysselsetting og produksjonsverdi i 2010, mens Telemark og Agderfylkene er minst.

Figur 2.5

Nøkkeltall i matindustrien fordelt på regioner i 2010 (i prosent)

Tabell 2.4 viser den regionsvise fordelingen av sysselsatte for de ulike bransjene. Det sentrale Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) har flest sysselsatte i de fleste av bransjene i matindustrien (kjøtt, konserver, olje og fett, meieri, korn, bakervare og sjokolade- og sukkervare). Innen potetindustrien er det Hedmark, Oppland og Buskerud som har flest sysselsatte med 53 prosent av de sysselsatte. I fiskevarebransjen holder 39 prosent av de sysselsatte til i Finnmark, Troms og Nordland. Rogaland og Hordaland har størst andel sysselsatte både innen dyrefôrbransjen (33 %) og bransjen for øvrige varer (45 %).

Tabell 2.4

Regionvis fordeling av sysselsatte i industrien og matindustrien (i prosent), totalt og bransjevis i 2010

	Oslo Akershus Østfold Vestfold	Hedmark Oppland Buskerud	Telemark Agder- fylkene	Rogaland Hordaland	Sogn og Fjordane Møre og Romsdal	Trøndelag	Nordland Troms Finnmark
Industri	24	14	11	22	12	8	7
Matindustri	30	11	5	20	11	11	13
Kjøtt	38	15	2	19	8	12	6
Fisk	3	2	1	17	26	13	39
Potet	25	53	5	3	2	9	2
Konserves	44	32	6	7	5	6	0
Olje og fett	37	0	0	6	32	0	25
Meierivarer	30	14	7	21	9	11	6
Kornvarer	39	10	5	37	0	8	0
Bakervarer	31	14	10	20	8	9	8
Sjokolade og sukkervarer	61	1	1	3	0	34	0
Øvrige næringsmidler	33	10	3	45	1	5	3
Fôr	13	13	1	33	14	13	13
Drikkevarer	54	6	10	14	4	7	5

2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå

Tabell 2.5 viser at andelen med høyere utdanning øker i matindustrien. Dette kan indikere at det stilles stadig sterkere krav til utdanning og kompetanse i bransjene. Dette følger av den teknologiske utviklingen og høyere krav til produktutvikling, kvalitetsstyring og dokumentasjon m.m. Færre arbeidsoperasjoner utføres manuelt og automatisering og produksjonsovervåking tar over. Samtidig har tilgang på kompetente medarbeidere betydning for bedriftenes verdiskaping, og for bedriftenes endrings- og omstillingsevne. Riktig kompetanse er viktig for å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører.

Tabell 2.5 gir en oversikt over utdanningsnivået til sysselsatte i matindustrien fordelt på bransjer for 4. kvartal 2011.³

³ SSB (2012). *Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå*. Datafil mottatt fra Inge Aukrust, 27.06.12.

Tabell 2.5

Utdanningsnivå for sysselsatte 4. kvartal 2011 (prosentvis fordeling)

	Grunn- skole	Videre- gående	Universitet og høyskole		Uspesifisert
			< 4 år	>4 år	
I MATINDUSTRIEN	28,6	43,8	7,9	2,8	17,0
Kjøttbransjen	27,5	47,0	6,3	1,9	17,2
Fiskevarebransjen	28,3	31,6	5,3	1,0	33,7
Frukt- og grøntbransjen*	30,4	45,7	6,8	3,6	13,6
Olje- og fettbransjen	19,7	50,1	15,9	6,6	7,7
Meieribransjen	25,4	53,4	10,8	5,5	4,9
Kornvarebransjen	28,1	50,8	10,6	4,7	5,7
Bakervarer	33,3	40,3	6,0	1,3	19,1
Øvrige næringsmidler	27,7	45,5	11,4	4,3	11,1
Dyrefôrbransjen	23,4	54,8	10,2	7,5	4,0
Drikkevarebransjen	31,5	44,8	11,3	3,1	9,2

* Omfatter potetbransjen og konserverbransjen

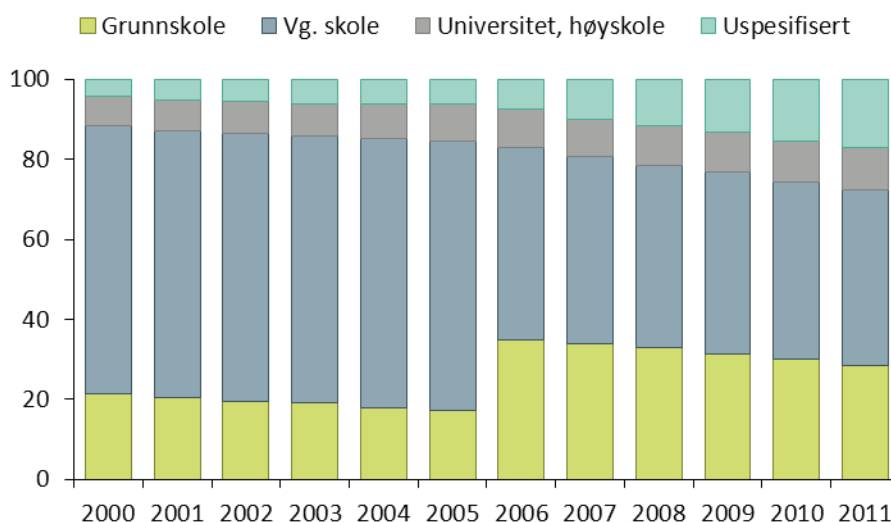

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Det er gjennomgående slik at olje- og fettbransjen er den bransjen hvor andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning er høyest, mens fiskevarebransjen og kjøttbransjen har lavest andel sysselsatte med høyere utdanning. Fiskebransjen har imidlertid spesielt stor andel med uspesifisert utdanning, noe som kan indikere at denne bransjen har en stor andel utenlandske arbeidstakere, hvor utdanningsnivået er ukjent. Utvikling i utdanningsnivået i matindustrien er illustrert i Figur 2.6.

Figur 2.6

Utvikling i utdanningsnivå i matindustrien, fra 4. kvartal 2000 til 2011 (prosentvis andel fordelt på type utdanning)⁴

Andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning har økt fra 7,6 prosent i 2000 til 10,7 prosent i 2011. Andelen med videregående skole som høyeste utdanning dominerer med en andel på 43,8 prosent i 2011. Andelen med utdanning på «kun» grunnskolenivå i matindustrien har siden 2006 gått ned fra 34,7 prosent til 28,6 prosent, samtidig har andelen med uspesifisert utdanningsnivå økt fra 7,5 prosent i 2006 til 17,0 prosent i 2011.

⁴ Uspesifisert utdanning kan i en viss grad tilskrives personer som har utdanning fra utlandet (hovedsakelig innvandring). FOM 2006 har SSB fulgt nye internasjonale retningslinjer for hvor mye utdanning som kreves på grunnskolenivå og derfor har man fått et skift i tallmaterialet fra 2006.

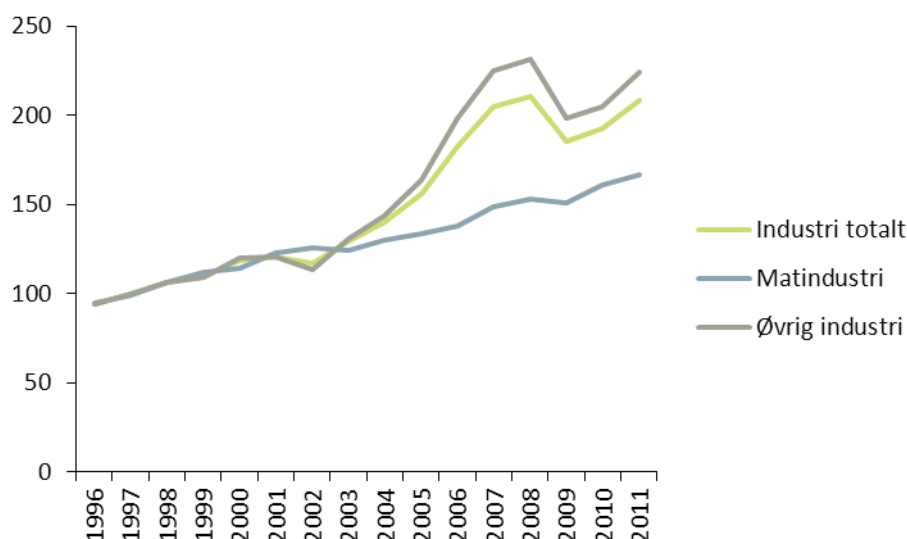
2.2 Verdiskaping

2.2.1 Produksjonsverdi

Norsk industri hadde en samlet produksjonsverdi på anslagsvis 755,6 mrd. kroner i 2011, hvorav 160,5 mrd. kroner (21,2 %) kan tilskrives matindustrien. Fra 1996 til 2011 har matindustrien hatt en svakere vekst i produksjonsverdien enn i øvrig industri, jf. Figur 2.7. Samtidig ser vi også at matindustrien er mindre påvirket av konjunkturer i løpet av perioden. Fra 1996 til 2011 økte matindustriens produksjonsverdi med 76 prosent mot 139 prosent i øvrig industri. Foreløpige tall for 2011 viser en vekst i produksjonsverdien på anslagsvis 3,5 prosent i matindustrien og 9,5 prosent i øvrig industri.⁵

Figur 2.7

Utvikling i produksjonsverdi for industrien totalt, matindustrien og øvrig industri, 1996–2011 (i løpende priser, indeks gjennomsnitt 1996-1998=100)

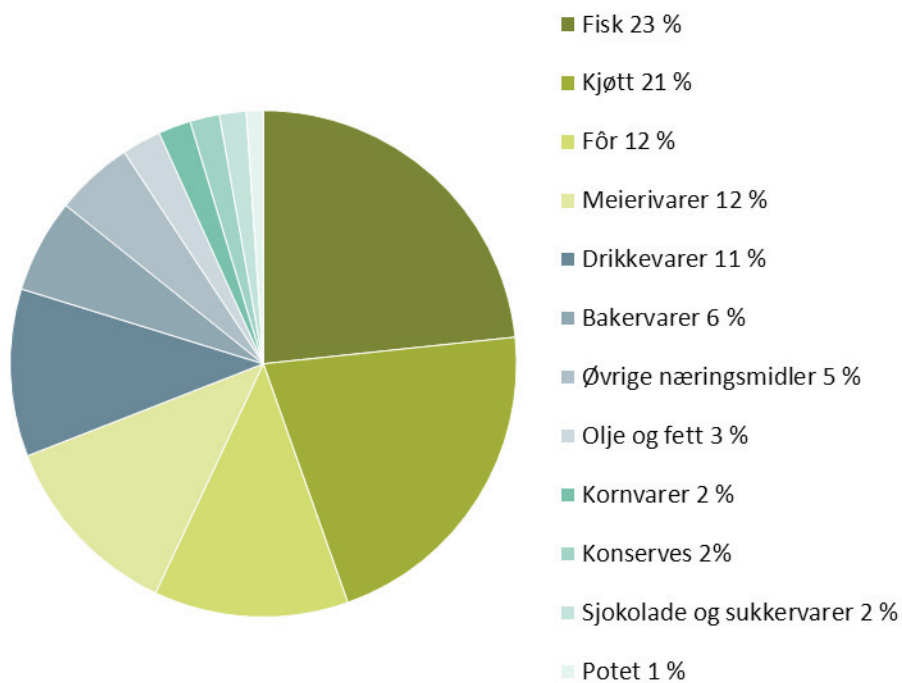

Fiskevarebransjen og kjøttbransjen er de bransjene med størst produksjonsverdi innen matindustrien, og i 2010 stod de for hhv. 23 prosent og 21 prosent av matindustriens totale produksjonsverdi (se figur 2.8). Potet-, konserves- og kornvarebransjen har lavest produksjonsverdi med hhv. 1, 2 og 2 prosent av matindustriens totale produksjonsverdi.

⁵ Øvrig industri er industrien totalt, fratrukket matindustrien ihht. standard for næringsgruppering «SN 2007».

Figur 2.8

Matindustriens produksjonsverdi i 2010 fordelt på bransjer (%)

De ulike bransjene har hatt ulik vekst i produksjonsverdien i perioden fra 1996 til 2010. For eksempel har produksjonsverdien i konserverbransjen (frukt og grønt) totalt sett økt med 122 prosent, mens kornvarebransjen har hatt den laveste veksten på 17 prosent i samme periode. Fra 2009 til 2010 var den største prosentvise økningen innen dyrefôrbransjen (25,0 %), mens den største reduksjonen av produksjonsverdien var innen kjøttbransjen (- 10,2 %) og konserver (- 9,4 %), jf. Tabell 2.6.

Tabell 2.6

Produksjonsverdi i industri og matindustri totalt og bransjevis (2008–2010), i mill. kroner, samt prosentvis endring fra 2009 til 2010

	2008	2009	2010	%-vis endring 2009/2010
Industri	762 052	671 612	698 791	4,0
Matindustri	147 716	145 284	155 152	6,8
Kjøtt	38 597	36 710	32 982	-10,2
Fisk	31 054	29 903	36 190	21,0
Potet	1 379	1 729	1 670	-3,4
Konserves	2 920	3 233	2 929	-9,4
Olje og fett	4 187	3 935	3 888	-1,2
Meierivarer	17 176	16 949	18 740	10,6
Kornvarer	3 297	2 902	3 232	11,4
Bakvarer	9 037	9 198	9 286	1,0
Sjokolade- og sukkervarer	3 847	2 438	2 643	8,4
Øvrige næringsmidler	6 089	7 004	7 731	10,4
Fôr	14 294	15 418	19 269	25,0
Drikkevarer	15 840	15 865	16 592	4,6

2.2.2 Bruttoprodukt og bearbeidingsverdi

Her måles verdiskapingen som bruttoprodukt. Bruttoprodukt er definert som produksjonsverdi minus produktinnsats. Produktinnsats er verdien av innsatsvarer og – tjenester. Bruttoprodukt presenteres i basisverdi (løpende priser), dvs. at produktsubsidier er inkludert, men ikke merverdiavgift eller andre produktskatter.

Den samlede verdiskapingen i norsk industri var på anslagsvis 187,7 mrd. kroner i 2011, hvorav 30,9 mrd. kroner (16,4 %) kan tilskrives matindustrien.

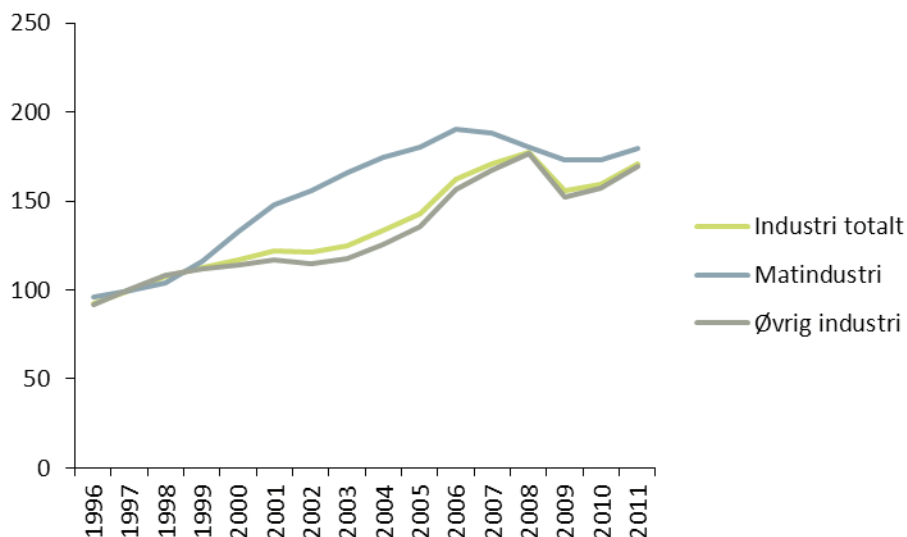
Matindustriens verdiskaping har hatt en noe sterkere utvikling enn industrien totalt i perioden fra 1996 til 2011, jf. Figur 2.9. Matindustriens verdiskaping økte med 86 prosent i denne perioden, mens industriens verdiskaping økte med 84 prosent.

Matindustriens verdiskaping gikk ned med 0,1 prosent fra 2009 til 2010, mens anslag for 2011 viser en økning på 3,7 prosent. Til

sammenligning hadde industriens totale verdiskaping en økning fra 2009 til 2010 (+ 2,4 %), samt en ytterligere økning det siste året (+ 7,2 %).

Figur 2.9

Utvikling i verdiskaping (bruttoprodukt) for industrien og matindustrien, 1996–2011 (i løpende priser, indeks gjennomsnitt 1996-1998=100)

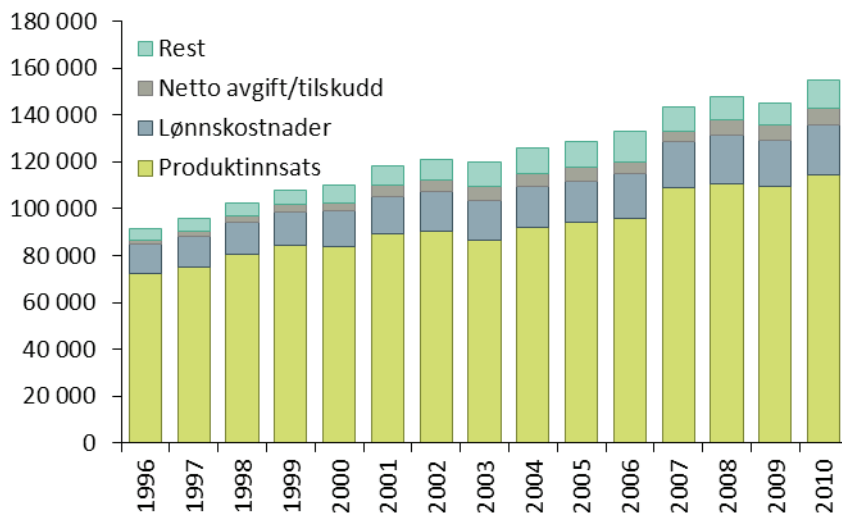
Bearbeidingsverdi til markedspriser er summen av produksjonsverdi fratrukket kjøp av varer og tjenester (for andre varer og tjenester enn de som er kjøpt direkte for videresalg) og spesielle offentlige avgifter, samt korrigert for endringer i beholdningen av råvarer og konsumvarer. Spesielle offentlige tilskudd for tilvirkede/solgte varer og andre offentlige tilskudd/refusjoner er inkludert. For å få en oversikt over verdiskapingens bidrag til matindustriens produksjonsverdi kan man også ta utgangspunkt i bearbeidingsverdiens andel av produksjonsverdien.

En annen måte å måle matindustriens verdiskaping på, er å se på bearbeidingsverdien. I matindustrien lå bearbeidingsverdiens (verdiskapingens) andel av produksjonsverdien på 26,1 prosent i 2010, mens gjennomsnitt for industrien totalt var på 27,1 prosent.

Figur 2.10 viser utviklingen i matindustriens produksjonsverdi splittet i produktinnsats, bearbeidingsverdi fordelt på lønnskostnader, netto avgift-/tilskudd og «rest».

Figur 2.10

Produktinnsats, bearbeidingsverdi til markedspriser (lønnskostnadene og netto avgift/tilskudd), vist som andel av matindustriens produksjonsverdi, 1996–2010 (i mill. kroner)

Produktinnsats utgjør hovedvekten av produksjonsverdien. I 2010 utgjorde produktinnsatsen 73,9 prosent av produksjonsverdien, mot 78,9 prosent i 1996. I perioden har imidlertid produktinnsatsen økt med 58,9 prosent. Lønnskostnader er den nest største driveren til produksjonsverdien; I løpet av perioden har lønnskostnadene økt med 67,0 prosent, og i 2010 utgjorde lønn 13,6 prosent av produksjonsverdien, mot 13,8 prosent i 1996. Netto avgifter og tilskudd, utgjorde på sin side 2,0 prosent av produksjonsverdien i 1996, men har i løpet av perioden 1996 til 2010 økt med 283 prosent, og utgjør i dag 4,6 prosent av produksjonsverdien.

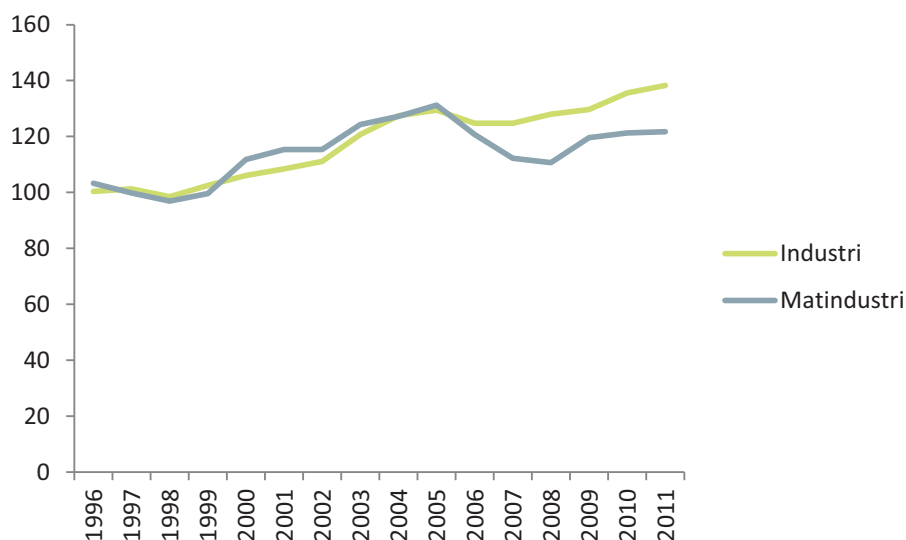
2.2.3 Produktivitetsutvikling

Arbeidskraftproduktiviteten er definert her som: Bruttoprodukt i faste 2005-priser (basisverdi) dividert på utførte timeverk for lønnstakere og selvstendig næringsdrivende.

Arbeidskraftproduktiviteten, og spesielt endring i arbeidskraftproduktiviteten fra år til år, brukes ofte som uttrykk for produktivitetsutvikling. Matindustrien har de siste årene hatt en noe lavere vekst i arbeidskraftproduktiviteten enn industrien totalt, jf. Figur 2.11. Fra 1996 til 2011 økte matindustriens arbeidskraftproduktiviteten med 18 prosent mot 38 prosent i industrien totalt. Fra 2010 til 2011 økte matindustriens arbeidskraftproduktiviteten med anslagsvis 0,4 prosent, mens den økte med 2,0 prosent i industrien totalt.

Figur 2.11

Utvikling i arbeidskraftproduktivitet i matindustrien og industrien totalt, 1996–2011

Veksten i arbeidskraftproduktivitet kan deles i et «bidrag fra kapitalinnsats», og bidrag fra «total faktorproduktivitet» (TFP). Ofte kan TFP være et vel så godt produktivetsmål, da arbeidskraftproduktivitet kan være et lite spesifikt mål, ettersom arbeidskraften kan bli mer produktiv ved at den utstyres med mer kapital eller andre ressurser, som for eksempel ny teknologi.

I perioden 2004 til 2011 lå den gjennomsnittlige årlige veksten i arbeidskraftproduktivitet i industrien på 1,2 prosent jf. Tabell 2.7 der TFP-veksten stod for hele veksten.

Tabell 2.7

Prosentvis endring i arbeidskraftproduktivitet i industrien totalt, spesifisert etter bidrag fra endring i kapitalintensiteten⁶ og total faktorproduktivitet, brutto-produksjon per timeverk, 1973–2011

	Arbeidskraft- produktivitet	Endring i kapitalintensiteten	Total faktorproduktivitet
1973-1983	2,2	0,9	1,3
1984-1991	1,9	0,7	1,2
1992-2003	1,7	0,5	1,2
2004-2011	1,2	0,0	1,2

Kilde: SSB økonomisk rapport 1:2012.

⁶ Kapitalintensitet beskriver forholdet mellom kapitaltjenester og timeverk

2.3 Lønnsomhet

Matindustriens lønnsomhet er en forutsetning for å sikre avsetning av norske jordbruksråvarer.

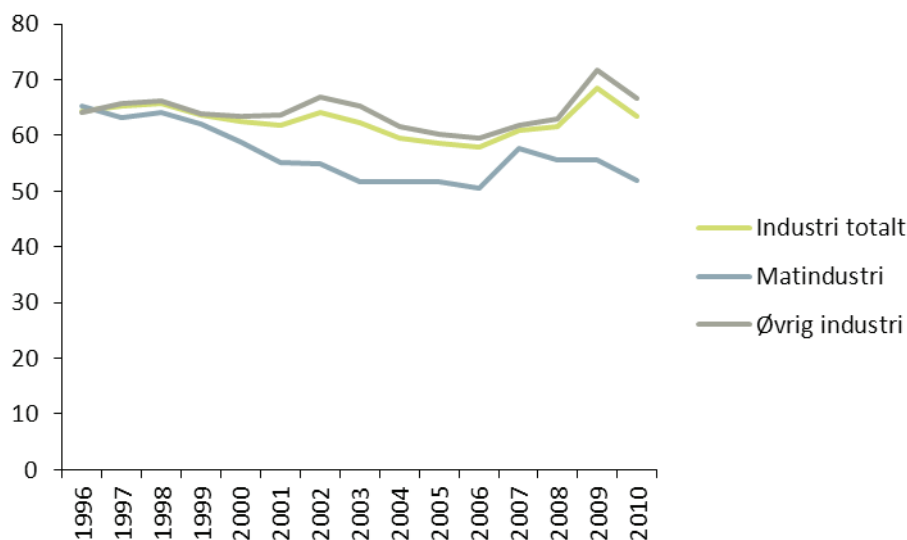
2.3.1 Lønnskostnader

I 2010 var matindustriens totale lønnskostnader på om lag 21,1 mrd. kroner. Utvikling i lønnskostnadene er av stor betydning for matindustrien. Figur 2.12 viser utviklingen i matindustriens lønnskostnader, øvrig industris lønnskostnader og industriens totale lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdien. I 1996 utgjorde matindustriens lønnskostnader ca. 65 prosent av bearbeidingsverdien mens den på øvrig industri og industrien totalt lå på 64 prosent. Siden 1996 har lønnskostnadene i prosent av bearbeidingsverdien gått mer ned i matindustrien enn i øvrig industri.

Lønnskostnadene presenteres her i prosent av bearbeidingsverdien (til markedspriser).

Figur 2.12

Lønnskostnadenes andel (i %) av bearbeidingsverdien for matindustrien, øvrig industri og industrien totalt, 1996–2010

Lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien i matindustrien var i perioden 2008-2010 på 13,8 prosent, noe som er tilnærmet samme nivå som i perioden 1996-1998 (13,7 prosent). For industrien totalt lå lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien på 17,2 prosent i perioden 2008-2010 og 19,2 prosent i perioden 1996-1998. Det er store forskjeller mellom de ulike bransjene i matindustrien. Ser man på endringen av lønnskostnadenes andel av produksjonsverdi for perioden

1996-1998 med perioden 2008-2010, har spesielt lønnskostnadene (i prosent av produksjonsverdien) økt for øvrige næringsmidler, meieribransjen og kornvarebransjen (hhv. 38,1 %, 28,4 % og 26,4 %), Andelen har gått noe ned for matindustrien som helhet (-0,4 %). Sjokolade og sukkervarer skiller seg ut med den største nedgangen (-24,7 %), når man sammenligner de to periodene mtp. lønnskostnader i prosent av produksjonsverdien. Lønnskostnadens andel av produksjonsverdien er størst innen bakervarebransjen (27,5 %), mens andelen for fôr- og olje- og fettbransjen, er på hhv. 6,2 og 8,4 prosent i perioden 2008-2010.

Tabell 2.8

Lønnskostnadenes andel av produksjonsverdi

	Gjennomsnitt 1996-1998	Gjennomsnitt 2008-2010	Endring i perioden
Øvrige næringsmidler	14,2	19,6	38,1 %
Meierivarer	12,0	15,4	28,4 %
Kornvarer	9,0	11,3	26,4 %
Kjøtt	12,0	13,9	16,5 %
Potet	15,6	16,0	3,0 %
Gjennomsnitt matindustri	13,8	13,7	-0,4 %
Konserves	13,8	13,7	-0,7 %
Olje og fett	8,9	8,4	-5,9 %
Bakervarer	29,3	27,5	-6,3 %
Fôr	6,6	6,2	-6,3 %
Fisk	14,0	11,4	-18,5 %
Drikkevarer	17,9	14,0	-21,8 %
Sjokolade og sukkervarer	24,9	18,8	-24,7 %

2.3.2 Investeringer

Bruttoinvesteringer

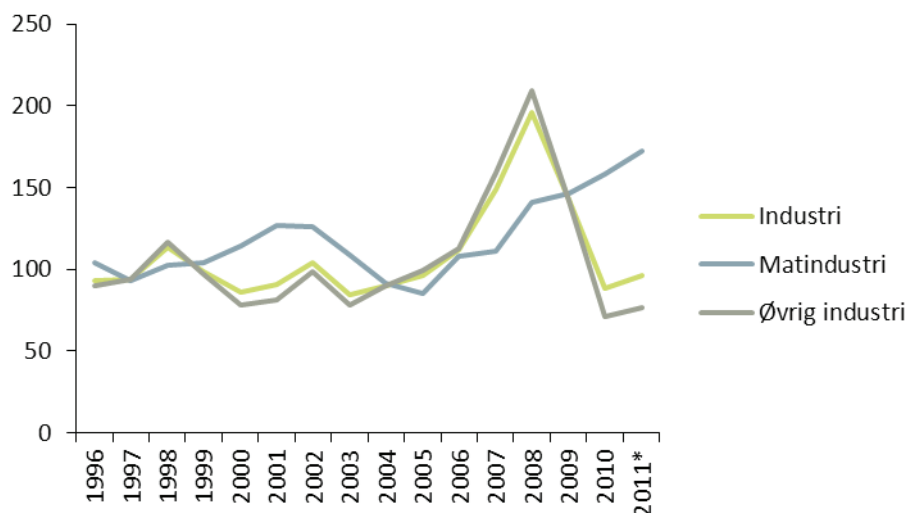
Bruttoinvesteringene i norsk industri utgjorde anslagsvis 15,8 mrd. kroner i 2011, hvorav 5,7 mrd. kroner kan tilskrives matindustrien. Matindustriens andel av industriens totale bruttoinvesteringer har økt betydelig de siste årene, fra 22 prosent i 1996 til 36 prosent i 2011. Årlige bruttoinvesteringer kan imidlertid variere mye fra år til år, noe også Figur 2.13 illustrerer. Matindustrien har holdt en stabil vekst de senere årene, noe som skiller seg fra øvrig industri. Over hele perioden har investeringene i øvrig industri variert mer enn i matindustrien, spesielt i etterkant av finanskrisen. Det betyr at øvrig industri er mer konjunkturutsatt enn matindustrien. I 2008 var det en forholdsvis stor investering i industrien som produserer kjemiske råvarer som slo kraftig ut, mens matindustrien har hatt en jevn investeringsvekst siden 2005. Veksten i bruttoinvesteringene i matindustrien var på

9,0 prosent fra 2010-2011, mens den for industrien totalt lå på 8,2 prosent. Bruttoinvesteringene i matindustrien lå 66 prosent høyere i 2011 enn i 1996, mens for øvrig industri var bruttoinvesteringene 15 prosent lavere i 2011 enn i 1996.

Bruttoinvesteringer regnes her som anskaffelse av varige driftsmidler (nye eller brukte som normalt ikke slites ut i løpet av et år), minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeider som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler.

Figur 2.13

Utvikling i bruttoinvesteringer i matindustrien og øvrig industri, 1996–2011 (indeks gjennomsnitt 1996-1998=100)

Bruttoinvesteringene utgjorde 2,1 prosent av industriens totale produksjonsverdi. Til sammenligning lå bruttoinvesteringene i matindustrien på 3,4 prosent av produksjonsverdien. Investeringsnivået varierer en del fra bransje til bransje, jf. Tabell 2.9. Sett i forhold til produksjonsverdi, var investeringsnivået høyest i olje- og fettbransjen i 2010, mens kjøttbransjen og fiskevarebransjen stod for de største bruttoinvesteringene i 2010 målt i verdi.

Tabell 2.9

Bruttoinvesteringer i industrien og matindustrien totalt og bransjevis (2008–2010). Målt i mill. kroner, og som prosent av produksjonsverdi i 2010

	2008	2009	2010	% av produksjonsverdi i 2010
Industri	32 255	23 534	14 625	2,1
Matindustri	4 704	4 870	5 264	3,4
Kjøtt	738	934	1 205	3,7
Fisk	954	852	1 375	3,8
Potet	113	38	33	2,0
Konserves	193	76	59	2,0
Olje og fett	260	124	261	6,7
Meierivarer	682	699	683	3,6
Kornvarer	97	68	150	4,6
Bakervarer	378	372	369	4,0
Sjokolade og sukkervarer	99	234	45	1,7
Øvrige næringsmidler	330	268	179	2,3
Fôr	459	923	294	1,5
Drikkevarer	401	282	612	3,7

Utenlandske direkte investeringer

De totale utenlandske direkteinvesteringene i Norge lå på 1 007 mrd. kroner i 2010, og investeringene i industrien (totalt) lå på 188,5 mrd. kroner. Utenlandske direkteinvesteringer i industrien økte med 15,6 prosent fra året før, jf. Tabell 2.10.⁷ I 2010 utgjorde de utenlandske direkte investeringene i matindustrien 7,3 mrd. kroner, noe som er en nedgang på 20,1 prosent fra 2009. I 2010 sto matindustrien for 3,9 prosent av de totale utenlandske industriinvesteringene. Egenkapitalandelen av investeringene lå på 54,7 prosent i matindustrien i 2010, mens egenkapitalandelen i industrien totalt var på 38,7 prosent.

Utenlandske direkte investeringer er investeringer der en investor har til hensikt å etablere en varig økonomisk forbindelse, og å utøve effektiv innflytelse på virksomheten i investeringsobjektet i et annet land.

I praksis brukes 10 prosent eierandel som grense for å skille mellom direkteinvestering og porteføljeinvestering. Utenlands eierskap i norsk matindustri gjelder kun for aksjeselskap.

⁷ SSB (2011). *Direkte investeringer i Norge, 1998-2009*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/04/di/tab-2012-01-12-02.html>, 16.08.12.

Tabell 2.10

Utenlandske direkte investeringer i Norge, 2000–2009 (i mrd. kroner)

	2000	2005	2007	2008	2009	2010
I industrien	58,0	137,9	147,5	167,0	163,1	188,5
– %-andel egenkapital	71,7	50,4	49,8	43,0	42,9	38,7
– %-andel netto lånefordringer	28,3	49,6	50,2	57,0	57,1	61,3
I matindustrien	6,9	11,5	9,1	7,7	9,1	7,3
– %-andel egenkapital	57,8	82,8	63,0	70,9	57,5	54,7
– %-andel netto lånefordringer	42,2	17,2	37,0	29,1	42,5	45,3

Investorer fra EU-land sto for til sammen 63 prosent (635,7 mrd. kroner) av de direkte investeringene i 2010. Sverige er det landet som investerer mest i Norge med 151,9 mrd. kroner i 2010. Blant øvrige land er det USA som står for de største investeringene i Norge, med 103,5 mrd. kroner. De største utenlandske investeringene i norsk industri i 2010 var innen utvinning av råolje og naturgass. Det utgjorde totalt 28,5 prosent av de totale utenlandske investeringene i 2010.

2.3.3 Lønnsomhetsindikatorer⁸

Driftsmargin

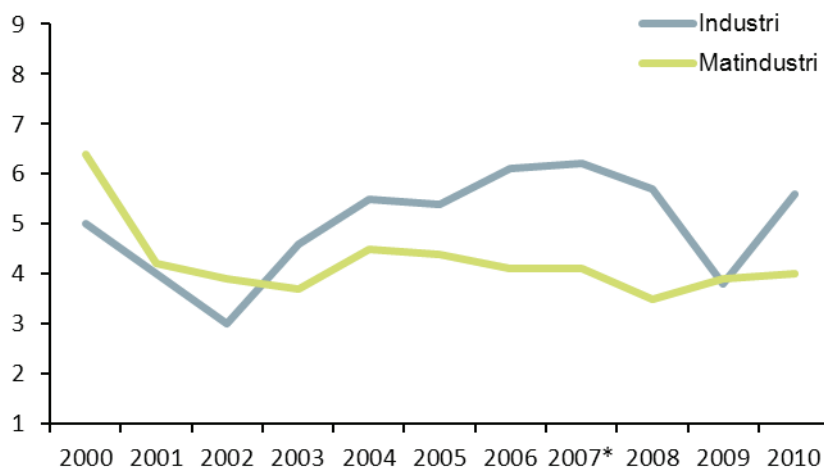
Fra 2002 har matindustrien hatt en lavere driftsmargin enn den samlede industrien. Finanskrisen i 2007/08 førte imidlertid til at industris driftsmargin lå på samme nivå som i matindustrien i 2009. I 2010 økte driftsmarginen i den samlede industrien til 5,6 prosent, mens i matindustrien gikk driftsmarginen opp til 4,0 prosent.

Driftsmargin er forholdet mellom driftsresultat og omsetning/driftsinntekter, her presentert i prosent. Driftsmarginen til en bedrift sier noe om hvor lønnsom bedriften er, da tallet forteller hvor mye bedriften får igjen for hver omsatte krone (før renter og skatt). En høy driftsmargin betyr at en bedrift tjener mye per omsatte krone.

⁸ Nøkkeltallene omfatter kun aksjeselskaper, dvs. at samvirkebedriftene inngår ikke i disse nøkkeltallene. Kilde: SSB (2012). *Tabell 08674: Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F)*. URL; <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 17.08.12.

Figur 2.14

Utvikling i driftsmargin (i prosent) for matindustrien og industri totalt, 2000–2010

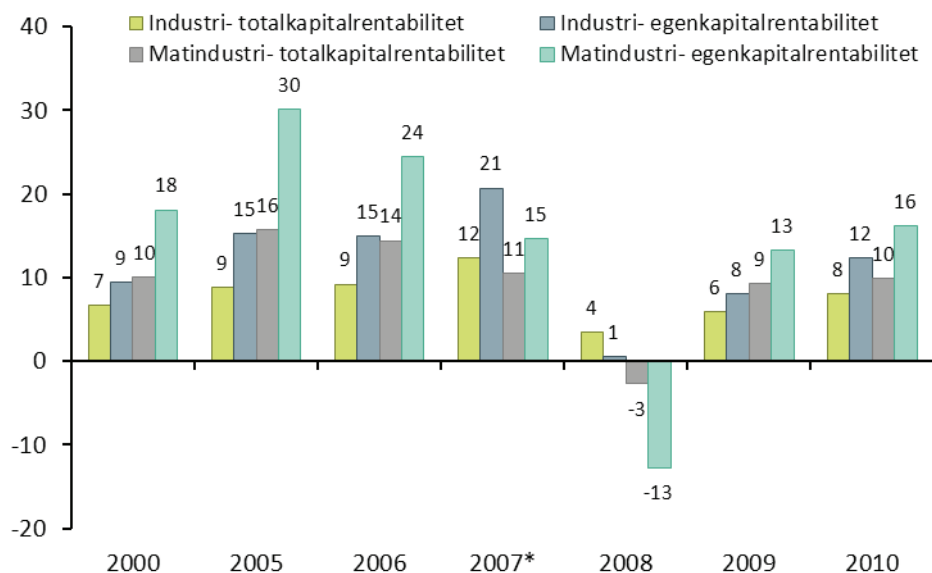
Avkastning på kapital (rentabilitet)

Figur 2.15 viser utviklingen i totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet for hele industrien og matindustrien i perioden 1999 til 2010. Etter et utfordrende år som følge av finanskrisen i 2008/09, bedret totalrentabiliteten og egenkapitalrentabiliteten seg i matindustrien og i industrien totalt fra 2009 til 2010. Totalrentabiliteten i matindustrien var på 9,9 prosent i 2010, mens egenkapitalrentabiliteten var på 16,2 prosent. Det innebærer en forbedring av totalrentabiliteten og egenkapitalrentabiliteten på hhv. 0,6 prosentpoeng og 3,0 prosentpoeng fra året før. For industrien totalt var totalrentabiliteten på 8,1 prosent og egenkapitalrentabiliteten var på 12,4 prosent. Dvs. at avkastningen av kapitalen i matindustrien var noe bedre enn i øvrig industri siste året.

Rentabilitet, som i dette tilfellet omfatter totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet, er et nøkkeltall for lønnsomhet som viser den avkastningen man får på kapitalen. Totalrentabilitet er definert som «ordinært resultat før skattekostnad pluss rentekostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital per 31. desember». Egenkapitalrentabilitet er definert som «ordinært resultat i prosent av egenkapital per 31. desember».

Figur 2.15

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet (i prosent) i industrien totalt og i matindustrien, 2000 og 2005–2010

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad

I matindustrien og i industrien totalt har resultatgraden variert mye fra år til år. Jf. Tabell 2.11 lå matindustriens resultatgrad på 13,6 prosent i 2010, og det er på samme nivå som i industrien totalt. Også matindustriens egenkapitalandel lå høyere (46,1 %) enn i industrien totalt (43,0 %), noe den også har gjort de siste årene. Ser vi på likviditetsgraden, var den på 1,2 prosent i både matindustrien og i industrien totalt i 2010. Generelt sett, har matindustribedriftene de senere årene hatt en noe bedre likviditetsgrad enn øvrige industribedrifter.

Resultatgraden måler hvor stor andel ordinært resultat før skatt utgjør av driftsinntektene, mens *egenkapitalandelen* sier noe om hvor mye egenkapital bedriften har i forhold til totalkapitalen. *Likviditetsgraden* er forholdet mellom bedriftens omløpsmidler og kortsiktig gjeld, dvs. bedriftens evne til å dekke sine betalingsforpliktelser etter hvert som de forfaller.

Tabell 2.11

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad (alle i %) for industrien og matindustrien 2000, 2005–2010

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Industri							
Resultatgrad	6,7	14,0	13,0	19,4	2,1	8,4	13,5
Egenkapitalandel	35,8	44,2	43,4	42,2	36,2	40,7	43,0
Likviditetsgrad	1,2	1,2	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2
Matindustri							
Resultatgrad	5,7	23,3	21,2	13,9	-7,6	11,1	13,6
Egenkapitalandel	32,5	45,5	51,9	51,1	41,5	44,4	46,1
Likviditetsgrad	1,2	1,2	1,4	1,5	1,3	1,4	1,2

FOTO: © TINE MEDIEBANK

2.4 Handel med mat- og drikkevarer⁹

2.4.1 Handel med mat- og drikkevarer

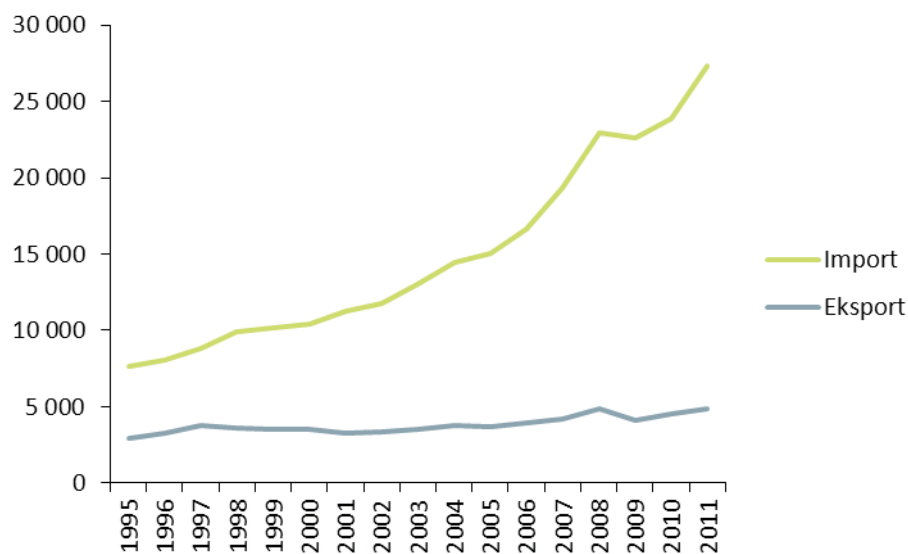
Norges handel med mat- og drikkevarer har økt betydelig de siste 10–15 årene. Den totale importen av mat- og drikkevarer i 2011 lå på om lag 40 mrd. kroner. Av dette utgjorde de mat- og drikkevarer definert som «industrielle» (jf. vedlegg 3) 27,4 mrd. kroner, og det ble eksportert mat- og drikkevarer for 4,9 mrd. kroner,¹⁰ se Figur 2.16. Importen har økt med 260 prosent og eksporten med 66 prosent i perioden fra 1995 til 2011. Fra 2010 til 2011 økte importverdien med 14,7 prosent og eksportverdien med 7,8 prosent.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Figur 2.16

Utvikling i handelen med mat- og drikkevarer (ekskl. fiskevarer), 1995–2011 i mill. kroner

⁹ Følgende kilder og forutsetninger ligger til grunn: SSB (2011). *Utenrikshandelsstatistikken 2011*. Datafil mottatt fra SSB, 18.01.12, og Eurostat (2011). Ramon_prodc0m 2010-CN2010.

¹⁰ Eksklusive bearbeidet og konserverte fisk/skalldyr og bløtdyr.

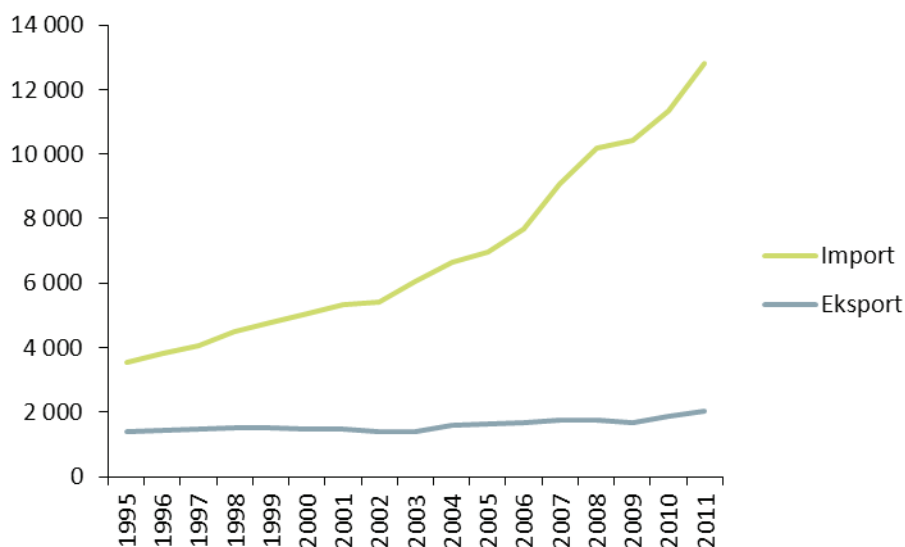
I tillegg til importen av mat- og drikkevarer, utgjør importverdien av bearbeidet fisk og fiskevarer 4,8 mrd. mens eksportverdien av bearbeidet fisk og fiskevarer lå på 27,2 mrd. kroner i 2011. Dvs. at den «totale» importverdien av mat- og drikkevarer innen matindustrien utgjorde 32,1 mrd. kroner i 2011, og eksportverdien utgjorde 32,1 mrd. kroner.¹¹

Handel med jordbruksbaserte matvarer

Økningen i import av jordbruksbaserte matvarer har i perioden 1995-2011 vært på 264 prosent, mens eksporten har økt med 45 prosent over samme periode. I alt ble det importert matvarer for 12,8 mrd. kroner i 2011 som tilsvarte en økning på 13 prosent fra 2010. Det ble eksportert varer for 2,0 mrd. kroner i 2011, en vekst på 8 prosent fra året før.

Figur 2.17

Utvikling i handelen med jordbruksbaserte matvarer, 1995–2011 (i mill. kroner)

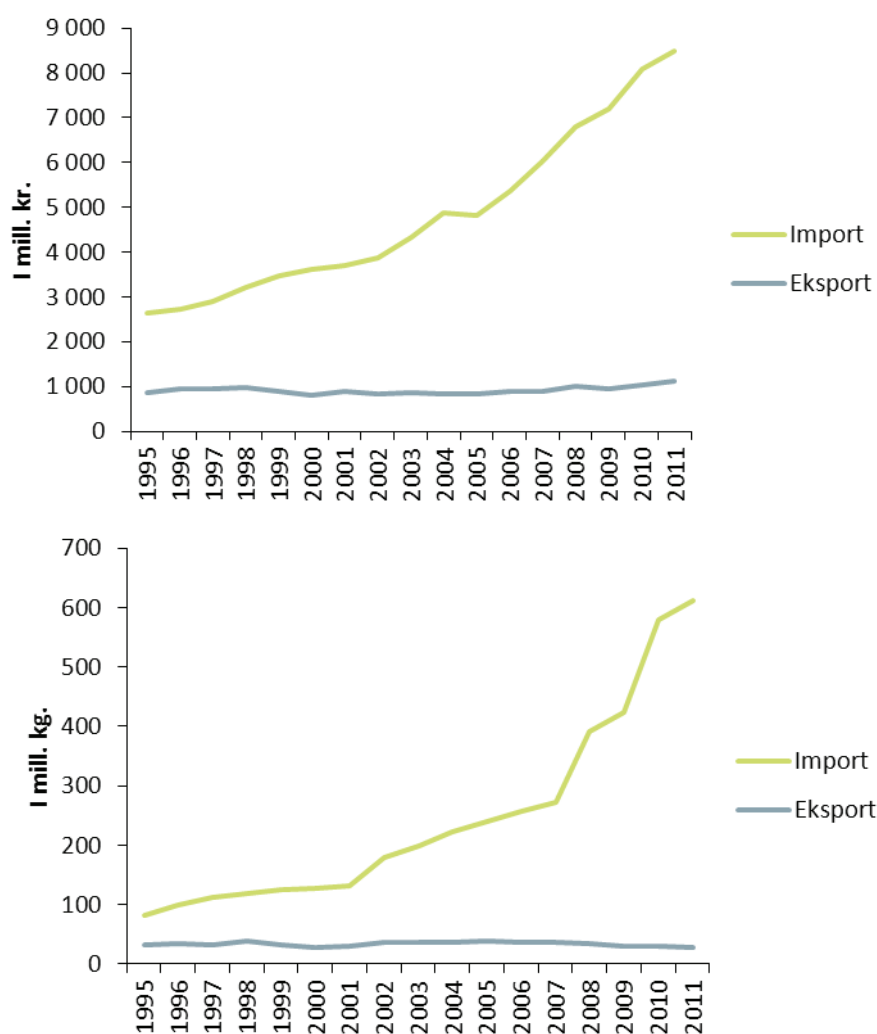
¹¹ Handelen av mat- og drikkevarer omfatter kun de varenummer som er definert i prodcom (varenummer i tolltariffen som er knyttet til næringer i matindustrien). Dette innebærer an handelen av en rekke varer som f.eks. korn, egg, frisk frukt, friske grønnsaker, fersk og kjølt fisk m.m. ikke inngår.

Handel med industrielt bearbejdede jordbruksvarer

Importen av industrielt bearbejdede jordbruksvarer, såkalte RÅK-varer¹² var på 8,5 mrd. kroner i 2011, noe som innebærer en økning på 221 prosent fra 1995 (se Figur 2.18). Eksporten har i samme periode økt med 28 prosent fra 0,87 mrd. kroner i 1995 til 1,1 mrd. kroner i 2011. Fra 2010 til 2011 økte importen av RÅK-varer med 4,9 prosent, mens eksporten økte med 6,5 prosent.

Figur 2.18

Utvikling i handelen med industrielt bearbejdede jordbruksvarer, 1995–2011 (i mill. kroner og mill. kg)

¹² RåK varer er definert som samtlige varenummer i hht. SLF sin «Tabell : 1 Gjeldende tabeller for beregning av tollsatser ved import av bearbejdede landbruksvarer (RÅK-import)» gjeldende januar 2012.

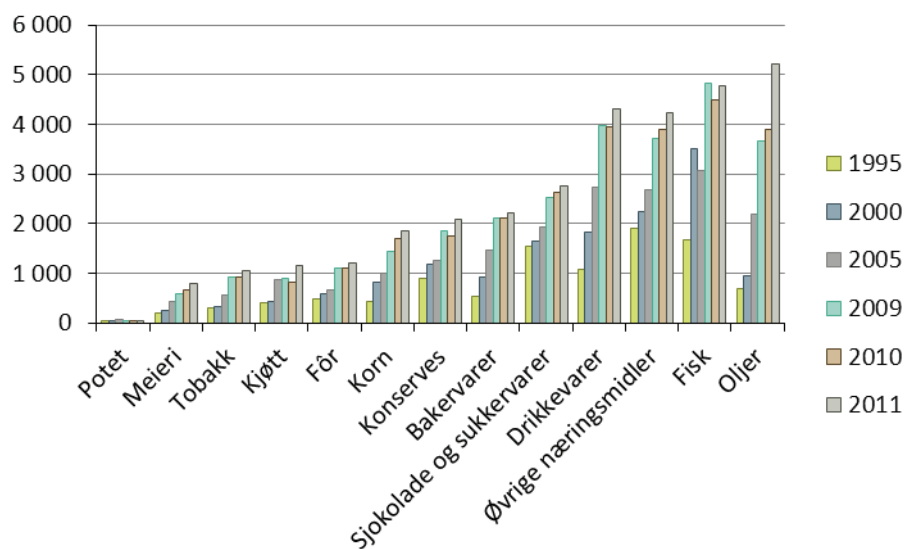
2.4.2 Handel på bransjenivå

Importen og eksporten av varer varierer mellom de ulike bransjene i matindustrien og fra år til år. De fire bransjene med størst import i 2011 var fiskevarebransjen (4,8 mrd. kr.), drikkevarebransjen (4,3 mrd. kr), olje- og fettbransjen (5,2 mrd. kr.) samt bransjen for øvrige næringsmidler (4,2 mrd. kr.). Fra 1995 til 2011 har importveksten vært størst for olje- og fettbransjen (+666 prosent), mens potetindustrien har hatt lavest importvekst (+68 %). Fra 2010 til 2011 var det en importøkning innen samtlige bransjer, der importen økte mest innen kjøttbransjen (+40,9 %), olje- og fettbransjen (+33,6 %) og meieribransjen (+19,5 %).

Ser man på eksportsiden, er det drikkevarebransjen som har økt mest i perioden 1995-2011 (+437 %), mens poteteksperten er blitt redusert med minst (-90 %). Fra 2010 til 2011 økte eksporten av tobakk mest (+79,4 %), mens eksporten innen konservesbransjen gikk mest ned (-21,5 %). I 2011 er eksportverdien størst innen fiskebransjen (27,2 mrd. kr), og innen olje- og fettbransjen (1,8 mrd. kroner). Figur 2.19 og Figur 2.20 gir en bransjevis oversikt over import- og eksportverdien for mat- og drikkevarer for utvalgte år i perioden 1995 til 2011.

Figur 2.19

Import av mat- og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer), 1995–2011 (i mill. kroner)

Figur 2.20

Eksport av mat- og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer), 1995–2011 (i mill. kroner)

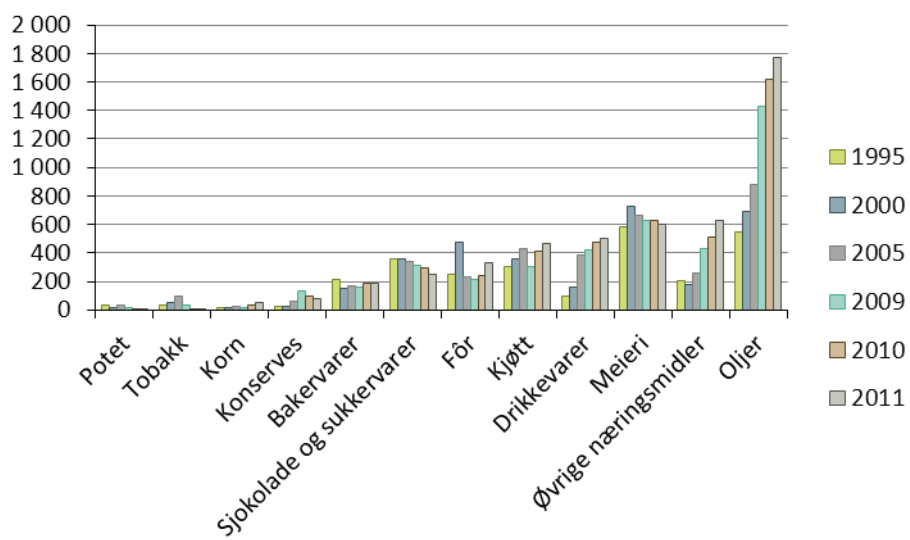

FOTO: © TINE MEDIEBANK

2.5 *Status og utvikling i EUs matindustri*

Matindustrien er den største industrisektoren i EU målt ut i fra omsetning, verdiskaping og sysselsetting, og spiller derfor en sentral rolle i EUs økonomi. Videre er matindustrien den nest største industrisektoren målt i antall bedrifter. Matindustrien i EU er en stabil sektor, og industrien har vist mindre nedgang sammenliknet med andre sektorer i EU under de senere økonomiske problemene. Det er bare metallindustrien som har flere bedrifter enn matindustrien. Tyskland, Frankrike, Italia og Storbritannia er de største matvareprodusentene i EU.¹³

2.5.1 *Trender og utvikling*

Matindustrien er en pilar i EUs økonomi, og er i mange land en av de tre største industrisektorene. Fordi matindustrien omsetter mesteparten av sine varer på det nasjonale og regionale markedet og konsum av mat er relativt stabilt, er matindustrien en robust industri som i mindre grad er påvirket av økonomiske nedgangstider sammenliknet med annen industri. Samlet sett bidro matindustrien med 16 prosent av industriens totale omsetning i 2011 (12,9 % i 2010), 13,8 prosent av verdiskapingen (11 % i 2010), 14,6 prosent av sysselsettingen (mot 13,5 % i 2010) og 13,4 prosent av bedriftene (som i 2010).

Matindustrien har hatt en positiv vekst i bruttoprodukt i perioden 2008-2011 (1,3 %) i motsetning til industrien totalt sett som har hatt en nedgang på 7,9 prosent i samme periode. Utviklingen i sysselsettingen har vært uendret 2010 sammenliknet med industrien totalt sett, som har hatt en nedgang i antall sysselsatte.

EUs matindustri er fragmentert og består av noen få store multinasjonale selskaper, og en rekke små og mellomstore matindustribedrifter (definert som bedrifter med under 250 ansatte). Små og mellomstore bedrifter (SMB) står for 63,0 prosent av sysselsettingen, 48,7 prosent av total omsetning og 48,0 prosent av total verdiskaping. Samtidig utgjør de 99,1 prosent av alle bedrifter i matindustrien. De store selskapene konkurrerer på det internasjonale markedet med globale merkevarer og et stort produktspekter, mens de små matindustribedriftene er konsentrert om regionale og nasjonale markeder og produserer hovedsakelig lokale merkevarer og spesialiteter.

¹³ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette kapitlet på CIAA (2012). *Data and Trends of the European food and drink industry 2011*. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/Final_DT_2012_04.06.pdf, 14.06.2012.

FAKTA OM EUs MATINDUSTRI:

- Største industrisektor i EU, med en omsetning på **956,2 mrd. EUR**.
- Sysselsetter ca. **4,1 mill. mennesker**
- Fragmentert industri, med **274 000 bedrifter**
- Kjøper og bearbeider **70 % av EUs landbruksproduksjon**
- Eksporterer for ca. **65,3 mrd. EUR** til tredjeland og bidrar til en positiv handelsbalanse på **9,8 mrd. EUR**
- En av verdens største eksportører av mat, med **17,8 % av det globale eksportmarkedet**
- EUs forbrukere bruker ca. **13,0 % av husholdningsinntektene** sine på mat og andelen er nedadgående.

De største bransjene i EUs matvareindustri, målt i omsetning, er kjøtt, «andre næringsmidler», drikkevarer og meieriprodukter. Bransjen for «andre næringsmidler» er en heterogen bransje som produserer alt fra godterier, sjokolade, kaffe, te og ferdigmat til barnemat. Denne bransjen står for 16 prosent av total omsetning og 14 prosent av sysselsettingen innen EUs matindustri. Kjøtt- og meieribransjen står for hhv. 20 og 13 prosent av total omsetning og 21 og 8,0 prosent av total sysselsetting i matindustrien. Brød, kaker og ferske bakervarer er den største bidragsyteren til verdiskapning (21 prosent av matindustriens samlede verdiskapning). Mer enn halvparten av alle matindustribedriftene i EU driver innenfor denne bransjen. Den står videre for 12 prosent av total omsetning og 32 prosent av total sysselsetting.

Omsetning

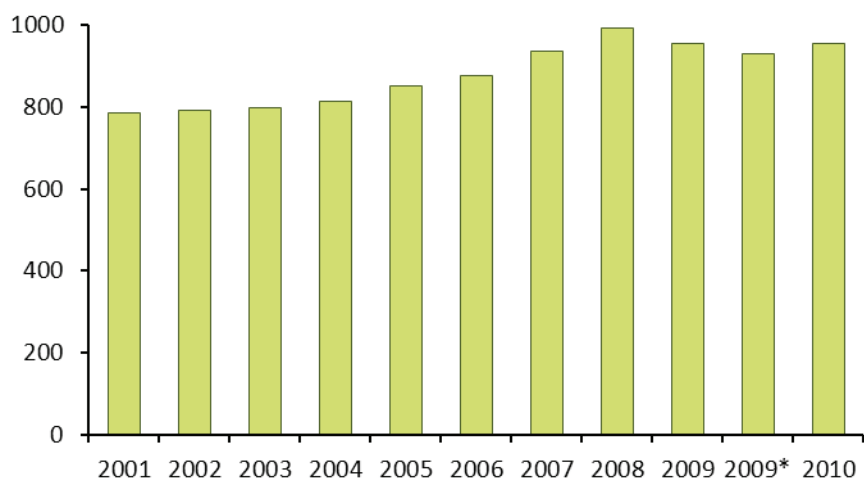
Matindustrien i EU hadde i 2010 en samlet omsetning på om lag 956,2 mrd. EUR,¹⁴ dvs. 16,0 prosent av industriens totale omsetning. Figur 2.21 gir en oversikt over utviklingen i matindustriens samlede omsetning fra 2001 til 2010. Fra 2001 til 2008 var det en vekst i omsetningen, men i 2009 gikk omsetningen ned med 6,4 prosent i forhold til året før. Fra 2009 til 2010 økte omsetningen igjen (med 2,9 prosent).

For flertallet av EUs medlemsland var matindustriens netto omsetning bedre i 2010 sammenliknet med 2009. Romania hadde en omsetningsvekst på 19,5 prosent, Storbritannia hadde en vekst på 8,9 prosent og Polens matindustri opplevde en vekst i omsetningen på 7,5 prosent. Kun Estland, Slovenia og Hellas opplevde en nedgang i omsetning. I Sverige økte omsetningen med 4,2 prosent og i Danmark var økningen på 3,4 prosent i 2010.

¹⁴ I 2010 var 1 EUR lik 8,01 NOK i gjennomsnitt, ifølge Norges banks årsgjennomsnitt av daglige kurser.

Figur 2.21

Utvikling i omsetning i EUs matindustri, 2001–2010 (i mill. EUR)¹⁵

* Oppdatert i CIAA Data & Trends 2012

Sett ut i fra omsetning er det Tyskland, Frankrike, Italia, Storbritannia og Spania som er de største produsentene av mat- og drikkevarer i EU jf. Figur 2.22. Disse landene står for til sammen 75,3 prosent av EUs totale produksjon av mat- og drikkevarer. Rekkefølgen mellom de fem største produsentene har endret seg noe sammenlignet med 2009, der Storbritannia har gått forbi Spania. Estland, Latvia og Slovenia er de landene med lavest omsetning, med mellom én og to mrd. EUR hver i omsetning. Danmark, Sverige og Finland hadde hhv. 18,3, 17,2 og 10,2 mrd. EUR i omsetning i 2010.

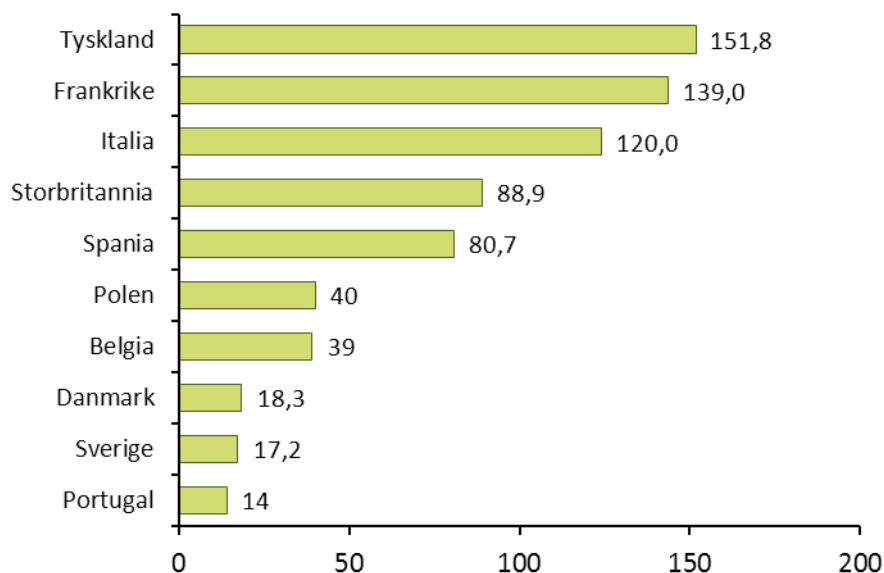

FOTO: © TINE MEDIEBANK

¹⁵ Omsetning i perioden 2002-2004 omfatter EU-25, mens omsetning i perioden 2005-2010 omfatter EU-27.

Figur 2.22

Omsetning (i mrd. EUR) i EUs matindustri, 10 største land, 2010

Handel med mat- og drikkevarer

EU er nettoeksportør av mat- og drikkevarer, med en positiv handelsbalanse på 9,8 mrd. EUR i 2010. Fra år 2002 hadde EUs handelsbalanse en ensidig nedgang, men fra 2008 til 2010 har handelsbalansen blitt vesentlig forbedret, først og fremst som følge av økt eksport. EUs eksport av matvarer økte med 22 prosent fra 2009 til 2010, samtidig som matvareimporten økte med 9 prosent. Forbedringen av handelsbalansen og økt eksport skyldes til dels svak eurokurs og høyere priser i verdensmarkedet.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Figur 2.23

Handelsbalanse for matindustrien i EU, 2002-2010 (i mrd. EUR)

USA er EUs viktigste handelspartner jf. Tabell 2.12. I 2010 eksporterte EU mat- og drikkevarer til USA for 11 mrd. EUR, en økning på 17 prosent fra året før. Andre viktige eksportmarkeder er Russland, Sveits, Japan og Norge. Det er også interessant å merke seg at eksporten av matvarer til Kina økte med 44 prosent fra 2009 til 2010. I 2010 passerte Kina Norge, regnet etter størrelsen på EUs eksport, selv om EUs handelsbalanse med Kina fremdeles er negativ. Brasil, Argentina, USA og Kina var de fire største landene som eksporterte matvarer til EU i 2010. Den samlede importen fra disse landene utgjorde 33 prosent av total matimport i EU. Norges handel med mat- og drikkevarer med EU økte i 2010, men Norge er fremdeles en netto importør av mat- og drikkevarer fra EU.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

*Tabell 2.12*¹⁶

EUs største handelspartnere (i mill. EUR) i 2010 og prosentvis endring i handelen fra 2009 til 2010

EKSPORT			IMPORT		
Land	I mill. EUR	Endring i prosent, 09/10	Land	I mill. EUR	Endring i prosent, 09/10
USA	10,916	17,4	Brasil	5,992	1,7
Russland	6,604	34,9	Argentina	5,229	3,3
Sveits	4,339	8,0	USA	3,663	24,1
Japan	3,377	11,6	Kina	3,602	15,7
Kina	2,393	44,4	Sveits	3,187	11,6
Norge	2,276	12,0	Indonesia	2,572	6,0
Canada	2,128	18,8	Thailand	2,394	7,5
Hong Kong	1,920	37,8	Tyrkia	1,893	18,2
Australia	1,499	15,2	Norge	1,779	18,4
Saudi Arabia	1,354	22,8	New Zealand	1,536	2,0

2.5.2 Konkurranssevne og bærekraftig verdikjede

EUs matindustri har hatt noen utfordrende år bak seg, der blant annet EUs globale konkurransevne, en bærekraftig verdikjede og svingninger i råvarepriser har vært tema som har preget matindustrien. EUs matindustri har, som nevnt ovenfor, likevel kommet seg bedre gjennom økonomiske nedgangstider sammenliknet med annen industri, og EUs handelsbalanse var i 2010 sterkere enn den har vært på mange år. Likevel har EU de senere årene mistet markedsandeler til fordel for fremvoksende økonomier. EUs andel av global eksport var i 2010 kun 17,8 prosent mot 20,4 prosent i 2000 og 25 prosent i 1998.

På bakgrunn av matindustriens konkurransesituasjon formulerte en høynivågruppe (High Level Group on the Competitiveness of the Agro-Food Industry 2008-2009) flere sektor-spesifikke anbefalinger og utarbeidet en oppfølgingsplan for å styrke matindustriens konkurransevne. Anbefalingene dekker en bred sammenfatning av virkemidler på mange områder, blant annet å utarbeide tiltak som reduserer muligheten til å etablere kontrakter mellom aktører i verdikjeden som påvirker den ene part negativt, samarbeide med EUs konkurransenettverk (European Competition Network, ECN) for å utarbeide en felles tilnærming til relevante konkurransepolitiske tema, forbedre oversikt, bedre innsyn i derivatmarkedet for landbruksvarer og utarbeide en mekanisme for å overvåke priser og prissetting i verdikjeden for matvarer. Det sistnevnte tiltaket førte til oppretting av en prisoversikt i Eurostat sommeren 2010, der det er mulig å sammenligne prisindekser for landbruksvarer på ulike nivå i verdikjeden.¹⁷

¹⁶ Tallene er basert på produkter listet I NACE Rev 2 kode 10 og 11 og omfatter fisk.

¹⁷ Eurostat (2011). *European Food Prices Monitoring Tool*. Eurostat. URL:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/methodology/prices_data_for_market_monitoring, 18.8.11

I 2010 besluttet Europakommisjonen å utvide Høynivågruppens omfang og medlemskap, og opprettet et Høynivåforum (High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain) med et mandat på to år, fram til desember 2012.¹⁸ Forumet består av 45 medlemmer, blant annet representanter fra EUs medlemsland, matbedrifter og organisasjoner som representerer forbrukerinteresser. Norge er observatør i dette forumet. Forumet har fulgt opp anbefalingene til Høynivågruppen. Under høynivåforumet ligger fire ekspertplattformer som jobber med kontraktsforhold mellom bedrifter i verdikjeden for matvarer (B2B), instrumenter for å overvåke matvarepriser, konkurranseevne i verdikjeden og «Agrologistikk». Plattformen som jobber med kontraktsforhold fokuserer på å bli enige om en liste med ulike type forretningspraksis som kan karakteriseres som urimelig, identifisere eksempler på god praksis å foreslå tiltak der dette kan være nødvendig. Gruppen har bl.a. utarbeidet et dokument om vertikale kontraktsforhold som foreslår prinsipper for god adferd og kommer med eksempler på god og urimelig forretningspraksis. Plattformen for konkurranseevne i verdikjeden har fire prioriterte arbeidsområder; sosiale forhold i verdikjeden, matmerking, innovasjon og det indre markedet for mat. Plattformen som jobber med matpriser har i sitt arbeid med å finne verktøy for overvåkning av matpriser, trukket fram samarbeid mellom nasjonale statistikkbyråer som viktig.¹⁹

Bærekraftig verdikjede

Gjennomgangen av matindustriens konkurransesituasjon i EU førte til økt oppmerksomhet om en helhetstenkning i matvarekjeden der både tilbuds- og etterspørselssiden tas med i betraktningen, slik at man tenker generell bærekraftig konkurransekraft fra jord til bord på en sammenhengende og konsistent måte. Spesielt har det vært et fokus på å bedre forholdene for små og mellomstore matindustribedrifter bl.a. når det gjelder støtte til entreprenørskap, tilgang til finansiering, markedsadgang etc. Problematismen av strategier for egne merkevarer (EMV) og markedsaktforhold er også tema som er i fokus.

En konkurranseanalyse fra konkurransemyndighetene i EU kommisjonen (DG Competition)²⁰ viser bl.a. at det i verdikjeden for ubearbeidede landbruksvarer (frukt, grønnsaker etc.) ofte kan være et skjevt konkurranseforhold mellom produsenter og innkjøpsgrupper) som kan bidra til å svekke produsentenes forhandlingsposisjon. Verdikjeden for bearbeidede landbruksvarer preges i større grad av en relativt konsentrert matindustri med en sterk forhandlingsposisjon overfor detaljistleddet, men også av en underskog av små og mellomstore bedrifter der detaljistleddet sitter på mye av markedsmakten. Det å sikre en mest mulig lik

¹⁸ Panella (2010). *Food Chain Efficiency and Transparency*. Panella, L. Head of Network on Food Economics European Commission, DG Health and Consumers. Lecture notes 12.02.10. OECD. Paris.

¹⁹ High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain (2011). Second meeting of the High Level Forum. Tuesday, 29 November 2011. Mid-term report. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/files/competitiveness/midterm_report29112011_en.pdf

²⁰ Commission of the European Communities (2009). *Competition in the food supply chain. A better functioning food supply chain in Europe*. Brussels, 28.10.2009. SEC (2009) 1449.

konkurranse mellom aktørene i verdikjeden for mat, er noe både EUs konkurransetilsyn og de nasjonale konkurransetilsynene skal ha fokus på fremover.

I England er det etablert et eget regelverk GSCOP for dagligvarehandelen som regulerer ulike sider ved forretningspraksisen mellom matindustrien og handelen. I tillegg er det tatt initiativ til å etablere en ny overvåknings- og ombudsmannsordning for dagligvarebransjen. GSCOP trådte i kraft i 2010.²¹

FOTO: © TINE MEDIEBANK

²¹ Department for Business, Innovation & Skills (2010). *Consultation on taking forward the establishment of a body to monitor and enforce compliance with the groceries supply code of practice (GSCOP)*. URL: <http://www.bis.gov.uk/consultation-on-taking-forward-the-establishment-of-a-body-to-monitor-and-enforce-compliance-with-the-groceries-supply-code-of-practice-gscop>

Konkurransesevne

For å styrke matverdikjedens konkurransevne ble det i høynivågruppens arbeid utarbeidet to oppfølgingstiltak:

- Fremme og støtte opp om restrukturering og konsolideringer i landbrukssektoren – både i forhold til distriktspolitikk og oppmuntring til etablering av frivillige produsentorganisasjoner – og i forhold til drøftinger om landbrukspolitikken etter 2013.
- Fremme og støtte opp om de 30 anbefalinger som ble utarbeidet av høynivågruppen i 2009, der i blant:²²
 - Fortsatt støtte til en mer markedsorientert jordbrukspolitikk i EU.
 - Tilstrekkelig tilbud av konkurransedyktig prisede råvarer.
 - Bedre støtte til SMB for styrket entreprenørskap.
 - Fremme SMB adgang til verdensmarkeder for matnæringsens SMB.
 - Gripe markedsmuligheter gjennom bilaterale handelsforhandlinger.
 - Bedre definering av posisjonering i globale markeder og forbedret støtte til eksportbedrifter.
 - Bedre forskning og innovasjonsinnsats.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

kommer til å få stor betydning for konkurransevnen i EUs matindustri er reformen av EUs landbrukspolitikk (CAP) som skal gjennomføres i 2013. De senere årene har også økologisk bærekraft og klimautslipp fått mer fokus i EUs matindustri. Matindustrien er bl.a. opptatt av å sikre en jevn forsyning av råvarer til konkurransedyktige priser, men også av energieffektive løsninger og god ressursåndtering. Redusert kasting av mat gjennom valg av riktig emballasje og størrelser og livsyklusforbruk av vann er blant tiltak industrien jobber med å innføre.²⁴

I tillegg er merkeforskrifter på mat er et område der matindustrien i EU jobber med å finne fram til felles tiltak. Forslag som er fremmet er at opprinnelsesland skal være en del av den obligatoriske merking for flere produkter samt at merking av næringsinnhold og ingredienser i ferdigmat skal være mer fullstendig.²³ Andre forhold som

²² Landbruks- og matdepartementet (2009). *EU: konkurransekraft i landbruksbasert matnæring*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2009/april-09/eu-konkurransekraft-i-landbruksbasert-ma.html?id=556154>, 15.02.10.

²³ BBC (2011). *EU targets meat origins with new food labeling*. Peter Lawrence, BBC News. 6.7.2011

²⁴ FoodDrinkEurope (2012). Annual report 2011. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/1527_FoodDrinkEurope_AR11_12_FINAL_7.6.2012.pdf

2.5.3 *Forskning*

Investering i FoU i matindustrien ligger tradisjonelt lavt, både i EU og i verden for øvrig dersom en sammenligner med de fleste andre industrier. Selv om EUs matindustri har klart å opprettholde nivået innen forskning og utvikling gjennom de økonomiske nedgangstidene, ligger utgiftene til FoU fra matindustrien i EU tri betydelig lavere enn for eksempel i Japan, USA, Australia og Sør-Korea. Likevel har EU klart å opprettholde verdiskapningen i matindustrien. Som et ledd i EUs vekststrategi, «EU 2020», har EU uttalt et mål om å investere 3 % av BNP i FoU-aktiviteter.²⁵ Matindustrien i EU tar sikte på å nå denne målsetningen, som et ledd i å bidra til den kunnskapsbaserte bio-økonomien, der forskning og teknologiutvikling gjennom offentlig-privat samarbeid står sentralt.²⁶

EUs teknologiplattform (ETP) Food for Life²⁷

Den europeiske bransjeorganisasjonen for matindustrien, FoodDrinkEurope (tidl. CIAA), etablerte i 2005 en europeisk teknologiplattform. Målet med plattformen er å styrke innovasjonsprosesser for derigjennom å styrke matindustriens konkurransevne i et marked med økt internasjonal konkurranse. Store europeiske matforetak som bl.a. Nestlé, Unilever, Kraft Food og Danone er bidragsytere til plattformen. I plattformen er det identifisert syv nøkkelutfordringer som skal nås gjennom forsterket forskningsinnsats i perioden 2007-2020:

1. Å sikre at sunne valg også er lette valg for forbrukeren
2. Å bidra til en sunn kostsammensetning
3. Å utvikle verdiøkende matvarer med høy kvalitet, bekvemmelighet, tilgjengelighet og til en pris som forbrukerne kan betale
4. Å tilby trygge matvarer som forbrukerne har tillit til
5. Å oppnå en bærekraftig matvareproduksjon
6. Å håndtere matvarekjeden
7. Kommunikasjon, læring og overførsel av teknologi

For å sikre en felles forståelse i EU er det viktig at forskningsstrategien for matsektoren er basert på en felles visjon, sentralt for matsektorens fremtidige konkurransevne. Neste steg i teknologiplattformen er å utvikle en strategisk forskningsagenda som skal bidra til å nå målsettingen til teknologiplattformen og møte utfordringer med tanke på innovasjon. I 2012 vil ETP fortsette å fremme FoU og innovasjon i matindustrien for å øke industriens konkurransevne og bidra til EUs økonomiske vekst.

²⁵ EU kommisjonen (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>, d 12.7.2011.

²⁶ CIAA (2010). *Supporting the competitiveness of the EU food and drink industry*. CIAA Competitiveness report 2010. URL: http://www.fooddrinkurope.eu/uploads/publications_documents/ciaa-comprep-web.pdf, 12.7.2011

²⁷ CIAA (2009). *CIAA Annual Report 2008*. URL: <http://www.ciaa.be>, 15.02.10.

3 *Rammebetingelser*

Jordbrukspolitikken legger rammene for råvareproduksjonen for norsk matindustri. Gjennom internasjonale avtaler knyttes den norske matindustrien i økende grad opp mot europeisk og global matindustri. Etter flere års forsøk på å få til en WTO-avtale, er det i dag større usikkert om en fremtidig ny avtale. I løpet av siste halvdel av 2011 og første halvår av 2012 er det ikke skjedd større endringer i norsk handelspolitikk. Likevel er det inngått nye handelsavtaler og Artikkel 19 er implementert fra og med 1. januar 2012. Det er fortsatt et ønske fra EU om reforhandling av protokoll 3 til EØS-avtalen som setter rammebetingelsene for handel med bearbejdede jordbruksvarer.

I tillegg til jordbruks- og handelspolitikken, setter også avgifter og tilskudd viktige rammer for norsk matindustri. De fleste tilskuddsordningene er lagt på primærleddet, men tollsats, importkvoter, RÅK-ordningen, PU-ordningen, frakt- og transporttilskuddene og SkatteFUNN er eksempler på ordninger som er av betydning for matindustrien. Fra 1. januar 2012 ble matproduksjonsavgiften avviklet. I jordbruksoppgjøret i 2012 ble det ikke foretatt endringer i avgiftssystemet som påvirker matindustrien.

3.1 *Nasjonal jordbrukspolitikk*

Innenfor rammen av handelspolitiske avtaler som WTO og EØS har Norge et betydelig handlingsrom for å føre en nasjonal jordbrukspolitikk. Denne utgjør en viktig rammebetingelse for norsk matindustri fordi den i stor grad legger premissene for prisene på jordbruksråvarer, og dermed kostnadsnivået for matindustrien. De sentrale virkemidlene i jordbrukspolitikken er bl.a. omsetningsloven med markedsordningene og tilskuddsordningene, samtidig som handelspolitiske rammer som importvernet i stor grad påvirker handlingsrommet. Det foretas løpende justeringer i jordbrukspolitikken i de årlige jordbruksforhandlingene mellom Staten og jordbrukets organisasjoner.

Velkommen til bords

I desember 2011 ble Meld.St.9 (2011-2012) «Landbruks- og matpolitikken. *Velkommen til bords*» lagt fram. Stortingsmeldingen ble behandlet og vedtatt i Stortinget i april 2012. Den nye landbruksmeldingen viderefører hovedtrekkene i landbrukspolitikken, og medfører ingen umiddelbare endringer av rammebetingelsene for jordbruket eller norsk matindustri. Meldingen ga likevel viktige signaler om at Stortinget ønsker et aktivt jordbruk og norsk råvareproduksjon også i framtiden. En av målsettingene i Landbruksmeldingen er å legge til rette for økt produksjon av landbruksvarer slik at selvforsyningsgraden kan opprettholdes omtrent på dagens nivå. For matindustrien stadfester Meldingen at Regjeringen vil sikre rammevilkår som gjør det mulig å være konkurransedyktig i forhold til import, inkludert å videreføre ordningene for prisnedskrivning for RÅK-industrien. Videre understreker Meldingen betydningen av at importvernet skal sikre handlingsrom for å føre en nasjonal landbrukspolitikk og ivareta målsettingene for jordbruket og

matindustrien. Av andre politiske mål kan nevnes distriktspolitisk innretting av virkemidler, sikre en inntektsutvikling for bonden på linje med andre grupper, variert bruksstruktur over hele landet og investeringsvirkemidler.

Markedsordningene

Markedsordningene for jordbruksvarer omfatter markedsregulering, prisbestemmelsene, importvernet, samt enkelte tilskuddsordninger knyttet til primærprodukter i jordbruket. Markedsordningene skal bidra til å sikre de landbrukspolitiske målene som er vedtatt av Stortinget. Markedsordningene skal bidra til å stabilisere produksjonen og forsyningene av jordbruksprodukter for å skape forutsigbarhet i langsiktige produksjoner. Vesentlig er å oppnå målpris fremforhandlet i jordbruksavtalen for enkelte jordbruksprodukter og å sikre jevn og sikker tilførsel av jordbruksvarer til alle deler av landet gjennom mottaksplikt fra råvareprodusenter og forsyningsplikt til industri. Markedsreguleringen utøves gjennom ulike tiltak i markedet, og er basert på selvfinansiering. Dette gjøres gjennom en omsetningsavgift som kreves inn på all omsetning av melk, kjøtt, egg og korn. For frukt og grønt har staten siden 1983 finansiert kollektiv dekning av omsetningsavgiften over Jordbruksavtalen.

Markedsreguleringen er hjemlet i Omsetningsloven, og vedtak om bruk av omsetningsavgiftsmidlene fattes av Omsetningsrådet. Unntaket er egg, kylling og kalkun, hvor satsene vedtas av Landbruks- og matdepartementet. Omsetningsrådet kan gjennomføre såkalte markedstiltak med formål om å sikre avsetning av norske jordbruksvarer. TINE, Nortura og Norske Felleskjøp har som markedsregulatorer ansvar for markedsreguleringen innenfor sine sektorer.

Som følge av at Norge har utnyttet den avtalte maksimale internstøtten, jf. gjeldene WTO-avtale, har det tvunget frem en del endringer i markedsreguleringssystemene. I 2007 ble målprisen på fjørfekjøtt fjernet og erstattet av en referansepris. Referanseprisen fastsettes med basis i prisuttak på engrosnivå i foregående avtaleår. Den gir grunnlag for administrering av tollvernet, men ikke for markedsregulering finansiert av omsetningsavgiften. Fra og med 1. januar 2009 ble sau, råner og purker også tatt ut av målpris/markedsreguleringssystemet. Målprisen for storfekjøtt ble avviklet da markedsordningen for storfe ble lagt om til volummodellen med virkning fra 1. juli 2009. For storfekjøtt er det nå markedsregulator, Nortura, som fastsetter planlagt gjennomsnittlig engrospris for hvert halvår, samt en planlagt prisløype. I jordbruksforhandlingene blir det avtalt en maksimalpris. Markedspriser over dette nivået vil resultere i administrative tollreduksjoner. Også for egg vurderer man å avvikle målprissystemet.

Importvernets plass i norsk landbrukspolitikk

Importvernet for jordbruksvarer er et sentralt virkemiddel for å sikre produksjon og omsetning av jordbruksvarer og foredlede matvarer i Norge. Hensikten med importvernet er å sikre avsetningsgrunnlaget for norsk produksjon til priser avtalt i jordbruksavtalen og å hindre markedsforstyrrelser. Samtidig skal importvernet legge til rette for import av landbruksprodukter som supplement til norsk produksjon ut fra hensynet til forbrukere og næringsmiddelindustri.

Norge har inngått diverse avtaler om redusert toll, for eksempel gjennom ulike kvoter og tollpreferanseordninger. Importvernet er utformet slik at det skal være en preferanse for norsk råvare i markedet når det finnes tilgang på det, mens det samtidig skal være rom for import hvis markeds situasjonen skulle tilsi det, dvs. hvis etterspørselen er større enn nasjonal produksjon.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

3.2 *Handelspolitiske avtaler*

Norge har en rekke handelspolitiske avtaler som omfatter matområdet. Viktigst er den multilaterale WTO-avtalen fra 1995 og EØS-avtalen fra 1994 med senere endringer. Begge avtalene har etter hvert fått betydelige konsekvenser for utformingen av norsk landbrukspolitikk og særlig de handelspolitiske tiltakene. Utover dette har Norge bilaterale handelsavtaler med en rekke andre land.

3.2.1 *WTO - Landbruksavtalen*

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er en verdensomfattende organisasjon som dekker både varehandel, tjenestehandel og immaterielle rettigheter. Ett av hovedmålene til WTO er å liberalisere handel mellom land. Gjeldende WTO-avtale ble implementert 1. januar 1995 og gir føringer for Norges handel med matvarer. WTOs landbruksavtale innebærer forpliktelser knyttet til bl.a. markedsadgang, eksportstøtte og samlet støtte til jordbruket. Avtalen innebærer i tillegg en viss harmonisering av regelverk knyttet til plante- og dyrehelse, kvalitet og opprinnelsesmerking mv. for å hindre at slike bestemmelser urettmessig blir benyttet som handelshindringer.

Den viktigste endringen for Norge med innføringen av WTO-avtalen i 1995 var at det kvantitative importvernet for jordbruksvarer ble erstattet med et tollbasert importvern. Norge måtte også, i likhet med andre land, protokollere en bindingsliste med tollsats, tollsatsreduksjoner og kvoter for minimumsimport og videreføring av eksisterende importmuligheter (UD, 1995). I disse bindingslistene ble tollsatsene fastsatt i både kroneverdi og prosentverdi. Tollsatsen i denne bindingslisten er Norges maksimalt tillatte tollsats i henhold til forpliktelsene i WTO-avtalen. Norge står likevel fritt til å bestemme tollsatsen innenfor dette taket, samt om man skal benytte krone- eller prosenttoll.

Medlemslandene forpliktet seg også med innføringen av WTO-avtalen i 1995 til å redusere den interne støtten til landbruket med 20 prosent fra 1995-nivå. Støtten til landbruket deles inn i gul, blå, og grønn boks, der fargene indikerer hvor markedsforstyrrende støtten er. Gul støtte, også kalt Aggregate Measurement of Support (AMS), anses å være mest produksjons- og handelsvridende og er derfor underlagt restriksjoner. Denne støtten består i all hovedsak av to elementer: (1) Markedsprisstøtte og (2) Produksjonsavhengig budsjettstøtte. Markedsprisstøtten beregnes som differansen mellom administrativ målpris og en fast ekstern referansepris (verdensmarkedspris 1986–88) multiplisert med innenlands produsert volum. Det betyr at det ikke beregnes AMS for produkter der det ikke finnes målpris. Det maksimale taket på gul støtte blir ikke påvirket av om det skjer endringer i de internasjonale prisene. Eksempler på produksjonsavhengig støtte er grunntilskudd og transportstøtte.

Når det gjelder blå eller grønn støtte er det per i dag ingen restriksjoner på hvor mye som kan utbetales. Produksjonstilskuddene, distriktstilskuddene og driftstilleggene er viktige ordninger i blå boks etter at areal- og kulturlandskapstilskuddene ble flyttet over i grønn boks i forbindelse med opprettingen av nasjonale og regionale miljøprogram i 2007. Andre viktige ordninger i grønn boks er støtte til økologisk jordbruk, investeringsstøtte og velferdsordninger (avløsertilskudd).

Importkvoter og eksportstøtte er også viktige elementer i WTO-avtalen. Disse omtales nærmere under kapittel 3.3 Importvernet.

Pågående forhandlinger: Doha-runden

I 2001 ble det iverksatt en ny forhandlingsrunde i WTO, som startet i forbindelse med Ministerkonferansen i Doha, også kalt «Doha agendaen». Doha-forhandlingene er nå inne i sitt ellefte år, og man har foreløpig ikke klart å komme til enighet om en endelig avtale. I løpet av det siste året har en mulig forhandlingskonklusjon og ferdigstilling av en ny WTO-avtale virket fjernere enn tidligere år.

I desember 2008 la jordbruksforhandlingenes leder, ambassadør Crawford Falconer, frem et utkast til revidert rammeverk. I denne skissen gjensto det 10 uavklarte spørsmål (se vedlegg 4 for detaljer). I forhandlingene på landbruksområdet legger norske myndigheter vekt på at det skal være mulig å utforme en nasjonal landbrukspolitikk som tar hensyn til kulturlandskap, biologisk mangfold og distriktspolitikk, samtidig som de fremmer hvert lands rett til å ha egen matproduksjon.

3.2.2 EØS; Artikkel 19 og protokoll 3

Den andre viktige avtalen for norsk handel med matvarer er EØS-avtalen. Den ble inngått mellom Norge (EFTA) og EU i 1994. Politikk- og næringssspørsmål innen landbruk er i prinsippet unntatt fra EØS-avtalen, med unntak av veterinære saker, men avtalen inneholder likevel bestemmelser om økt handel med jordbruksråvarer i artikkel 19 og en avtale for bearbejdede landbruksvarer i protokoll 3.

Utviklingen i EUs landbrukspolitikk har betydning for norsk landbruk og matindustri på flere områder. Norge er for eksempel forpliktet til å følge EUs bestemmelser på mattrygghet (blant annet gjennom veterinæravtalen). Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i internasjonale prosesser, som i WTO-forhandlingene. Det viktigste elementet er likevel tollsettingen på matvarer og regulering knyttet til mat.

Artikkel 19

Avtalene inngått med utgangspunkt i artikkel 19 til EØS-avtalen omfatter tollreduksjoner for landbruksvarer og etablering av importkvoter for enkelte varer. I henhold til artikkel 19 skal Norge og EU, med to års mellomrom, gjennomgå vilkårene for handelen med basis landbruksvarer (melk, kjøtt, grønnsaker mv.) med sikte på en gradvis liberalisering. Forhandlingene skal skje innenfor rammen av

partenes respektive landbrukspolitikk, og videre reduksjoner av handelshindringer skal skje på gjensidig fordelaktig basis (LMD, 2003).

I januar 2010 ble Norge og EU enige om en ny avtale etter artikkel 19. Den nye avtalen trådte i kraft fra 1. januar 2012. Avtalen innebærer blant annet en gjensidig økning av importkvotene for ost fra 4 500 tonn til 7 200 tonn. Den opprinnelige kvoten på 4 500 tonn fordeles etter historisk prinsipp, mens den utvidede mengden (utover 4 500 tonn) blir fordelt på auksjon. Fra 2014 vil hele kvoten bli importert under et nytt importsystem som skal sikre større grad av likebehandling av importørene.

I tillegg til ost omfatter avtalen av 2010 etter artikkel 19 tollfrie kvoter for blant annet storfekjøtt (900 tonn), kylling (800 tonn) og gris (600 tonn). Disse kvotene er midlertidige, og vil senere inngå i en eventuell ny WTO-avtale. Norge har videre gitt toll-lettelser eller importkvoter på enkelte innsatsvarer til konserves- og fôrindustrien, samt en liten økning i de eksisterende kvotene for skinker, pølser, kjøttboller og andebryst. I avtalen av 2010-2011 (St.prp. nr. 62s) også redusert toll på blomster, grønnsaker, bær, stivelse, oljer, juicer, mat til kjæledyr m.m. Framgår her som om det kun omhandler kvoter.

Protokoll 3

Protokoll 3 omfatter handelen med industrielt bearbejdede landbruksvarer, såkalte RÅK-varer. Protokoll 3 trådte i kraft i 2002. Senere har avtalen blitt reforhandlet, og gjeldende protokoll 3-avtale ble implementert 1. november 2004.

Tanken bak protokoll 3 er at man skal legge til rette for full konkurranse på bearbejdingsleddet samtidig som man tar hensyn til at det er ulik landbrukspolitikk i Norge og EU. Tollsatsen beregnes i de fleste tilfeller ut fra råvarens innhold av viktige jordbruksråvarer med utgangspunkt i en definert prisdifferanse mellom Norge og EU fra 1994. Disse varene får derfor en langt lavere tollsats enn hva som er tilfellet for basis landbruksvarer og er derfor i langt større grad utsatt for importkonkurranse enn basis landbruksvarer. Tilsvarende avtaler har Norge også med en rekke andre land.

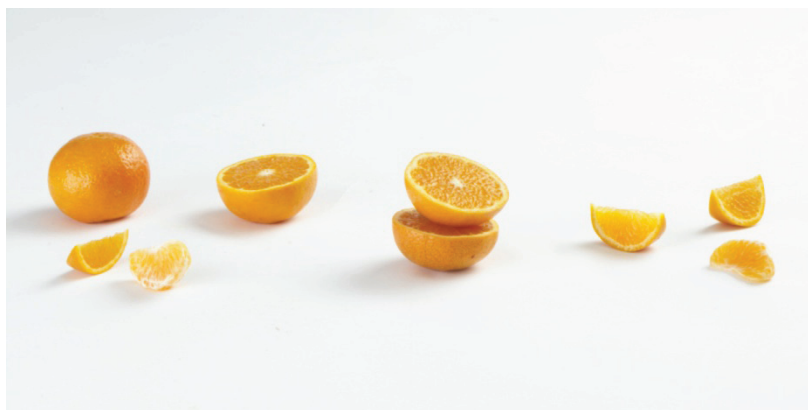

FOTO: © TINE MEDIEBANK

3.2.3 EFTA: Bilaterale avtaler

I tillegg til WTO og EØS-avtalen har Norge inngått handelspolitiske forpliktelser gjennom EFTA (European Free Trade Area). EFTA har per 1. august 2012 inngått handelsavtaler med 24 grupper av land som dekker 33 nasjoner.¹ EFTA har ingen felles landbrukspolitikk, slik at temaet forhandles bilateralt for hvert land. I de bilaterale forhandlingene tilbyr Norge i stor grad de samme vilkårene som innrømmes overfor EU på landbruksvarer utenfor kvoter. Et viktig mål for EFTA-landene og Norge er å oppnå parallellitet i forhold til EUs tredjelandsavtaler. Som i WTO definerer EFTA fisk som en industrivarer, og Norge har sterke eksportinteresser på dette området, mens vi for landbruk i hovedsak har defensive interesser. Under handelspolitiske forhandlinger skilles det vanligvis mellom jordbruksråvarer og bearbeidede jordbruksvarer. Bearbeidede jordbruksvarer omfattes i større grad av frihandel.

I 2011 ble det inngått handelsavtaler med Serbia og Albania. EFTA forhandler høsten 2012 frihandelsavtaler med en rekke land, bl.a. med tollunionen Russland, Hviterussland og Kasakhstan, i tillegg til India, Indonesia, Vietnam, Bosnia Herzegovina og flere land i Mellom-Amerika. Forhandlinger med Thailand og Algerie har blitt innledet, men står for tiden på vent pga. politiske forhold. I 2012 ble frihandelsavtalen med Ukraina og Peru ratifisert (avtalene trådte i kraft hhv. 1.6.2012 og 1.7.2012). I tillegg har EFTA signert avtaler med både Colombia, Montenegro og Hong Kong/Kina, men disse må behandles i Stortinget før avtalene ratifiseres. Norges bilaterale diskusjoner med Kina står i stampe etter fredsprisutdelingen i 2010. Disse foregår for øvrig uavhengig av EFTA.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

¹ EFTA (2012). *Free trade agreements*. URL: <http://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements.aspx>. Lastet ned 14.8.2012.

3.2.4 Import fra utviklingsland og GSP-ordningen²

Gjennom GSP-ordningen (General System of Preferences) gir Norge preferansetoll på import fra alle utviklingsland. Det betyr at Norge gir tollnedsettelse på 10–100 prosent på utvalgte tekstil- og landbruksvarer. GSP-ordningen aksepteres gjennom unntaksklausulen i WTO- avtalen. GSP-ordningen har blitt endret og utvidet flere ganger siden den ble innført i 1971.

Norge innførte i 1995 det som kalles nulltoll-ordningen, som innebærer null toll på alle varer fra de minst utviklede landene (de såkalte MUL-landene). Hvilke land som til en hver tid dekkes av GSP- og nulltollordningen bestemmes ut fra OECDs DAC-liste (listen inneholder en oversikt over land som er godkjente som mottakere av offisiell utviklingshjelp). Videre, i 2008 inkluderte Norge også lavinntektsland med en befolkning på under 75 millioner i nulltollordningen. Det innebar en økning fra 50 land til 64 land. Formålet med ordningen er å øke importen fra utviklingsland. Endringen ble evaluert av Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) på oppdrag fra UD, og en rapport med anbefalinger ble gitt ut i februar 2012.³ Hovedkonklusjonen var at endringen ikke hadde ført til en samlet importøkning fra de mest fattige landene, men økt import av enkelte varer som blomster og noen grønnsaker fra Afrika. Importen fra andre utviklingsland hadde økt betydelig. I etterkant av evalueringen har UD igangsatt en revidering av nulltollordningen.

Namibia og Botswana dekkes i prinsippet av GSP-ordningen, men i tillegg har de behandling lik MUL-landene for mange produkter samt en spesiell avtale på kjøtt, hvor det er innført et indikativt tak på tollfri import av 2 700 tonn utbenet storfekjøtt. I 2009 ble Swaziland tilstått de samme vilkårene som Botswana og Namibia under GSP-ordningen, i tillegg til at det ble etablert et indikativt tak for tollfri import av storfekjøtt fra Swaziland på 500 tonn. Gjennom EFTAs frihandelsavtale med Den sør-afrikanske tollunion (SACU) har Botswana, Namibia og Swaziland i tillegg en kvote på 500 tonn storfekjøtt. Til sammen utgjør tollfrie importvolumer fra SACU-landene 3 700 tonn benfritt storfekjøtt. Det er også et indikativt tak på sauekjøtt fra Botswana, Namibia og Swaziland på 400 tonn.

Fra og med 7. mars 2008 ble det gjennomført endringer i forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer under GSP-ordningen. Sikkerhetsmekanismen innebærer at når import fra GSP-land fører til vesentlig markedsforstyrrelse eller fare for vesentlig markedsforstyrrelse, kan man iverksette tiltak for å fjerne denne markedsforstyrrelsen, herunder helt eller delvis oppheve preferansetoll-

² Tollvesenet (2008). *GSP-Generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=118824&epslanguage=NO&parentid=66246, 16.08.11.

³ Melchior, A., Perry, B. og Rich, K. (2012). *Norsk handel med de fattigste – mellom profit og utviklingspolitikk*. Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI). Oslo.
⁴ Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr. 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser*.

behandlingen for den gjeldende varen med umiddelbar virkning.⁴ Denne mekanismen har ikke blitt benyttet.

Opprinnelsesmerking er en viktig del av systemet med tollpreferanser for enkeltland og grupper av land i GSP-ordningen. Dette for å sikre at varene kommer fra de landene som systemet er tenkt å hjelpe. EU reviderte og forenklet sitt regelverk nylig, og Norge benytter de samme reglene.

3.2.5 *Innenlands-/utenlands bearbeiding av landbruksvarer*

Ordningen med **innenlands bearbeiding** gir virksomheter adgang til å bearbeide ufortollede landbruksvarer som skal gjenutføres. Hensikten med ordningen er at norsk landbruksbasert næringsmiddelindustri skal få kostnadsvilkår for råvarer på linje med konkurrerende næringsmiddelindustri på eksportmarkedet. Toll- og avgiftsdirektoratet har hovedansvaret for ordningen, mens Statens landbruksforvaltning (SLF) foretar en landbruks- og næringspolitisk vurdering før bevilling til innenlands bearbeiding i Norge kan utstedes.⁵

Ordningen med **utenlands bearbeiding** gir mulighet for at både industrielt bearbeidede jordbruksvarer og andre landbruksvarer kan utføres for bearbeiding i utlandet og gjeninnføres uten at det ilegges toll for varen ved innførsel. Kun varer som tilføres i utlandet skal tollbelegges. Virksomheter som ønsker å benytte seg av ordningen må søke SLF om tillatelse før varer sendes ut av landet for bearbeiding. Kjøtt, kjøttvarer og meierivarer er kvantumsbegrenset ved tollkvoter som auksjoneres for en treårig kvoteperiode.⁶ For industrielt bearbeidede jordbruksvarer som omfattes av råvarekompensasjon (RÅK-varer) skal det beregnes toll av andelen av den gjeninnførte varen som er tilført i utlandet. Tollen beregnes også i henhold til RÅK-forskriften. For andre landbruksvarer skal det beregnes vanlig toll av det som er tilført varene i utlandet.⁸ Søknad om tollnedsettelse sendes til Statens landbruksforvaltning (SLF) og tillatelsene gis her for et år om gangen.

Meld.St.9 (2011-2012) vektlegger at ordningen med utenlands bearbeiding av landbruksvarer vil videreføres slik den er. Det understrekes at ordningen er ment som en unntaksbestemmelse og at foredlingen av norske råvarer som en hovedregel skal skje i Norge.

⁴ Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr. 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser.*

⁵ SLF (2012). Innenlands bearbeiding. URL: <https://www.slf.dep.no/no/internasjonalt/handel/import/innenlands-bearbeiding#hva-innebaerer-ordningen->, 20.9.2012.

⁶ Den første auksjonen ble gjennomført 20. september 2007, og gjaldt for den treårige kvoteperioden fra 1.1.2008 - 31.12.2010. Forrige auksjonsrunde ble gjennomført 18. november 2010 og gjelder for årene 2011, 2012 og 2013.

⁷ SLF (2012). Utenlands bearbeiding. URL: <https://www.slf.dep.no/no/internasjonalt/handel/import/utenlands-bearbeiding#behov-for-bearbeiding-av-norske-varer-i-utlandet->, 20.9.2012.

⁸ Tollvesenet (2009). *Utenlands bearbeiding av landbruksvarer.* URL: <http://www.toll.no>, 22.02.09.

3.3 *Importvernet*

Importvernet innebærer at det ilegges toll ved import av landbruksvarer. Rammene for importvernet er fastsatt i WTO-avtalen og EØS-avtalen. Stortinget fastsetter anvendte satser innenfor de rammene som legges i handelsavtalene. I tillegg er SLF delegert myndighet til å redusere de anvendte satsene ytterligere (administrative tollnedsettelse). Videre består det norske importvernet av nasjonale ordninger og bestemmelser vi har forpliktet oss til gjennom internasjonale avtaler med enkeltland eller grupper av land.

3.3.1 *Administrative tollnedsettelse*

Tollvernet for landbruksvarer skal administreres med sikte på å sikre avsetningsgrunnlaget for norsk produksjon blant annet i henhold til jordbruksavtalens prisbestemmelser og å hindre uønskede markedsforstyrrelser. Formålet er å legge til rette for import av landbruksprodukter som supplement til norsk produksjon ut fra hensynet til forbrukere og matindustri. Det er SLF som har myndighet til å fastsette reduserte tollsatser for enkelte jordbruksvarer, og disse tollnedsettelsene kan være enten generelle eller individuelle:

- *Generelle tollnedsettelse* gjøres automatisk gjeldende for alle som importerer den aktuelle varen innenfor en tidsbegrenset periode. Disse tollnedsettelsene iverksettes ofte for å sikre tilførsel av landbruksvarer til forbrukeren og matindustrien i perioder med lite norsk produksjon.
- *Individuelle tollnedsettelse* innvilges enkelte virksomheter/personer etter søknad på enkeltvarer. De individuelle tollnedsettelsene gjelder for ett år om gangen.

3.3.2 *Kvoter*

Vedlegg 5 gir en oversikt over kvotene som forvaltes av SLF, og som er regulert i Forskrift om fordeling av tollkvoter for landbruksvarer. Toll- og avgiftsdirektoratet forvalter kvoter som omfattes av GSP-ordningen. Disse er ikke omfattet av tabellen i vedlegg 5.

Kvoter på import⁹

Kvotene inn til Norge spenner over mange ulike produkter som for eksempel kjøtt og kjøttprodukter, ost, korn, egg, meieri og enkelte typer frukt, bær og grønnsaker. Importkvotene er i hovedsak fastsatt i internasjonale avtaler (WTO-, EØS-, EFTA- eller GSP-kvoter). Norge har i tillegg nasjonalt fastsatte kvoter for blant annet import på kraftfôrråvarer og matkorn. Nasjonalt fastsatte kvoter er en mekanisme som blir brukt for å supplere markedet og varierer derfor fra år til år både når det gjelder størrelse og tollsats, mens de andre er permanente konsesjoner som sikrer andre land markedsadgang til det norske markedet.

⁹ SLF (2010). *Tollkvoter*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 10.03.10.

Fra og med 2012 har Norge 76 importkvoter for landbruksvarer, jf. Vedlegg 5. De tollkvotene som ikke auksjoneres, fordeles enten ut fra historiske rettigheter basert på forbruk, eller ut fra søknadstidspunkt etter førstemann- til-mølla-prinsippet. Tollkvotene åpner for import til reduserte tollsatser. WTO-kvotene har en toll på om lag 25 prosent av ordinær toll. For de andre kvotene er det ingen eller svært lav toll. Kvoter under GSP-ordningen kommer i tillegg.

Sentrale kvoter:

- EØS-kvotene for frø, frukt, issalat og tørkede poteter (auksjon).
- EØS- og EFTA-kvotene for ost.
- WTO-kvotene for kjøtt, egg, smør, epler, pærer og kål (auksjon).
- EØS- og WTO-kvotene for høy (auksjon f.o.m. 2012).
- GSP- kvotene for storfekjøtt fra Namibia, Botswana og Swaziland (auksjon).
- WTO-kvotene for viltkjøtt (auksjon/søknad).
- Matkorn og karbohydratråvarer til kraftfôr (auksjon).

Kvoter på eksport til EU

Da ti øst- og melleuropeisk land ble medlem i EU 1. mai 2004, falt Norges frie markedsadgang for sjømat til disse landene bort. Som en erstatning for dette bortfallet fikk Norge bl.a. økte tollfrie EU-kvoter for sild og makrell.¹⁰ Tilsvarende fikk Norge tollfrie kvoter for å kompensere for bortfallet av frihandel til Romania og Bulgaria da disse landene ble medlem av EU i 2007.

I tillegg til kvoter for fisk gis det tollfrihet inn til EU for en del landbruksvarer, som frukt og grønnsaker, ost samt en del andre bearbeidede landbruksvarer. For ost økte Norges kvote inn til EU fra 4 000 til 7 200 tonn ved implementeringen av den nye artikkel 19-avtalen, der Jarlsberg har vært det dominerende eksportproduktet. Det er stor variasjon i utnyttelse av kvotene fra norsk side.

3.3.3 RÅK-ordningen

Bearbeidede landbruksvarer, eller såkalte RÅK-varer, er i langt større grad utsatt for importkonkurranse enn tradisjonelle landbruksvarer. Handelen med RÅK-varer mellom Norge og EU er regulert i protokoll 3 i EØS-avtalen. Tollen som er fastsatt i protokoll 3 tar utgangspunkt i prisforskjellene mellom varer fra Norge og EU-land i 1994. For å utjevne ytterligere forskjeller grunnet ulik utvikling i råvarepris over tid, kan partene benytte seg av prisnedskrivning (PNS) og/ eller eksportstøtte (XR).

¹⁰ Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr. 1 (2005–2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak.*

Prisnedskrivning (PNS) til industrielt bearbejdede jordbruksråvarer skal bidra til at norsk matindustri skal kunne produsere og levere industrielt bearbejdede jordbruksprodukter til det norske markedet basert på bruk av norske jordbruksråvarer.

Eksportstøtte (XR) skal bidra til at norsk matindustri kan levere industrielt bearbejdede jordbruksprodukter til eksport og spesialmarkeder basert på norske jordbruksråvarer som er bearbejdet i Norge. (ikke feil, men unøyaktig. Gjelder også pns)WTO-taket for utbetaling av eksportstøtte til bearbejdede landbruksvarer har f.o.m. 2000 årlig vært på 36,4 mill. kroner.

Utbetalinger under RÅK-ordningen

Når prisene til produsentene i Norge øker, vokser prisgapet mot EU. Eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) skal kompenseres for dette gapet. Både XR og PNS beregnes ut fra forbruk av bestemte (norske) råvarer som er brukt i ferdigvarer spesifisert i protokoll 3.

Det ble i 2011 utbetalt 167 mill. kroner gjennom RÅK-ordningen, hvorav 26,5 mill. kroner til eksportstøtte og 140,2 mill. kroner til prisnedskrivning (jf. tabell 3.1). Utbetalt PNS gikk ned med 20 prosent fra 2010 til 2011, og utbetalt XR gikk ned med 17,8 prosent i 2011. Nedgangen skyldes i stor grad endringer i utbetalinger til potetstivelse, glukose og glukosesirup på grunn av endringer i avrensordningen for poteter.

Kjøtt og melk er de råvarene som får mest prisnedskrivning, og mottok hhv. 40 og 48 prosent av totalt utbetalt PNS i 2011. Kjøtt og melk sto for hhv. 13 og 68 prosent av totalt utbetalt XR i 2011.

Tabell 3.1¹¹

Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) fordelt på råvare, 2010–2011 (i 1 000 kroner)

Råvare	XR		PNS	
	2010	2011	2010	2011
Melk	20 063	17 969	107 228	67 397
Egg	3 508	3 369	8 132	9 927
Mel og korn	908	1 006		
Potet	3 732	675	13 416	7 279
Kjøtt	4 083	3 525	46 832	55 607
TOTALT	32 294	26 544	175 608	140 210

¹¹ SLF (2012). Prisnedskrivning og RÅK-tilskudd. Datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 05.06.2012. Statens landbruksforvaltning (SLF). Oslo.

På bransjenivå, er det korn- og bakervarebransjen som mottar mest støtte totalt sett, jf. figur 3.1. Støtten går ikke til å skrive ned råvarekostnaden knyttet til matmel i bakervarene, men til andre råvarekomponenter i ferdigvaren, som for eksempel meierivarer og egg.

Figur 3.1

Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisedskriving (PNS) per bransje i 2011
(i 1 000 kroner)

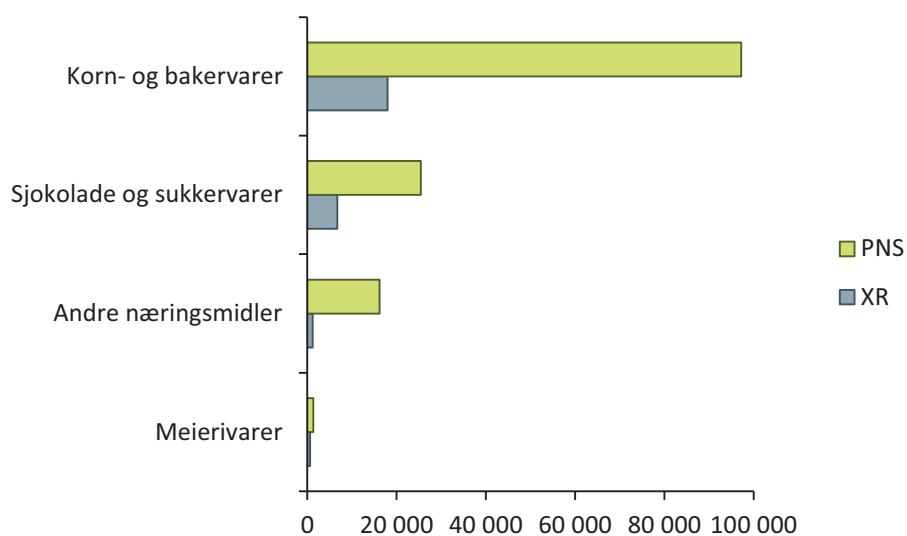

FOTO: © TINE MEDIEBANK

3.4 Avgifter og gebyrer¹²

Avgifter er hovedsakelig begrunnet med å skaffe staten inntekter til omfordeling og for å finansiere offentlig aktiviteter og overføringer, men er også et virkemiddel for å prise eksterne uønskede effekter av forbruk og produksjon.

Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter. I 2011 utgjorde innkrevde avgifter totalt 24,6 mrd. kroner, der særavgiftene utgjorde 23,9 mrd. kroner eller 97,2 prosent av totalt innkrevd beløp. I tillegg kommer matproduksjonsavgift og forskningsavgift. De ulike bransjene belastes i ulik grad av avgiftene, jf. figur 3.2.

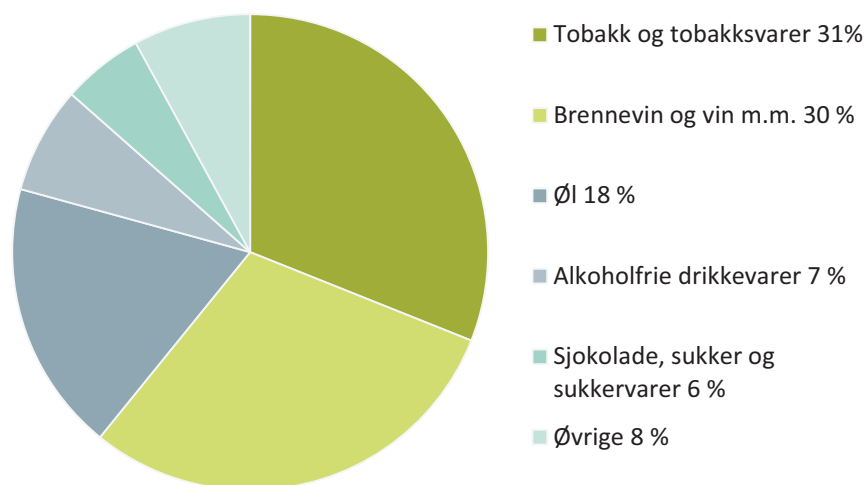
Generelle avgifter, som merverdiavgiften, gjelder tilnærmet alle varer og tjenester, og er som oftest fiskalt begrunnet, dvs. at de kun har til hensikt å skaffe staten inntekter.

Særavgifter betales ved innførsel, produksjon eller innenlandsk omsetning av nærmere angitte varer og enkelte tjenester. Særavgiftenes mål er å bidra til å skaffe staten inntekter samt redusere forbruket av helse- og miljøskadelige produkter.

Gebyrer er generelt en betaling for en spesifikk tjeneste som utføres, som for eksempel tilsyn og kontroll utført av Mattilsynet.

Figur 3.2

Fordeling av avgifter på mat- og drikkevarer i 2011

I tillegg til produktavgiftene, som til sammen utgjør 92 prosent av avgiftsbelastningen, kommer forskningsavgift, matproduksjonsavgift, grunnavgift på

¹² Hvis ikke annet er nevnt bygger dette avsnittet på kildene: Toll- og avgiftsdirektoratet (2012). *Særavgifter på nærings- og nytelsesmidler*. Datafil mottatt av Erik Forvik, 5.6.2012. Mattilsynet (2012). *Matproduksjonsavgift og kjøttkontrollgebyr*. Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 20.06.12 og SLF (2012). *Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL). Årsmelding og regnskap for 2011*. Statens landbruksforvaltning (SLF). Rapport-nr.: 11/2012.

engangsemballasje og miljøavgift på emballasje, som til sammen utgjorde 8 prosent av avgiftene i 2011. Forholdet er uendret sammenliknet med 2010.

Fra 2004 til 2011 har totalt innkrevd avgift økt med 29 prosent, og totalt avgiftsbeløp økte med 3,4 prosent siste året. Tabell 3.2 viser utviklingen i innkrevd avgiftsbeløp for mat- og drikkevarer, fordelt på ulike kategorier.¹³

Tabell 3.2

Oversikt over avgifter for mat- og drikkevarer, 2004–2011 (i mill. kroner)

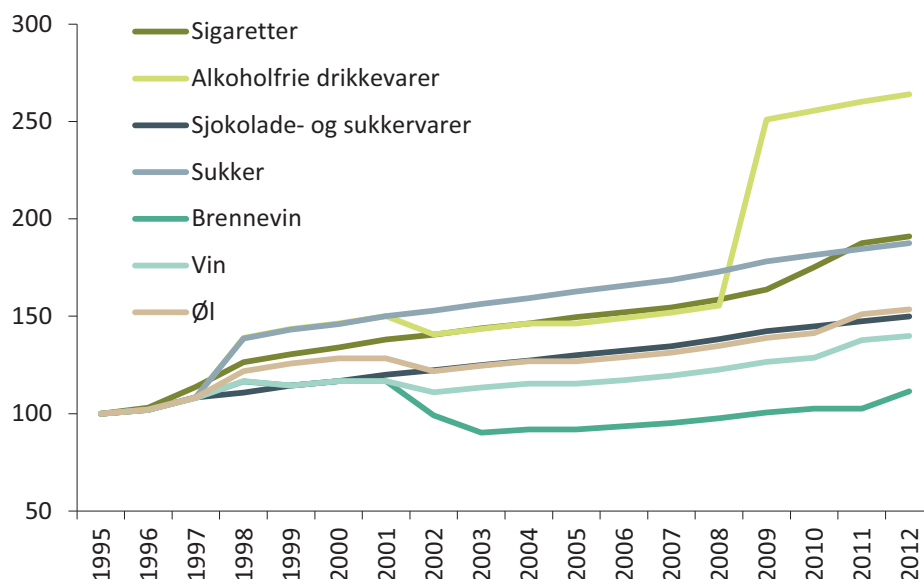
	2004	2006	2008	2010	2011
Produktavgifter totalt	17 950,5	18 632,5	20 449,3	21 854	22 646,6
– Tobakk og tobakksvarer	6 798,9	6 642,6	7 298,7	7 436,1	7 642,7
– Sukker	208,0	192,6	193,6	196,4	183
– Sjokolade og sukkervarer	967,3	1 044,2	1 089,6	1 165,4	1 173,6
– Alkoholfrie drikkevarer	962,0	1 014,8	1 068,5	1 735,8	1 784,3
– Øl	3 758,8	3 965,9	4 312,2	4 347,2	4 532,0
– Brennevin, vin m.m.	5 255,5	5 772,4	6 486,7	6 973,2	7 330,6
Miljøavgift totalt	177,2	481,3	495,9	453,3	413,4
– Kartong/pappemb.	17,6	240,7	211,0	158,0	116,7
– Plastemballasje	57,4	89,5	91,0	71,8	79,0
– Metallemballasje	63,0	106,8	141,0	162,6	157,7
– Glassemballasje	39,2	44,3	52,9	60,9	60,0
Grunnavgift, engangsemballasje	461,8	593,0	729,8	807,5	864,9
Forskningsavgift	74,7	93,0	115,5	128,4	127,9
Matproduksjonsavgift	422,6	425,7	539,5	561,0	554,3
SUM AVGIFTER	19 086,8	20 225,4	22 330,0	23 804,1	24 607,1

Innkrevd avgiftsbeløp varierer betydelig mellom de ulike avgiftskategoriene, men de fleste har hatt tilnærmet lik utvikling i avgiftssatsene de siste årene, se figur 3.3.

¹³ Innkrevd avgift er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. Variasjonene i avgiftsbeløpene gjennom tidsserien kan skyldes endringer i omsetningen av de ulike produktene, endringer i avgiftssatsene samt at nye produkter er inkludert i avgiftsordningene.

Figur 3.3

Utviklingen i avgiftssatser for utvalgte produkter, 1995–2012 (indeks 1995=100)

De siste årene har alle produktgruppene hatt en relativt lik årlig økning i avgiftssatsene. Påfallende er oppsvingen av avgiften på alkohol-frie drikkevarer for 2009. Det skyldes at avgiften ble satt opp til nivået for lettøl og dermed økte med 61 prosent. Vedlegg 6 gir en oversikt over utvikling i avgiftssatsene t.o.m. 2012.

3.4.1 Kort om ulike særavgifter

Avgift på tobakk

Tobakksavgiften er inndelt i seks forskjellige varegrupper: sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir/sigaretthylser. Totalt innkrevd tobakksavgift var på 7,6 mrd. kroner i 2011, en økning på ca. 2,8 prosent fra året før.

Avgiftssatsene har økt hvert år fra 1995 til 2011. Fra 2010 til 2011 økte avgiftene for skråtobakk og snus med 1,1 prosent, mens avgiften for de resterende varegruppene innen tobakk økte med om lag 1,8 prosent. Avgiftssatsene på sigarettpapir og hylster økte med 1,7 prosent. Økningen i satsene var mindre enn for de foregående årene.

Avgift på alkoholholdige drikkevarer

Alkoholavgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold. Innkrevd avgift registreres på to poster: «vin og brennevin» og «øl». Samlet innkrevd avgiftsbeløp på brennevin og vin har økt hvert år siden 2000 og utgjorde 7,3 mrd. kroner i 2011, en økning på 5,1 prosent fra 2010. For øl utgjorde avgiften i 2011 om lag 4,53 mrd. kroner, en økning på 4,3 prosent fra året før. Innkrevd ølavgift har økt med 20,6 prosent fra 2004 til 2011.

Avgiftssatsene på alkoholholdige drikkevarer med under 22 prosent alkoholinnhold økte med om lag 1,6 prosent det siste året. Avgiftssatsen for alkohol over 22 prosent alkoholinnhold per liter økte med nesten 9 prosent fra 2011 til 2012.

Avgift på alkoholfrie drikkevarer

Innkrevd avgift på alkoholfrie drikkevarer var i 2011 på 1,78 mrd. kroner, en økning på 2,8 prosent fra 2010. Avgiftssatsen på alkoholfrie drikkevarer har økt med én til tre prosent hvert år fra 2002 til 2012, med unntak av 2009 da avgiftssatsen ble satt opp til nivået for lettøl (0,7–2,7 % VOL). Fra 2011 til 2012 økte avgiftssatsene med 1,4 prosent.

Avgift på sjokolade og sukkervarer

Varene som omfattes av denne avgiften er fortrinnsvis godteripregede varer med og uten tilsatt sukker eller søtningsmiddel. Innkrevd sjokolade- og sukkervareavgift utgjorde 1,17 mrd. kroner i 2011, en økning på 0,7 prosent fra 2010. Avgiftssatsen for sjokolade- og sukkervareavgiften har årlig steget med 2–3 prosent siden år 2000.

Avgift på sukker

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukkervarer til forbruker, men den gjelder også for institusjonshusholdninger, bevertningsvirksomheter etc. Sukker som nyttes til ervervsmessig fremstilling av varer, er fritatt for avgift. Sukkeravgiften er en vektavgift som gjelder sukker, sirup og sukkeroppløsninger. Innkrevd sukkeravgift utgjorde 183,4 mill. kroner i 2011, en nedgang på 6,6 prosent fra året før. Avgiftssatsen økte med 1,6 prosent fra 2011 til 2012, og utgjør 7,05 kr/kg i 2012.

Avgifter på drikkevareemballasje

Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift.

Miljøavgiften består av en emballasjeavgift på kartong/papp, plast, metall og glass. Totalt innbetalt miljøavgift på emballasje var i 2011 på 413,4 mill. kroner, ned 8,8 prosent fra året før. Innkrevd avgift for kartong/pappemballasje gikk ned med 26,1 prosent i forhold til 2010. Denne avgiften utgjorde 28,2 prosent av den totale innkrevde miljøavgiften på emballasje. Innkrevd miljøavgift på glass- og plastemballasje utgjorde i 2011 139 mrd. kroner. Innkrevd miljøavgift på plastemballasje økte med 10,1 prosent, men den ble noe redusert for glassemballasje (ned 1,5 %). Innkrevd miljøavgift på metallemballasje utgjorde i 2011 157,7 mrd. kroner og 38 prosent av totalt innkrevd miljøavgift. Fra 2010 til 2011 ble innkrevd beløp redusert med 3,1 prosent. Avgiftssatsen for miljøavgift på drikkevareemballasje avhenger av returandel og om emballasjen er av glass, metall, plast eller papp/papir. Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif, tidligere Statens forurensningstilsyn) fastsetter og endrer returandelen for ett år av gangen (se vedlegg 6).

Grunnavgiften ilegges engangsemballasje, dvs. drikkevareemballasje som ikke kan brukes om igjen i sin opprinnelige form og er dermed uavhengig av returandel. En del produkter som melk og melkeprodukter, varer i pulverform-, kakao-, korn- og soyabaserte melkeerstatningsprodukter og morsmelkeerstatning er fritatt fra

avgiften.¹⁴ Totalt innkrevd grunnavgift utgjorde i 2011 865 mrd. kroner. Det innkrevde beløpet økte med 7,1 prosent fra 2010 til 2011. Avgiftssatsen utgjør 1,06 kroner per engangsemballasje i 2012, en økning på 2 prosent fra året før.

3.4.2 Andre avgifter og gebyrer

Matproduksjonsavgift¹⁵

Matproduksjonsavgiften ble innført i forbindelse med etableringen av Mattilsynet i 2004, og erstattet da den tidligere næringsmiddelavgiften. Hensikten med matproduksjonsavgiften var å finansiere Mattilsynets kostnader ved tilsyn, kontroll og andre særskilte ytelser. I Jordbruksoppgjøret 2011 ble det vedtatt å avvikle matproduksjonsavgiften f.o.m. 1.1.2012. Avviklingen er ment å bidra til å lette avgiftsbelastningen både for den landbruksbaserte matindustrien og for primærprodusentene.

I 2011 ble det innkrevd 554 mill. kroner i matproduksjonsavgift, en reduksjon på 1,21 prosent fra året før.¹⁶ Norskproduserte kjøttvarer og importerte næringsmidler står for hhv. 42 prosent og 43 prosent av innkrevd beløp.

Forskningsavgift¹⁷

Forskningsavgiften har som formål å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til hele matvarekjeden fra primærleddet til industri- og forbrukerleddet. Forskningsavgiften er en verdiavgift som kreves inn på alle norskproduserte landbruksprodukter og de fleste importerte råvarer og ferdigvarer av mat og fôr.

Innkrevd forskningsavgift har vært forholdsvis stabil i perioden 1995 til 2000, men økte kraftig (64 %) i 2002, som følge av at avgiften ble utvidet til å omfatte et økt antall landbruksprodukter. I 2011 utgjorde forskningsavgiften 127,9 mill. kroner, en nedgang på 0,4 prosent fra året før. Avgiftssatsene økte med omtrent 4 prosent 2011 til 2012. Satsen for egg økte med ca. 8 prosent og satsen for honning forble uendret.

Kjøttkontrollgebyr¹⁸

Kjøttkontrollgebyret skal finansiere tilsyn og kjøttkontroll etter matloven. Gebyrpliktig kjøttkontroll omfatter en rekke ulike veterinærundersøkelser og kontroller av slaktet. Alle slakterier plikter å betale et gebyr for dekning av utgifter ved kjøttkontroll til Mattilsynet.¹⁹ Innkrevd kjøttkontrollgebyr har variert de siste årene, og utgjorde 63,7 mill. kroner i 2011, en nedgang på 17,5 prosent fra året før.

¹⁴ Grunnavgiften har vært foreslått avviklet, også av Særavgiftsutvalget, for bl.a. å redusere grensehandelen og fordi den ikke lenger regnes som en miljøbegrunnet avgift.

¹⁵ Mattilsynet (2012). Datafil mottatt fra Eirin O. Breivik, Mattilsynet, 20.06.2012 og Toll og avgiftsdirektoratet (2012). Datafil mottatt fra Karen Årseth, 07.06.2012.

¹⁶ Innkrevd årlig beløp har variert noe på grunn av etterslep i innkrevingsordningen.

¹⁷ SLF (2012). *Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL). Årsmelding og regnskap for 2011*. Statens landbruksforvaltning (SLF). Rapport-nr.: 11/2012.

¹⁸ Mattilsynet (2012). *Kjøttkontrollgebyr*. E-post mottatt fra Eirin Osnes Breivik, 20.06.12.

¹⁹ For sesongslakterier og mobile slakterier gjelder spesielle regler for gebyrfastsettelse.

Arbeidsgiveravgift²⁰

Alle arbeidsgivere skal betale arbeidsgiveravgift av lønn og annen godtgjørelse for arbeid og oppdrag som ikke er utført av selvstendig næringsdrivende. Avgiften betales til Folketrygden og er en verdiavgift beregnet av bruttolønn. Norge er delt inn i fem geografiske soner der det er gitt prosentvise satser for hver enkelt sone.

Differensiert arbeidsgiveravgift har vært et sentralt distriktpolitisk virkemiddel, og arbeidsgiveravgiften har fungert som et av de viktigste og mest effektive i forhold til å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret i distrikts-Norge. Landbruk og fiskeri samt matindustri basert på råvarer fra disse næringene som bedrives i avgiftssone Ia og IVa har lavere avgiftssats enn andre næringer. Satsene er holdt uendret siden 2007.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

²⁰ Lovdata (2011). Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2012

3.5 Tilskuddsordninger

Tilskuddsordninger er et sentralt virkemiddel i norsk landbrukspolitikk for å sikre fortsatt jordbruksproduksjon, variert kulturlandskap og levende bygder. De fleste tilskuddsordningene er derfor lagt på primærleddet. Enkelte tilskuddsordninger berører imidlertid matindustrien mer direkte, som frakt- og transporttilskuddene og SkatteFUNN.

3.5.1 Direkte tilskudd; Frakt- og transportstøtte

Frakttilskudd

Hensikten med frakttilskuddene er at de skal kompensere for høyere transportkostnader for produsenter i distriktene. Tilskuddet har dermed indirekte virkning på prisene til matindustrien. Formålet søkes i dag nådd gjennom følgende ordninger:

- Frakttilskudd på kjøtt
- Frakttilskudd på egg
- Frakttilskudd på korn og kraftfôr

Tabell 3.3 gir en oversikt over utbetalt frakttilskudd for de ulike varegruppene fra 2008 til 2011, samt budsjettert frakttilskudd for 2012.²¹ I 2011 ble det utbetalt til sammen 301,6 mill. kroner i frakttilskudd, en økning på 37,9 prosent fra 2010. For 2012 er det budsjettert med 318,0 mill. kroner i frakttilskudd, en økning på 5,4 prosent sammenlignet med 2011.

Frakttilskuddsordningen for kjøtt ble endret med virkning fra og med 1. januar 2011. Hovedformålet med innfraktordningen er å virke utjevnende på pris til produsent, knyttet til transporten av husdyr fra produsent til slakteri. Endringen skulle gi en mer målrettet ordning, der midler gis til de lange innfraktene. Det er kun transporten til nærmeste aktuelle slakteri regnet fra produsent som skal være tilskuddsberettiget. Den nye ordningen innebærer også at «nullsonen» rundt slakterianleggene som ikke gir grunnlag for tilskudd, utvides fra 10 til 50 km. Anlegg med mindre slaktevolum enn 1 500 tonn per år defineres som små slakterier og behandles særskilt i innfraktordningen. Bevilgningen til ordningen økte med 60 mill. kroner ved omleggingen.²²

Formålet med *frakttilskuddsordningen for egg* er å medvirke til å utjevne fraktkostnader ved innfrakt av egg fra produsent til godkjente eggpakkeri, samt å bidra til å effektivisere innfrakten og stimulere til omsetning via godkjente eggpakkerier. For

²¹ SLF (2012). *Frakttilskudd egg, korn og kraftfôr*. Mottatt e-post fra Øyvind Breen, 05.06.12, SLF (2012). *Utbetalt frakttilskudd kjøtt (2008–2011)*. Mottatt e-post fra Signe-Marie Olsen, 16.08.12 og Landbruks- og matdepartementet (2012). *Teknisk jordbruksavtale 2012-2013*. URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Teknisk_Jordbruksavtale_2012-2013.pdf.

²² Landbruks- og matdepartementet (2010). *Prop. 133S. (2009–2010). Jordbruksoppjøret 2010 - endringer i Statsbudsjettet for 2010 m.m.*

egg som går inn i frakttilskuddsordningen utbetales det ordinær sats pr. kg i hver sone (kr 0,17 for avtaleåret 2012-2013 i gjennomsnitt). For egg fra produsenter i fylkene Nordland, Troms og Finnmark, betales det også et tillegg pr. kg i hver sone.

Tabell 3.3

Utbetalt frakttilskudd 2008–2011 og budsjettert frakttilskudd 2012 (i 1000 kroner)

	2008	2009	2010	2011	2012
Egg	6 500	9 738	7 888	6 460	8 000
Korn	83 480	83 051	77 173	87 677	99 000
Kraftfôr	56 450	64 912	65 924	75 524	81 000
Kjøtt	55 751	56 748	69 360	132 009	130 000

Frakttilskuddsordningen for korn har til hensikt å utjevne regionale råvareprisforskjeller ved å gi støtte til transport av korn fra overskudds- til underskuddsområder. Formålet med tilskudd til frakt av kraftfôr (stedsfrakttilskudd) er å utjevne fraktkostnader ved omsetning av kraftfôr til husdyrproduksjon. Bevilgningen til tilskudd til frakt av kraftfôr ble i jordbruksforhandlingene i 2012 økt med 38 mill. kroner. Ved jordbruksoppgjøret i 2011 ble det satt ned en arbeidsgruppe med mandat å gå gjennom frakttilskuddordningene for korn og kraftfôr. Gruppen la fram sin rapport i mars 2012. På bakgrunn av konklusjonene i rapporten la regjeringen fram forslag til endringer i jordbruksoppgjøret 2012, bl.a. å avvikle sonefrakttilskuddet. Regjeringen anslår at endringen vil bidra til å øke prisen på kraftfôr noe.²³

Transporttilskudd/fraktutjevning innen meierisektoren administreres under prisutjevningsordningen for melk, og er en intern utjevningsordning for meierisektoren hvor det ikke er involvert offentlig støtte. Det gis *innfrakttilskudd* til meieriselskaper som henter melk hos egne melkeprodusenter. Tilskuddet gis per liter og hver kommune har en egen sats. Formålet er å utjevne for ulike transportkostnader fra produsent til meieri.

Det utbetales også et *distribusjonstilskudd* for distribusjon av melk til Nord-Norge og for distribusjon av skolemelk. Dette tilskuddet er på hhv. 0,13 kr/l og 0,17 kr/l. Det har ikke vært endringer i tilskuddet de senere årene. Tilskudd til Q-meieriene for distribusjon av flytende melkeprodukter fra meierianlegg som tilhører konsernet utbetales med 0,60 kr/l, og er oppad begrenset til 80 mill. liter.²⁴

²³ LMD (2012). *Prop. 122 S (2011-2012)*. Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). Jordbruksoppgjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m. Vedtatt i Stortinget 25.05.2012. Foreløpig utgave.

²⁴ SLF (2012). *Prisutjevningsordningen for melk - satser gjeldende fra 01.07.2012*. URL: <https://www.slf.dep.no/no/produksjon-og-marked/melk/prisutjevning/satser/Prisutjevningsordningen+for+melk+-+satser+gjeldende+fra+01.07.2012.18820.cms>

*Transportstøtte*²⁵

Den regionale transportstøttens siktemål er å redusere de konkurransemessige ulemper som følger av lange transportavstander, vanskelige transportforhold og spredt bosetting i enkelte distrikter. Ordningen tar sikte på å kompensere for en del av de merkostnader til transport som påføres bedrifter som ligger perifert i forhold til mer sentrale områder i Norge. Transportstøtte gis til enkeltbedrifter og beregnes som en prosentvis andel av den totale transportkostnaden for hver enkelt forsendelse. I 2011 ble det utbetalt ca. 27,0 mill. kroner i regional transportstøtte.

3.5.2 Generelle tilskudd; SkatteFUNN

Fra 2002 til 2012 har SkatteFUNN godkjent omtrent 21 000 prosjekter, og over 9 100 bedrifter har vært involvert i ett eller flere godkjente prosjekter. I 2011 hadde SkatteFUNN totalt 3 577 aktive prosjekter, mens det ble godkjent 1 454 nye prosjekter, av totalt 1 836 søknader dette året. Samlet kostnadsbudsjett for nye prosjekter i SkatteFUNN var i 2011 på til sammen 4,1 mrd. kroner, mens budsjettert skattefradrag var på nær 694 mill. kroner dette året. I 2011 utgjorde samlet budsjettert skattefradrag ved aktive prosjekter 1,8 mrd. kroner.

Fra og med inntektsåret 2002 ble SkatteFUNN,²⁶ innført. Det er en fradragsordning, i skatt og trygdeavgift for virksomheter som selv gjennomfører eller kjøper forsknings- og utviklingsprosjekter med det formål å fremskaffe ny kunnskap, informasjon eller erfaringer som er nyttige for virksomheten. Ved godkjent prosjekt har små og mellomstore bedrifter (SMB) og store bedrifter krav på henholdsvis 20 og 18 prosent fradrag i skatt for kostnader knyttet til FoU-aktiviteter i

prosjektet etter visse kriterier. Øvre grense for kostnader til egenutførte FoU-prosjekter som kan inngå i fradragsgrunnlaget er 5,5 millioner kroner per inntektsår. Øvre grense for kostnader til FoU-prosjekter utført i samarbeid med godkjente forskningsinstitusjoner, er 11 millioner kroner per inntektsår.²⁷

SkatteFUNN er hjemlet i skatteloven og administreres av Norges forskningsråd i samarbeid med Innovasjon Norge og Skatteetaten. Svært mange bedrifter over hele landet har økt sin FoU-innsats gjennom SkatteFUNN-prosjekter de senere årene.

²⁵ Kommunal- og regionaldepartementet (2011). Prop. 1 S (2011–2012). Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) og Kommunal- og regionaldepartementet (2012). Transportstøtte. Mottatt e-post fra Axel Rød, 20.8.2012.

²⁶ Norges Forskningsråd (2012). *Årsrapport 2011 for SkatteFUNN* og Norges Forskningsråd (2011). *Årsrapport 2010 for SkatteFUNN*.

²⁷ Norges Forskningsråd (2012). *Om skattefunn*. URL: http://www.forskningsradet.no/prognett-skattefunn/Om_SkatteFUNN/1222340152207, lastet ned 22.8.2012.

4 Konkurransesevne

Verdensøkonomien er inne i en usikker tid som gir svekket tiltro til markedene for matvarer. Norges handelspartnere har noen utfordrende år framfor seg, med høy statsgjeld, lav vekst og høy arbeidsledighet. Selv om det fortsatt er positive utsikter for norsk økonomi, er utviklingen hos våre handelspartnere av stor betydning for norsk industris konkurranseevne. Norges konkurranseevne i forhold til våre handelspartnere, målt i relative timelønnskostnader i industrien, har de siste ti årene blitt svekket som følge av bl.a. sterk lønnsvekst i industrien og en styrket norsk krone. Samtidig er økende prisforskjeller på råvarer i Norge og E.U., og sterkere prissvingninger utenfor Norge viktig for matindustriens konkurranseevne. Samtidig fortsetter globaliseringen av matvarehandelen. Forskning vil være avgjørende for å møte utfordringene og er viktig for å sikre fremtidig konkurranseevne for matindustrien.

4.1 Innledning

Norsk matindustri konkurranseevne er påvirket av mange faktorer. Som andre sektorer, har utviklingen i norsk og internasjonal økonomi betydning for utviklingen i matindustrien, der spesielt endringer i valutakurser påvirker konkurransevnen i betydelig grad. Lønnskostnadene er en av de enkeltfaktorene som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil kostnadskomponenter knyttet til kapital, energi og annen vareinnsats også ha betydning for mulighetene til å kunne hevde seg internasjonalt. For matindustrien spesielt vil råvarekostnader knyttet til norskproduserte innsatsvarer normalt ha stor betydning for kostnadsbildet. På samme måte vil strukturforhold og stordriftsfordeler med for eksempel spesialiserte produksjonslinjer spille inn. Utviklingen i produktivitet kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Kapitalkostnader er som nevnt også en faktor som har betydning for konkurransevnen. I lys av tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene skulle det i utgangspunktet være mindre grunn til å vente store forskjeller mellom land. I praksis viser det seg imidlertid at mange bedrifter, spesielt små og mellomstore, fortsatt låner mest i nasjonal valuta. En annen faktor er produktprisene, som påvirker inntjeningen direkte. Høye produktpriser kan kompensere for høyere kostnader i produksjonen, eller gjøre den totale inntjeningen høyere. I motsatt fall vil lavere produktpriser kunne bli satt hvis kostnadene er stabile og/eller går ned, eller hvis bedriftene blir presset i konkurranse med andre.

Konkurranseevne kan forklares som evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.

4.2 Økonomisk utvikling 2011/12¹

Matindustrien anses som en sektor som blir mindre påvirket av konjunktorendringer i økonomien sammenlignet med andre industrier. Erfaringene de siste årene viser likevel at konkurranseevnen til norsk matindustri påvirkes av utviklingen i norsk og internasjonal økonomi. Det fremkommer også mer tydelig at renter og valutakurs er viktige faktorer for sektoren.

4.2.1 Norsk økonomi med moderate framtidsutsikter

Norge er en liten, åpen økonomi som er svært avhengig av samhandel med utlandet. Derfor er utviklingen hos våre handelspartnere også svært viktig for den norske økonomien. Norge er bedre rustet til å takle eventuelle utfordringer enn mange andre land. Statens Pensjonsfond Utland («oljefondet») gir Norge en viktig trygghet, og representerer en økonomisk buffer hvis utfordringene skulle bli for store. Det betyr at den norske stat kan finansiere ekstraordinære tiltak uten å ta opp statsgjeld. I tillegg har Norge en stor offentlig sektor, som bidrar til å opprettholde en viss stabilitet i offentlig verdiskapning.

Norge opplever en positiv utvikling i økonomien. Statistisk sentralbyrå (SSB) anslår at Norge nådde sin konjunkturbunn i første kvartal 2011. Siden det har veksten vært moderat positiv. Norsk økonomi kan komme ut av dagens lavkonjunktur i 2015, gitt at usikkerheten blant norske husholdninger reduseres og at veksten i konsum i offentlig forvaltning vil ligge nær trendnivå fremover. Økt etterspørsel i husholdningene har bidratt til å øke aktiviteten i økonomien, godt hjulpet av økt produksjon i markedsrettet tjenesteyting og «annen vareproduksjon». Produksjonsveksten i industrien og offentlig tjenesteyting har derimot vært lav. Investeringene i oljesektoren har nådd et rekordhøyt nivå og har det siste året steget med 22 prosent. Nedgang og økonomiske utfordringer blant våre handelspartnere har bidratt til lavere etterspørsel og utfordringer for den eksportrettede delen av industrien. En styrking av den norske kronen har medført at utviklingen i bytteforholdet med utlandet ikke har gått i favør av norsk produksjon. For matindustrien betyr dette at det blir mindre attraktivt å selge norske produkter til utlandet (lavere etterspørsel pga. høyere relativ pris), mens det blir relativt sett billigere å importere innsats- og råvarer.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

¹ Dette kapitlet bygger på Konjunkturtendensene, Økonomiske analyser 3/2012, SSB, (2012), Norges Bank (2012).

Etter å ha lagt noen utfordrende år bak seg, vokste brutto nasjonalprodukt (BNP) Fastlands-Norge med totalt 1,9 prosent i 2010, en oppgang som fortsatte i 2011, da BNP Fastlands-Norge vokste med 1,4 prosent fra året før.²

Arbeidsledigheten endret seg lite i 2011, etter å ha falt siste del av 2010 og inn i 2011. Til juni 2012 sank arbeidsledigheten på ny. I første kvartal 2012 var arbeidsledighetsraten på 3,2 prosent, i følge tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Gjennom 2011 tok veksten i sysselsettingen og arbeidsstyrken seg noe opp i 2011. I første kvartal 2012 har veksten tiltatt betydelig, blant annet som følge av økt innvandring.

På tross av en svak økonomisk utvikling internasjonalt, blir den norske økonomien oppfattet som solid av de fleste andre. Dette tyder også på at veksten i norsk økonomi i hovedsak må komme fra innenlands etterspørsel.

Utsikter om lav rente og inflasjon

Konsumprisindeksen (KPI) brukes som et mål på prisstigning/inflasjon. Den baserer seg på utviklingen i priser på matvarer, elektrisitet, olje, importerte varer og valutakursen. KPI viste en økning på 1,2 prosent i 2011, nesten halvparten av veksten i 2010. Spesielt nedgangen i elektrisitetsprisene gjennom 2011 bidro til den lave veksten. I tillegg har prisveksten på importerte konsumvarer vært lav som følge av en svak prisutvikling på internasjonale konsumvarer og en sterkere kronekurs. KPI-JAE, som er konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer, brukes ofte som en indikator for den underliggende prisveksten. KPI-JAE viste at konsumprisene økte med 0,9 prosent i 2011, og i april var årsveksten bare på 0,7 prosent. Dette er vesentlig lavere enn målet på 2,5 prosent. Inflasjonen brukes igjen som en indikator på utvikling i økonomien. I de første fire månedene av 2012 var inflasjonen, målt ved KPI-JAE, under 1,2 prosent, noe som er langt under Norges Banks inflasjonsmål. I følge SSBs beregninger har BNP Fastlands-Norge vært mellom 1 og 2 prosent under trendnivået siden 2009.

Etterspørselen fra offentlig forvaltning har de siste to årene bidratt til å dempe veksten i samlet innenlandsk etterspørsel og i fastlandsøkonomien. Av finanspolitikkenes virkemidler er høy vekst i overføringene, som bidrar til høy vekst i husholdningenes disponible realinntekter og dermed høyere etterspørsel, den største impulsen. Forbruksveksten blant husholdningene var ikke høy i 2011, tatt i betraktning det lave rentenivået og den store inntektsøkningen. I første kvartal 2012 tok forbruksveksten seg opp. SSB legger til grunn at en forsiktighetsmotivert adferd blant husholdninger vil fortsette, men at en høy inntektsvekst vil gi en sterkere konsumvekst fremover.

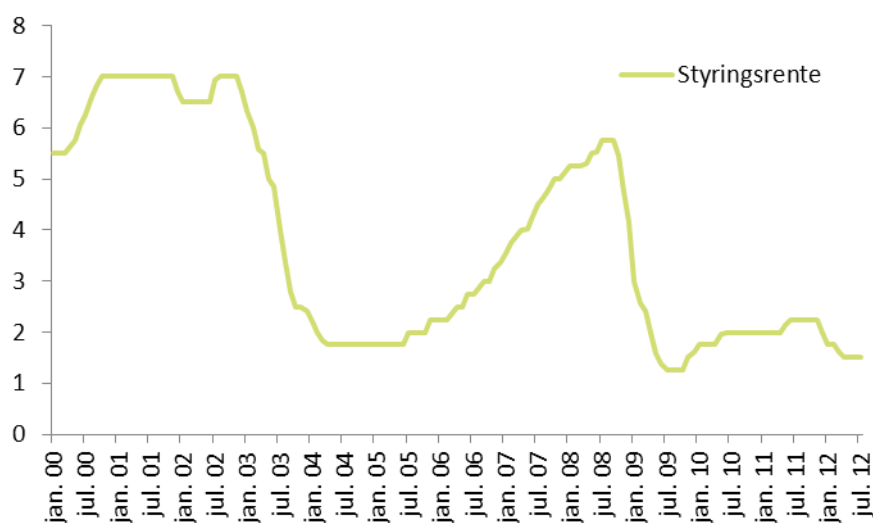
Renten er et av de sterkeste virkemidlene Norge har for å regulere økonomien og stabilisere inflasjonen. Norges Bank satte ned renta med 0,25 prosentpoeng til 1,5 prosent i mars 2012, som en følge av sterk krone og vedvarende lavkonjunktur internasjonalt. Renten ble også satt ned 0,5 prosentpoeng i desember 2011. I juni

² Tall hentet fra: Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2012. Vekst fra forrige periode. Prosent. I: *Konjunkturutviklingen i Norge*, SSB (2012).

2012 besluttet Norges Bank å holde styringsrenta uendret på 1,5 %, begrunnelsen for dette var at usikkerheten rundt utvikling i Europa var større enn på lenge.³ I utgangen av mai var pengemarkedsrenten på 2,3 prosent. Påslagene, det vil si differansen mellom pengemarkedsrenten og styringsrenten, øker vanligvis i perioder med stor usikkerhet knyttet til den økonomiske utviklingen. Påslaget er, utfra tallene ovenfor, nå på 0,8 prosentpoeng, og det er i dette området den har vært de siste fem årene. At påslagene har stabilisert seg indikerer en større ro i markedene.

Figur 4.1

Styringsrente satt av Norges Bank (foliorente), januar 2000–juli 2012⁴

4.2.2 En vaklende verdensøkonomi

I løpet av det siste året har verdensøkonomien beveget seg inn i en stadig mer utfordrende situasjon. Flere europeiske land, blant annet Hellas, Spania og Storbritannia, har nå gått inn i resesjon, med negativ vekst i økonomien. Som en viktig handelspartner for både USA, Kina og andre fremvoksende økonomier, påvirker gjeldskrisen i Europa hele verdensøkonomien. Utviklingen fremover i de sør-europeiske landene vil derfor være viktig for stabiliteten og potensialet for vekst over hele verden.

³ Norges Bank (2012): *Rentemøte 20. juni*. URL: <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/pressemeldinger/2012/rentebeslutning-20-juni/>.

⁴ Norges Bank (2012). *Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt*. URL: <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig/>, 24.08.2012.

Det siste året har de fleste landene i Sør-Europa opplevd en negativ økonomisk utvikling. Forventningene til fremtiden synker samtidig som investorene finner nye områder å satse i. En positiv vekst i Tysklands økonomi bidro til at Euro-området som helhet unngikk negativ vekst i to etterfølgende kvartal i slutten av 2011 og begynnelsen av 2012. Tysland utgjør mer enn en fjerdedel av hele euro-områdets BNP, og mange håper nå at Tysklands noe overraskende vekst og styrke kan bidra til å sørge for stabiliteten i økonomien i hele området. Det er derimot knyttet lave forventninger til utviklingen spesielt i Hellas, som opplevde en negativ vekst på 6,2 prosent fra første kvartal i 2011 til første kvartal i 2012. Den europeiske sentralbanken, IMF og EU-kommisjonen (den såkalte «troikaen») har gjennom økonomiske redningspakker krevd en kraftig innstramning i den greske økonomien. Ratingbyrået Standard & Poor's antar i sin vurdering av den greske økonomien i august 2012 at landet vil ha en negativ utvikling fremover, noe som vil kreve en ny redningspakke utover de to Hellas allerede har fått. Usikkerheten er stor omkring hva som vil skje med euro-samarbeidet, om hvorvidt Hellas vil komme til å trekke seg som medlem og hvilke konsekvenser dette eventuelt vil måtte ha for hele den europeiske unionen. Statistisk sentralbyrå antar at en eventuell gresk sorti fra euro-samarbeidet vil kreve for mye og at valutaunionen ikke vil kunne opprettholdes uten konstitusjonelle og institusjonelle endringer i den europeiske sentralbanken (ESB) og redningsfondet (ESM). Dette er dermed det sterkeste forhandlingskortet til grekerne i samtalen med EU og IMF.

Frykt for at bankene i Sør-Europa skal gå konkurs og at folk skal oppleve likviditetskriser og ikke få tilgang på sine oppsparte midler i banken, gjør at flere nå flytter på pengene sine til mer stabile banker utenfor Sør-Europa. Denne flukten er med på å forsterke usikkerheten knyttet til likviditeten i bankene. For å sikre troverdigheten i banksystemet har land som Italia, Portugal, Spania og Irland krevd at European Stability Mechanism (ESM) skal ha muligheten til å tilføre bankene frisk kapital om nødvendig. Spesielt i Spania fryktes det for at bankenes gjeld vil måtte bli imøtekommet av statlige midler. Det vil i så fall kreve så mye av den spanske økonomien at også Spania vil måtte søke om økonomisk hjelp fra troikaen.

Den økende arbeidsledigheten i mange av de europeiske økonomiene bidrar også til den negative spiralen mange land nå er inne i. Med økende arbeidsledighet følger reduserte husholdningsinntekter, som igjen fører til lavere etterspørsel etter varer og tjenester i økonomien. Lavere konsum og færre folk i arbeid gjør at staten får stadig lavere skatteinntekter til å betale ned gjelden de har opparbeidet seg. Det medfører kutt i offentlige utgifter blant annet gjennom oppsigelser av offentlig ansatte, kutt i lønn og offentlig tjenestetilbud og dårligere velferdsordninger. I både Hellas og Spania ligger arbeidsledigheten nå på om lag 20 prosent, med en ungdomsledighet på om lag 50 prosent (gjelder ungdom mellom 18-24 år).

De økonomiske utsiktene for Europa er dermed dystre. SSB antar at konjunktorene vil peke nedover ut året (2012), med en påfølgende null-vekst i 2013 og at konjunktorene først vil bevege seg i positiv retning fra 2015.

Som følge av ekspansiv finanspolitikk og ekstraordinære tiltak under finanskrisen har USA nå en gjeldsbyrde som er på størrelse med BNP. Dette setter et stort press

på den amerikanske økonomien. Arbeidsledigheten er fortsatt høy (8,2 % i april 2012), men den har gått noe ned siden den lå på 10 prosent i 2009. Den amerikanske økonomien hadde en noe overraskende positiv vekst (1,7 %) mot slutten av 2011 sammenlignet med året før, men på grunn av utsikter om svak fremgang ordretilgangen til industrien gått ned slik at en kan forvente lavere produksjon fremover. Tolvmånedersveksten i inflasjonen lå på 2,3 prosent i april 2012. Dette var over sentralbankens inflasjonsmål (2 %). Styringsrenten ligger for øvrig nær null, slik den har gjort siden finanskrisen i 2008. For å stimulere økonomien signaliseres det at den skal holdes der i flere år fremover.

Europa er en viktig handelsforbindelse for de fremvoksende økonomiene, med Kina i spissen. Etter flere tiår med høye vekstrater i den kinesiske økonomien opplever de nå konsekvensene av redusert etterspørsel fra deres viktigste eksportmarked, Europa. Veksten lå på hhv. 10 og 7,8 prosent de to siste kvartalene i 2011, og gikk ned til om lag 7,5 prosent (sesongjustert) i første kvartal 2012. Det er i tråd med de nedjusterte vekstmålene kineserne har satt seg, på 7,5 prosent. Snittet over de siste tre tiårene har ligget på om lag 10 prosent. SSB antar at veksten vil ligge på dagens nivå i et par år fremover, før den vil ta seg opp igjen.

Flere andre store økonomier opplevde tilbakegang fra 2010 til 2011. Brasil gikk ned fra 7,5 prosent i 2010 til 2,7 prosent i 2011. Det antas at byggingen i forkant av OL 2014 (ekspansiv finanspolitikk) sammen med lave renter vil bidra til å løfte aktiviteten i økonomien i årene som kommer. India gikk ned fra å ha en vekst på 9 prosent over flere år til 6 prosent vekst i 2011. Russland holdt seg stabil med 4,3 prosent vekst i begge de to siste årene. Veksten i Afrika sør for Sahara (utenom Sør-Afrika) hadde en vekst på 5,9 prosent.

Oljeprisen (Brent Blend) lå svært høyt i hele 2011, og gikk opp fra 90 til 125 dollar fatet i løpet av de fire første månedene av året, og varierte deretter mellom 105 og 125 dollar. I april 2012 var oljeprisen igjen oppe i 125 dollar, før den gikk ned til 97 dollar fatet i juni. SSB antar at oljeprisen vil gå noe ned og ligge på om lag 90 dollar mot slutten av året.

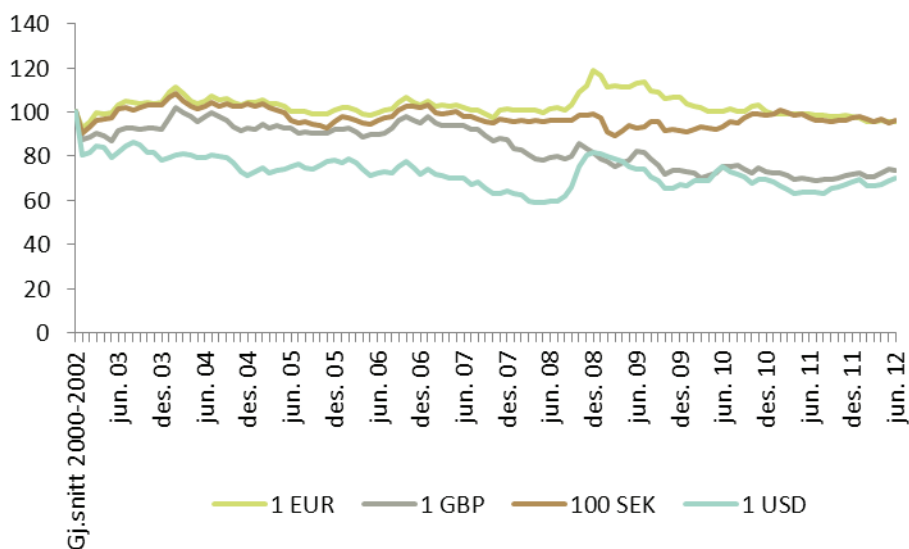
4.2.3 Valuta

Valutakursen påvirker prisen på importerte og eksporterte varer. De siste fem årene har det blitt stadig større fokus på valutakursens betydning for utviklingen i økonomien i et land. Etter at den norske kronen svekket seg som en følge av finanskrisen, styrket den seg i 2010 og inn i 2011. Etter at Norges Bank satt ned renten siste halvdel av 2011 og inn i 2012, har kronekursen svekket seg noe, men holder seg fortsatt sterk. Med en positiv utvikling i norsk økonomi samtidig som andre land møter store økonomiske utfordringer, varierer den norske kronen mest mot amerikanske dollar og euroen. I gjennomsnitt måtte man betale i underkant av 7,80 kroner for 1 Euro i 2011, mot 8,00 kroner i 2010. Gjennomsnittet for de seks første månedene i 2012 var på 7,57 kroner. Amerikanske dollar har svekket seg mot den norske kronen siden 2010, men viser en styrkende tendens første halvår av 2012. Gjennomsnittet for en dollar i 2011 var på 5,60 kroner mens det første halvår 2012 var på 5,84.

Valutakursen (vekslingskursen) angir hvor mye en valuta er verdt målt i en annen valuta. I Norge er det en flytende valutakurs der vekslingskursen bestemmes av tilbud og etterspørsel. En *sterk norsk krone* betyr at vi må betale lite for utenlandsk valuta, og det er dermed dyrt for andre land å kjøpe norske varer. En *svak norsk krone* impliserer at importen blir dyrere, men at det går godt for eksportnæringen. Dette er sentralt når Norge skal handle mat- og drikkevarer med utlandet.

Figur 4.2

Utvikling i utvalgte valutakurser, 2002–2012 (indeks 2000-2002=100)

4.3 Konkurranssevne og lønnskostnader⁵

Lønnskostnader er en stor og viktig andel av kostnadene i industrien. I 2011 var lønnskostnadsandelen i industrien på 84 prosent, en oppgang fra 81 prosent i 2010. Før finanskrisen lå andelen på om lag 75 prosent. Utgangspunktet for årets lønnsoppgjør var en beregnet lønnsvekst i industrien på 4,6 prosent fra 2010 til 2011.

Å sammenligne lønnskostnader på tvers av landegrenser kan være utfordrende på grunn av ulik oppbygning av skattesystem og ulike oppfatninger av hva som legges i begrepet lønn. Vi har derfor ikke forsøkt å sammenligne lønnskostnadene for matindustrien på tvers av landegrenser. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utarbeider imidlertid årlig en rapport der de omtaler utviklingen i lønn og inntekt.⁶⁷

Norges konkurransevne svekkes

Norges konkurransevne sett i forhold til våre handelspartnere i industrien (målt i relative timelønnskostnader i felles valuta), har det de siste ti årene hatt en gjennomsnittlig svekkelse på om lag 2,4 prosent årlig, der de viktigste årsakene er sterk lønnsvekst i industrien og en styrket norsk krone. Veksten i timelønnskostnadene i Norge fra 2010 til 2011 anslås til 4,3 prosent (målt i nasjonal valuta), 1,8 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere.

Målt som et handelsvektet gjennomsnitt av timelønnskostnader i industrien lå Norge 56 prosent høyere enn våre handelspartnere i EU i 2011, mot 53 prosent året før. Det innebærer en økning i differansen på 22 prosentpoeng siden 2001. Differansen økte kraftig i perioden 2004-2007 som følge av høy lønnsvekst og en sterk krone, mens finanskrisen dempet denne effekten noe, før det de siste to årene har økt igjen. Årsaken til at differansen er både den høye lønnsveksten, men også at den norske økonomien har et generelt høyt produktivitets- og inntektsnivå.

Lønnskostnaden i Norge (målt ved et handelsvektet gjennomsnitt med felles valuta) har økt mer enn for våre handelspartnere hvert år de siste 10 årene, med unntak av i 2007, jf. Figur 4.3. Fra 2010 til 2011 økte de relative timelønnskostnadene i Norge med 3,7 prosent, hvorav 2 prosentpoeng tilegnes styrking av kroneverdien. Den gjennomsnittlige veksten i lønnskostnader per time for arbeidere i industrien er beregnet til 4,4 prosent de siste ti årene for Norge, og 3,0 prosent for våre handelspartnere.

⁵ Dette delkapittelet er basert på hovedrapporten fra Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene 2012.

⁶ Se fotnote 1 for kildehenvisning.

⁷ Det er en stadig tydeligere todeling av den norske industrien, hvor utviklingen i oljeindustrien skiller seg fra utviklingen i den landbaserte industrien. Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene vil vurdere denne utviklingen fremover, for å se på mulighetene for å komme frem til et bedre grunnlag for sammenlikning av konkurransevne enn den metoden som brukes i dag.

Figur 4.3

Utvikling i lønnskostnader per time (prosentvis endring fra året før) i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere, 2002–2011

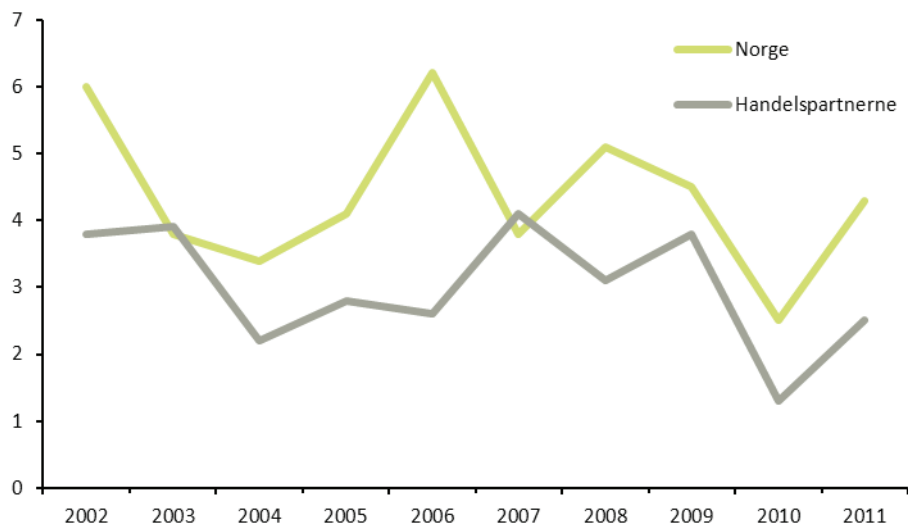

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.4 Prisutvikling

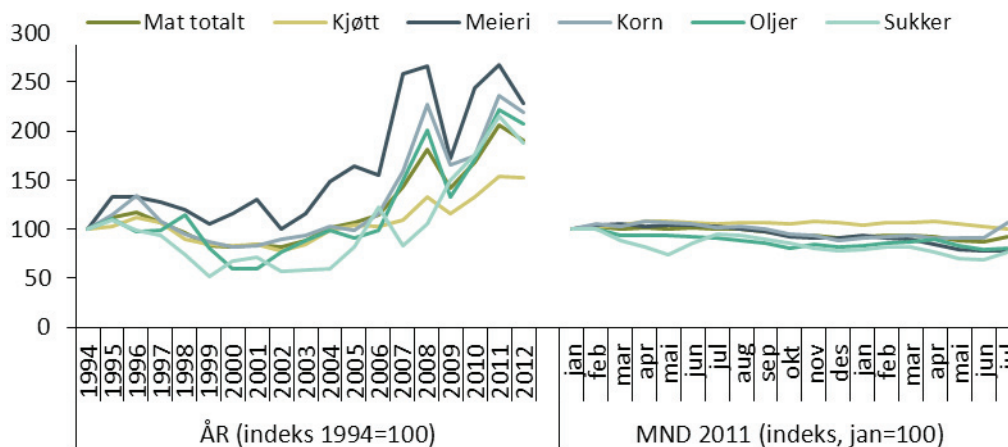
I det følgende gis en oversikt over den siste tids prisutvikling for jordbruksråvarer internasjonalt, hvilken betydning prisendringene internasjonalt har for prisen på norske matvarer, samt prisutviklingen for enkelte råvarer i matindustrien i Norge og i utvalgte EU-land.

4.4.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser

Etter et ti-femten år med relativt lave stabile råvarepriser, økte prisene på jordbruksråvarer i de internasjonale markedene betraktelig i 2007. Den kraftige prisveksten fortsatte frem mot sommeren 2008, for deretter å falle i løpet av høsten som følge av gode avlinger og internasjonal økonomisk nedgang, særlig i vesten. Prisnedgangen skulle vise seg å være kortvarig. I 2010 økte igjen matråvareprisene, og i 2011 nådde FAOs internasjonale matvareindeks det høyeste nivået noen gang siden FAO begynte å gi ut den internasjonale råvareprisindeksen i 1990. Våren 2012 var prisen på de aller fleste råvarer fallende, men i juli økte prisene på viktige råvarer på ny der blant annet prisen på mais nådde sitt høyeste nivå siden 1980-tallet. Figur 4.8 viser utviklingen i FAOs indeks for de internasjonale prisene på råvarer til mat i perioden 1994 til og med juli 2012.

Figur 4.4

Utviklingen i internasjonale priser på jordbruksråvarer, 1994–7:2012⁸

Situasjonen sommeren 2012 er illustrerende for usikkerheten som råder i det globale matråvaremarkedet. I juni 2012 var priser på mange viktige kornslag som mais, hvete og ris på vei ned. Både FAO og USDA kunne i juni spå gode avlinger for 2012-sesongen. De første ukene i juli skjøt imidlertid prisene i været. Historisk

⁸ FAO (2012). FAO Food Price Index. URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en>, 21.8.2012/

tørke i USA bidro til å redusere avlingsanslagene for mais og skapte uro blant oppkjøpere. Tørke og ekstrem varme i Russland og Kasakhstan har bidratt til reduserte hveteavlinger.

De siste årene har OECD og FAO i sin årlige publikasjon «Agricultural Outlook», vektlagt at internasjonale råvarepriser vil svinge noen år framover, at de deretter vil stabilisere seg på et nivå som ligger 10-30 prosent høyere enn på 1990-tallet og første halvdel av 2000.⁹

Oljeprisen er stadig viktigere faktor for prisutviklingen på matråvarer. Høyere oljepris driver ikke bare opp produksjonskostnadene, men øker også etterspørselen etter alternative drivstoffkilder, for eksempel etanol produsert på sukkerrør eller mais. OECD-FAO estimerer at råoljeprisen for neste tiår vil ligge på mellom 110-140 dollar fatet, noe som også er en av årsakene til høyere matråvarepriser. Det forventes at produksjon av bio-drivstoff vil fordobles fram mot 2021. Mesteparten av denne produksjonen vil foregå i Brasil, USA og EU.

Til tross for økte priser forventes det lavere produktivitetsvekst i landbruket. Det siste tiåret har produktivitetsveksten vært på omtrent to prosent globalt, men er forventet å ligge på omtrent 1,7 prosent per år for neste tiårsperiode. Største del av veksten vil skje i utviklingsland. Fremadvoksende økonomier som Brasil, Kina, Indonesia og Thailand har de siste årene tatt større markedsandeler internasjonalt, og det forventes at denne trenden vil fortsette de neste årene. Også Russland og Ukraina har investert tungt i landbrukssektoren og forventes å spille en større rolle på det internasjonale markedet de neste årene.

Økt produksjon er en forutsetning for stabile priser de neste tiårene. OECD-FAO vektlegger at produksjonsøkningen må skje på en bærekraftig måte. Omtrent 25 prosent av matjorda i verden er alvorlig forringet, og matproduksjonen i mange land påvirkes av vannmangel. Også fiskebestanden er flere steder overbeskattet. Samtidig er stadig flere forskere enige om at klimaet endres og at hyppigheten av ekstremvær vil øke i takt med klimaendringene. Forskning, utvikling og investering i landbruket er en viktig premis for fremtidens matforsyning.

4.4.2 Prisutvikling for utvalgte råvarepriser i Norge og EU

Oversikt over prisutviklingen for noen utvalgte råvarer til matindustrien i Norge og EU i perioden 1994 til 2011. Prisene i EU er basert på markedspriser i ett eller flere EU-land. EU-prisene er omregnet til norske kroner etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Beregningene av relative prisendringer er gjort med utgangspunkt i prisene omregnet til norsk valuta. Prisene er ikke justert for inflasjon. Når man skal se på prisutviklingen i Norge og EU, er det noen forhold man må være klar over:

⁹ OECD-FAO (2012). Agricultural Outlook 2012-2021. URL: <http://www.oecd.org/site/oecd-faoagriculturaloutlook/>

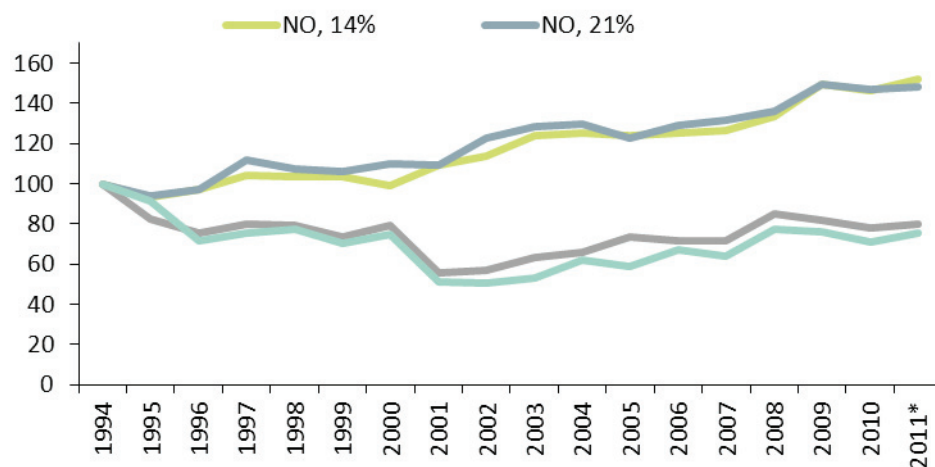
- Prisene er offentlig tilgjengelige priser i Norge og EU. De reelle råvareprisene, dvs. de priser som bedriftene faktisk betaler, er ikke offentlig tilgjengelige og derfor vanskelige å få tak i. Rabattordninger, innkjøpsavtaler mv. vil derfor ikke gjenspeiles i prisene vi presenterer her.
- Utenlandske offisielle prisserier kan representere litt andre produkttyper og kvaliteter enn norske råvarer. Dette betyr at prisene egner seg best til å sammenligne utvikling over tid (ikke nivåforskjeller) forutsatt at rabattsatser og lignende ikke har endret seg vesentlig. En kan ikke utelukke at dette har skjedd for enkelte av produktene i den aktuelle tidsperioden.

Storfekjøttssortering¹⁰

Figur 4.5 viser at siden prissammenligningen for storfekjøttssortering 14 og 21 %¹¹ startet i 1994, har prisforskjellene mellom det norske og europeiske markedet økt. Storfekjøttssortering 14 % og 21 % har i hele perioden hatt tilnærmet lik prisbane. Prisen på norsk storfekjøttssortering 14 % har økt med 52 prosent fra 1994 til 2011, mens prisen i EU gikk ned med 20 prosent i samme periode. Fra 2010 til 2011 gikk den norske prisen opp med 4 prosent, mens den i EU gikk opp med 2 prosent. I 2012 er det forventet svakt stigende priser.

Figur 4.4

Prisutvikling for storfekjøttssortering 14 % og 21 % i Norge og EU, 1994–2011 (indeks 1994=100)

¹⁰ Nortura (2012). *Priser*. Datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 14.02.12 (kun referanse for siste år oppgitt).

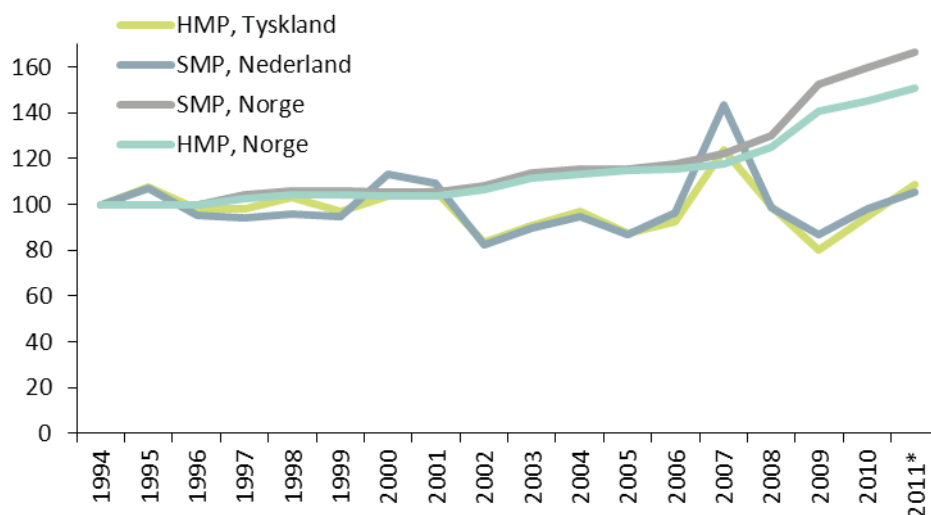
¹¹ 14 og 21 % refererer til sorteringens fettprosent, der lavere fettprosent i sorteringen er et uttrykk for at slaktet er blitt magrere.

Melkepulver¹²

Skummetmelkepulver er en av de største handelsvarene i både norsk og europeisk matindustri. Figur 4.6 viser at prisene på melkepulver hadde en noenlunde lik utvikling i EU og Norge frem til 2001, men har deretter variert noe. Prisen på skummetmelkepulver og helmelkepulver i Norge har økt med hhv. 66 prosent og 51 prosent i perioden 1994–2011. I EU har prisen på skummetmelkepulver og helmelkepulver økt ned med hhv. 5 prosent og 9 prosent i samme periode. I Norge økte prisen på både skummetmelkepulver og helmelkepulver med 4 prosent i 2011, mens prisen i EU på skummetmelkepulver og helmelkepulver økte med hhv. 7 prosent og 15 prosent.

Figur 4.5

Prisutvikling for skummetmelkepulver (SMP) og helmelkepulver (HMP) i Norge og EU, 1994–2011 (indeks 1994=100)

Som følge av at melkepulver gir minst igjen i inntjening per liter melk anvendt i produksjonen, synliggjøres prisutviklingen i markedet for meieriprodukter først i prisen på melkepulver, som også gir et mer volatilt prisbilde på det europeiske markedet. I Norge jevner blant annet prisutjevningssystemet for melk ut dette bildet. Det meste av skummetmelkepulveret går til RÅK-industri. Industrien som anvender melkepulveret kan anvende RÅK-ordningen med PNS og XR (gitt at varene tilfredsstillende kravene), og kan dermed få en lavere pris enn det som fremkommer i grafen.

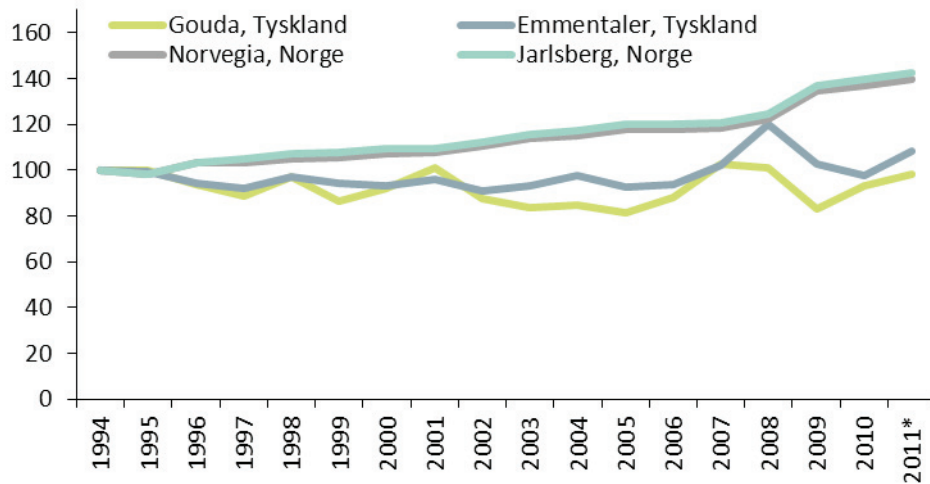
¹² Tine (2012). *Norske priser*. Datafil mottatt av Åge Klafstad, 03.01.12 og Produiivel (2012). *Marketprices by products*. URL: <http://www.produiivel.nl/pz/noteringen>, 03.01.12 (kun referanse for siste år er oppgitt).

Ost¹³

Figur 4.7 viser at de norske osteprisene har økt jevnt i perioden 1994–2008. I 2009 økte prisene noe mer, men var i 2010 og 2011 tilbake til tidligere prisvekst. I EU har prisene variert mer, og det siste året har prisene gått ned for enkelte ostetyper. Fra 1994-2011 økte prisene på Jarlsberg og Norvegia med hhv. 42 og 40 prosent, mens i EU har prisene på Gouda gått ned med 2 prosent, mens for Emmentaler har prisen gått opp med 8 prosent. Fra 2010 til 2011 gikk prisen på norsk ost på med 2 prosent, mens i EU gikk prisen på Gouda og Emmentaler opp med hhv. 6 prosent og 11 prosent.

Figur 4.6

Prisutvikling for ost i Norge (Jarlsberg og Norvegia) og EU (Emmentaler og Gouda), 1994–2011 (indeks 1994=100)

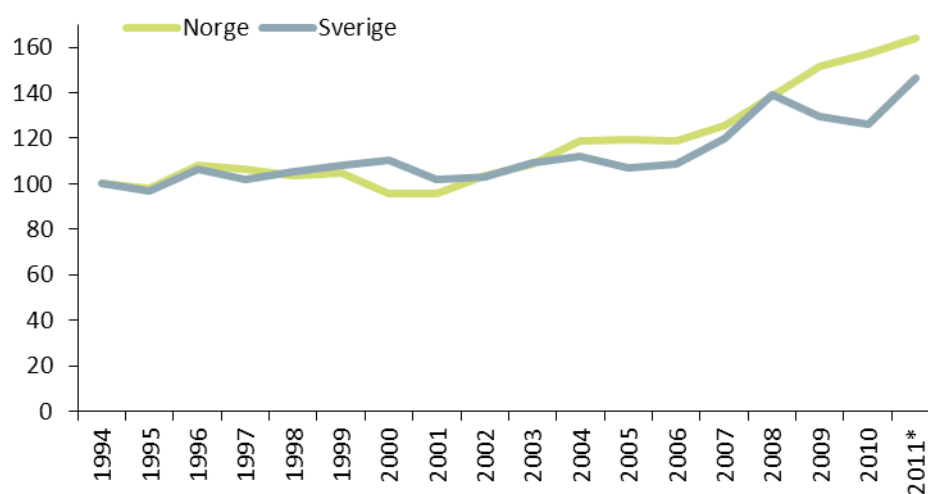
¹³ Tine (2012). *Norske priser*. Datafil mottatt av Åge Klafstad, 03.01.12 og Prodzuivel (2012). *Marketprices by products*. URL: <http://www.prodzuivel.nl/pz/noteringen>, 03.01.12 (kun referanse for siste år er oppgitt).

Hvetemel¹⁴

Prisutviklingen på hvetemel var relativt lik i Norge og EU frem til 2008, jf. figur 4.8. Priser for 2009 og 2010 viser økte prisforskjeller bl.a. som følger av fallende hvetepriiser internasjonalt. Store kornavlinger i bl.a. Tyskland og Frankrike kombinert med fortsatt korn på lager, forklarer mye av prisfallet som også førte til at melprisene gikk ned. I perioden 1994–2011 har den norske prisen økt med 64 prosent, mens den i EU (Sverige) har økt med 46 prosent. I løpet av 2011 økte prisen i Norge med 4 prosent mens den i EU økte med 16 prosent.

Figur 4.7

Prisutvikling for hvetemel i Norge og EU, 1994–2011 (indeks 1994=100)

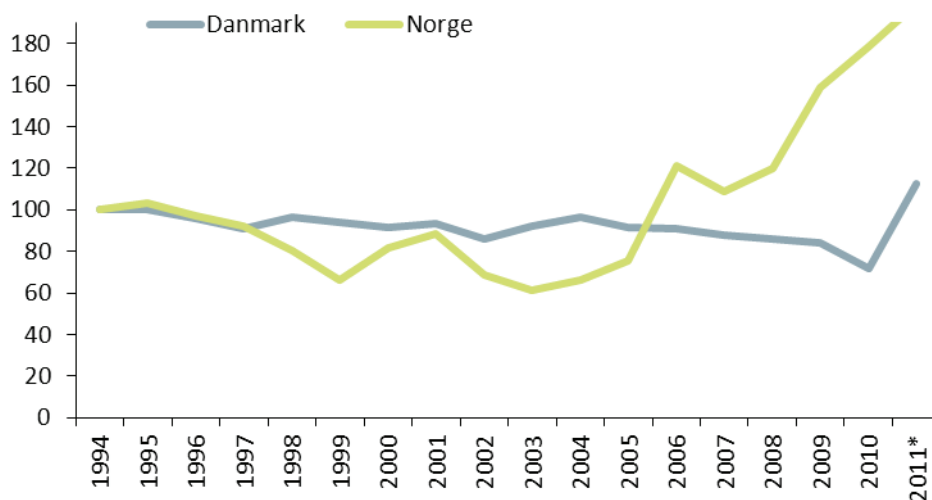
¹⁴ SLF (2012). *Norsk pris*. Datafil mottatt av Kjetil Tysdal, 27.01.11 og SCB (2012). Producentprisindex (PPI) etter produktgrupp. URL: <http://www.ssd.scb.se>, 26.01.12.

Sukker¹⁵

I EU lå sukkerprisen 12 prosent høyere i 2011 enn i 1994, mens den i Norge og på verdensmarkedet lå 99 prosent og 47 prosent høyere. I 2011 økte prisen i Norge og på verdensmarkedet med hhv. 12 og 18 prosent, mens de foreløpige prisene i EU viser en økning på 56 prosent.

Figur 4.8

Prisutvikling for sukker i Norge og EU, 1994–2011 (indeks 1994=100)

Ulik råvareprisutvikling i Norge og EU kan ha betydning for norsk RÅK-industri

For industrielt bearbejdede landbruksvarer, RÅK-varer, vil en ulik utvikling i råvarepris i Norge og EU kunne påvirke konkurranseforholdene for matindustrien. Dette fordi tollsatsene for RÅK-varer ble bundet i 1994 med utgangspunkt i en historisk prisforskjell mellom EU og Norge på sentrale råvarer. RÅK inneholder imidlertid virkemiddel som skal utjevne for endringer i konkurransesituasjonen.

¹⁵ Orkla Brands (2012). *Pris på sukker*. Datafil mottatt av Trond Aanerud, 26.01.12 (kun referanse for siste år er oppgitt).

4.5 Internasjonal handel og markedsandeler

4.5.1 Markedsandeler

Norges handel med mat- og drikkevarer har økt betydelig de siste 10–15 årene (omtalt i kapittel 2.4). Med unntak av fiskevarebransjen, er øvrige matindustri orientert mot innenlandsmarkedet og importen er i de fleste bransjer større enn eksporten. I 2011 er matindustriens produksjonsverdi anslått til 160,5 mrd. kroner, mens importen og eksporten av mat- og drikkevarer var på hhv. 31,1 mrd. kroner og 32,1 mrd. kroner,

Hvor stor del av totalmarkedet norsk matindustri dekker og utviklingen i markedsandeler, sier noe om matindustriens konkurransevne.¹⁶ Tabell 4.1 gir en oversikt over totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av mat- og drikkevarer inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer.

Tabell 4.1

Markedsandel for matindustrien (inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer), 1995–2011 (i mrd. kroner)

	1996	2000	2005	2009	2010	2011*
Produksjon	91,4	110,1	128,7	145,3	155,2	160,5
– Eksport	18,6	23,9	22,8	27,3	31,0	32,1
= Produksjon for hjemmemarked	72,8	86,2	105,9	117,9	124,2	128,4
+ Import	9,6	13,6	17,5	26,5	27,4	31,1
= Totalmarked	82,5	99,8	123,5	144,5	151,6	159,5
Hjemmemarkedsandel	88,3	86,4	85,8	81,7	81,9	80,5
Eksportandel	20,3	21,7	17,7	18,8	20,0	20,0

* Anslag for 2011, er beregnet, basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Totalmarkedet for førstehåndsomsetning av mat og drikkevarer i Norge utgjorde om lag 159,5 mrd. kroner i 2011, en økning på 93 prosent fra 1996. I samme periode økte produksjonen med 76 prosent, eksporten med 73 prosent og importen med 222 prosent. Som følge av at norsk matindustri i økende grad har blitt konkurranseutsatt, har hjemmemarkedsandelen (dvs. produksjon for hjemmemarkedet dividert på totalmarkedet) de siste 10–15 årene gått ned. I 1996 var den på 88,3 prosent mens den var på ca. 80,5 prosent i 2011. Samtidig har eksportandelen (dvs. eksport dividert på produksjon) holdt seg ganske stabil, med 20,3 prosent i 1996 og 20,0 prosent i 2011.

¹⁶ SSB (2010). *Industristatistikk 2011*. Datafiler mottatt av S. Ziade, juni 2012, og SSB (2012) Utenrikshandelsstatistikk. Datafil mottatt fra SSB, 18.01.12. og SSB kvartalsvis nasjonalregnskapsstatistikk. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/index.html>. August 2012.

Handel med bearbeidet fisk og fiskevarer utgjør en stor andel av norsk utenriks-handel og påvirker dermed hjemmemarkeds- og eksportandelen i betydelig grad. For matindustrien ekskl. fiskevarebransjen var hjemmemarkedsandelen på 81,8 prosent i 2011 mot 90,1 prosent i 1996, jf. tabell 4.2. Eksportandelen har gått opp de siste årene og var 4,0 prosent i 2011.

Tabell 4.2

Markedsandel for matindustrien ekskl. bearbeidet fisk og fiskevarer, 1995–2011 (i mrd. kroner)

	1996	2000	2005	2009	2010	2011*
Produksjon	73,7	85,7	103,8	115,4	119,0	123,1
– Eksport	2,9	3,2	3,5	4,1	4,5	4,9
= Produksjon for hjemmemarked	70,8	82,6	100,3	111,3	114,5	118,2
+ Import	7,8	10,1	14,5	21,7	22,9	26,3
= Totalmarked	78,6	92,6	114,8	133,0	137,4	144,5
Hjemmemarkedsandel	90,1	89,1	87,4	83,7	83,3	81,8
Eksportandel	3,9	3,7	3,3	3,5	3,8	4,0

* Anslag for 2011, er beregnet, basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Selv om de fleste matindustribransjene er rettet mot hjemmemarkedet, er det også noen som produserer for eksportmarkedene. De ulike bransjene har også hatt ulik utvikling i både hjemmemarkeds- og eksportandel de 10–15 årene, jf. tabell 4.3.

Tabell 4.3

Markedsandeler i matindustrien, totalt og bransjevis i 1996 og 2011 (i %)

	Hjemmemarkedsandel		Eksportandel	
	1996	2011	1996	2011
MATINDUSTRIEN	88,3	80,5	20,3	20,0
Kjøtt	98,2	96,7	1,3	1,4
Fisk	51,9	68,1	88,7	72,7
Potet	96,5	96,9	3,3	0,2
Konserves	57,3	58,7	2,4	2,5
Olje og fett	69,2	30,1	26,5	44,0
Meierivarer	98,3	95,9	4,5	3,1
Kornvarer	81,4	64,0	0,5	1,5
Bakervarer	89,9	80,9	4,6	1,9
Sjokolade og sukkervarer	50,6	47,5	17,3	9,0
Øvrige næringsmidler	79,8	61,3	5,3	7,8
Fôr	95,8	94,2	3,9	1,6
Drikkevarer	88,8	79,4	1,5	2,9

Fiskevarebransjen (bearbeidet fisk og fiskevarer) eksporterer store deler av produksjonen, anslagsvis 72,7 prosent gikk til eksport i 2011. Olje- og fettbransjen følger deretter med en eksportandel på 44,0 prosent. I 2011 hadde kjøtt- potet- og meieri-bransjen høyest hjemmemarkedsandel på hhv. 96,7 prosent, 96,9 prosent og 95,9 prosent. Olje- og fettbransjen hadde lavest hjemmemarkedsandel i 2011 med 30,1 prosent. Fra 1996 til 2011 har alle bransjene hatt en nedgang i hjemmemarkedsandelen med unntak av fisk og konserverbransjen.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.6 *Forskning og utvikling*

Det er behov for en industri som hevder seg både nasjonalt og internasjonalt gjennom forskningsbasert kunnskap om marked og forbrukere. Produksjon av sjømat forholder seg til internasjonale markeder med ulike behov og trender og med varierende rammebetingelser. For norsk landbruk og landbruksbasert industri vil det bli økende konkurranse gjennom internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet. Samtidig fortsetter globaliseringen av matvarehandelen. Forskning vil være avgjørende for å møte disse utfordringene og er viktig for å sikre fremtidig konkurransevne for matindustrien.

4.6.1 *Strategier og programmer for forskning*

Fra Matprogrammet til Bionær - forskning rettet mot matindustrien¹⁷

Forskningsrådets Matprogram har hatt ansvar for nærings- og forvaltningsrettet forskning i hele verdikjeden fra forbruker til primærproduksjon både for landbruksbasert matproduksjon og sjømat. Matprogrammet ble etablert i 2006 og hovedformålet med satsingen på matforskning har vært å styrke grunnlaget for konkurransevne og verdiskapning i norske matnæringer. Matprogrammet har hatt et betydelig engasjement fra næringslivet i prosjektene. Antall brukerstyrte prosjekter (IPN og KPN) utgjorde i 2011 ca. 2/3 av det totale antallet prosjekter. I tillegg har næringslivet i betydelig grad engasjert seg i mer langsiktig kompetanseoppbyggende forskerprosjekter. Erkjennelsen av de store globale utfordringene ga støtet til en revisjon av programmets strategi i 2008, og Matprogrammet gjennomførte i 2008-09 en foresightprosess sammen med representanter for næringsliv, forskning og interesseorganisasjoner. Resultater fra denne prosessen la grunnlaget for en endring av Matprogrammet til det nye programmet BIONÆR, som erstattet matprogrammet fra 1. januar 2012.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

¹⁷ Norges forskningsråd (2012). Bionær. Bærekraftig verdiskapning i mat- og biobaserte næringer. Foreløpig program 2012-2022. URL: http://www.forskningsradet.no/prognett-bionær/Om_programmet/1253971968607

BIONÆR viderefører prosjektporteføljen i Matprogrammet og Natur og Næring. Programmet har som hovedmål å utløse forskning og innovasjon for verdiskaping i norske biobaserte næringer. Programmets tematiske avgrensning vil være jordbruks-, skogbruks- og naturbaserte verdikjeder samt sjømat og marin biomasse, fra råstoffet tas opp av havet og fram til konsument. Ny tematikk kan framfor alt knyttes til *kretsløpstankegangen* i bioøkonomien, et sentralt element i det nye programmet.

Framveksten av konseptet *bioøkonomi* danner det strategiske bakteppet for etableringen av BIONÆR. Økt bevissthet omkring globale samfunnsmessige utfordringer (tilgang på mat, utslippsreduksjoner og tilpasning til klimaendringer, bærekraftig forvaltning av naturressursene, bioenergi og biobaserte produkter, sysselsetting og konkurransekraft) aktualiserer forskning og innovasjon som underbygger et mer biobasert samfunn. BIONÆR skal innrettes for at norske bionæringer skal utvikle seg og bidra i dette globale perspektivet, i en kunnskapsbasert bioøkonomi.

Det er et mål at programmet skal være næringsrettet, med et fokus på videreutvikling av eksisterende næringer og tilrettelegging for ny næringsvirksomhet i Norge. Dette innebærer fokus på ressursgrunnlag, råvareproduksjon, foredling og konsum knyttet til landbruks- og naturbaserte verdikjeder, samt på sjømat. BIONÆR inkluderer også forskning for produksjon og utnyttelse av biomasse som tidligere i liten grad er vektlagt. Eksempler på slik biomasse kan være alger, mikrobielle produkter og restråstoff.

Følgende overordnede faglige temaer vil falle inn under BIONÆRs ansvarsområde:

- Arealbruk, jord- og skogbruk, ny biomasse
- Mat
- Tre
- Nye bio-baserte produkter
- Tjenester

Budsjettet for BIONÆR vil i 2012 ligge på rundt 210 mill. kr. LMD finansierer omtrent 152 mill. kr, FKD ca. 36 mill. kr, NHD ca. 10 mill. kr, KD ca. 10 mill. kr og MD ca. 2 mill. kr.

Formålet med *IPN* er å utløse FoU-aktivitet i næringslivet som spesielt bidrar til innovasjon og bærekraftig verdiskaping. Kostnader som gir grunnlag for støtte er relevante prosjektkostnader, kjøp av eksterne FoU- tjenester, ett eller flere stipend og direkte prosjektutgifter. *KPN* har som formål å bidra til næringsrettet forskerutdanning og langsiktig kompetanseoppbygging i norske forskningsmiljøer innenfor faglige temaer med stor betydning for utviklingen av næringslivet i Norge. Prosjektet omfatter normalt doktorgradsutdanning og har krav om internasjonalt samarbeid og vitenskapelig publisering.

Norges forskningsråd har fra og med 2011 nye prosjektkategorier for næringsrettet forskning.¹⁸ Disse er Innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN) og Kompetanseprosjekt for næringslivet (KPN). Brukerstyrte innovasjonsprogrammer er rettet direkte mot bedrifter som vil utvikle sin egen bedrift eller næring. Dette er et hovedvirkemiddel i Forskningsrådets satsing på næringsrettet FoU. Det ble i 2012 lyst ut xxx mill. kroner til KPN prosjekter for 2013 og 20-25 mill. kroner til IPN prosjekter.

*Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) og Forskningsmidler over jordbruksavtalen JA*¹⁹

Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) har som formål å skaffe midler til forskning knyttet til landbruksprodukter som nyttes til å fremstille nærings- og nytelsesmidler, samt fôrkorn til husdyr.

Midlene kommer inn til FFL gjennom en avgift (forskningsavgift) på landbruksprodukter, både nasjonal produksjon og importerte råvarer, halvfabrikata og ferdigvarer. Avgiftsmidlene skal bl.a. sikre deler av Nofimas virksomhet, mens de øvrige midlene brukes til finansiering av prosjekter etter åpen utlysning. Over jordbruksavtalen (JA) settes det årlig av midler øremerket forskning. Formålet med midlene er å bidra til å dekke opp avtalepartenes (Landbruks- og matdepartementet, Norges bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag) behov for FoU med hovedvekt på anvendt kunnskap. Det kan også gis midler til utredningsprosjekter innen midlenes prioriterte områder.

Midlene fra FFL og JA defineres som brukerfinansiering av kollektiv art. I 2012 utgjør JA-midlene 48 mill. kroner. FFL har et budsjett på 129 mill. kroner i 2012, en liten oppgang fra 2011.²⁰

Både FFL og JA har et tett samarbeid med Norges forskningsråd (NFR), og utlysningen for 2013 er utformet i samarbeid med NFR, og ligger under det nye programmet BIONÆR. Bakgrunnen for dette er bl.a. at FFL og JA ønsker å rette seg mot forskning på anvendte problemstillinger. Midlene for 2013 skal derfor i hovedsak gå til KPN og IPN prosjekter. Videre ønsker styrene å møte utfordringene nevnt i landbruks- og matmeldingen med relevante forskningsprosjekter, og søknader bør i hovedsak være forankret i denne meldingen.

Felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi; Nasjonal teknologiplattform

Økt konkurranse og økt behov for innovasjonsevne krever bruk av ny kunnskap, og matindustrien har med bakgrunn i det samlet seg for å etablere en felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi, gjennom den nasjonale teknologiplattformen Food for Life. Hensikten med plattformen er å påvirke valget av satsningsområder for forskningen - både i Norge og EU, samt å formidle kunnskap om aktuelle europeiske forskningsprosjekt. Norges nasjonale Food for Life-plattform er en del av den vel-

¹⁸ Norges forskningsråd (2011). *Søknadstyper*. URL: <http://www.forskningsradet.no/no/Soknadstyper/1183468209217>, 30.05.11.

¹⁹ Omtalen er basert på SLF sine hjemmesider.

²⁰ SLF (2011). *Landbruks- og matforskning*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 18.04.11.

etablerte Europeiske Food for Life plattformen. Den europeiske plattformen er viktig for å kunne gi innspill på forskningsprioriteringer for mat- og drikkeindustrien på EU-nivå. Den norske teknologiplattformen for matbransjen er et samarbeid mellom NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Bio og Nofima. Norges Forskningsråd er med på å gi støtte til etablering og drifting av plattformen.

FoU-satsningsområdene som foreslås i Food for Life danner blant annet utgangspunkt for prosjektene som opprettes gjennom EUs 7. rammeprogram. Dette forskningsprogrammet har en budsjettramme på 1,9 mrd. EUR til temaene innen mat, landbruk, fiske og bioteknologi. Den norske Food for Life-plattformen fokuserer på fem hovedsatsningsområder som de ønsker at forskningen skal satse på fremover. Det dreier seg om:

1. Mat, måltid og forbrukeratferd
2. Produktkvalitet og innovasjon
3. Mat og helse
4. Mattrygghet
5. Effektiv og ansvarlig matproduksjon.

Oppbygging av langsiktig kompetanse er sentralt for Food for Life og ser på utfordringer frem mot 2020 og enda lenger frem i tid. Både bedrifter, forskningsinstitusjoner og offentlige instanser forventer tøffere internasjonal konkurranse fremover. Dermed blir forskningssamarbeid og åpen innovasjon innen disse temaene stadig viktigere.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.6.2 Bruk av FoU-ressurser²¹

Tabell 4.4 gir en oversikt over totalt ressursbruk innenfor landbruks- og matrelatert FoU, marin FoU og havbruksforskning (utarbeidet av NIFU).

Tabell 4.4

Total ressursbruk innenfor landbruks- og matrelatert FoU, marin FoU og havbruksforskning samt total ressursbruk i FoU i 2007 og 2009²² (mill. kroner og andel i prosent)

	2007	2009	Prosentvis endring
Totalt FoU	37 415	41 884	12
Landbruks- og matrelatert FoU	1 489	1 686	13
Andel landbruk/ mat av total FoU	4	4	–
Marin FoU	2 209	2 847	29
Andel marin av total FoU	6	7	–
Havbruksforskning	932	1 320	42
Andel havbruksforskning av total FoU	2	3	–

FOTO: © TINE MEDIEBANK

²¹ For nærmere omtale av Bruk og finansiering av FoU ressurser se Mat og Industri 2011 kapittel 4.6.2 og 4.6. Disse kapitlene inneholder siste oppdaterte tallmateriale.

5 Konjunkturundersøkelsen

Norsk matindustri opplevde samlet sett 2011 som et stabilt år. Flere bedrifter i årets konjunkturundersøkelse kan vise økt omsetning og stabile eller høyere priser. Likevel opplevde mange av bedriftene et svakt årsresultat sammenliknet med året før. Resultatene fra konjunkturundersøkelsen viser at sysselsettingen og investeringene holdt seg relativt uendret i 2011 og at antall nye produkter lansert var omtrent som tidligere år. Matindustrien har forsiktige forventninger til inneværende år. Mange av bedriftene forventer høyere omsetning, større volum, stabile eller høyere priser og bedre resultat før skatt. Imidlertid er forventningene til investeringer, sysselsetting og innovasjonsgrad i 2012 avventende.

5.1 Formål og gjennomføring

Formålet med konjunkturundersøkelsen er å vurdere fjorårets utvikling i norsk matindustri og å kartlegge forventningene for inneværende år. Undersøkelsen er gjennomført blant matindustribedrifter som er medlemmer i NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Landbruk, Norsk Nærings- og nytelsesmiddelarbeiderforbund, samt Norsk Landbrukssamvirke. Utvalget i undersøkelsen består av 368 bedrifter, hvorav 104 av disse svarte (svarandel på 28,3 prosent). De bedriftene som har svart på undersøkelsene er relativt store bedrifter. Dersom svarprosenten regnes i forhold til antall årsverk, representerer svarene i undersøkelsen 69 prosent av de sysselsatte i utvalget.

Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk ved hjelp av analyseverktøyet Questback i april/mai 2012. NHO Mat og Drikke stod for utsendelse og parring, mens NILF har stått for design av spørreskjemaet, analyse og presentasjon av resultatene. Svarene fra undersøkelsen er kategorisert i åtte ulike bransjer, jf. Tabell 5.1 som også viser hvor mange respondenter det er i hver bransje. Frekvensfordeling er beregnet ut i fra den totale svarprosenten (n=104), og tar ikke hensyn til svaralternativet «ikke aktuelt». Det kan medføre at svarprosentene vil kunne fravike noe fra det bildet figurene gir, i de tilfeller der mange bedrifter har valgt å krysse av for ikke aktuelt/ikke svart.

Tabell 5.1

Bransjegruppering og antall respondenter.

Bransje	Beskrivelse	Antall respondenter
Bakervarebransjen	Bakeri, konditori, industribakere ol.	30
Drikkevarer	Bryggeri og mineralvann	5
Kjøttbransjen	Kjøtt, egg og fjørfe	30
Konservesindustrien	Konserves	4
Korn- og fôrbransjen	Korn, fôr og møller	18
Sjokolade- og sukkervarebransjen	Sjokolade og sukkervarer	3
Meieri og iskrem	Meieri/iskrem	5
Annet	Fisk og fiskevarer (1), poteter (1), olje/fett (2) og andre bedrifter med diversifisert produktportefølje	9
TOTALT		104

Årets undersøkelse omfatter de største bedriftene innen sine bransjer, med en total omsetning på 78,4 mrd. kroner.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

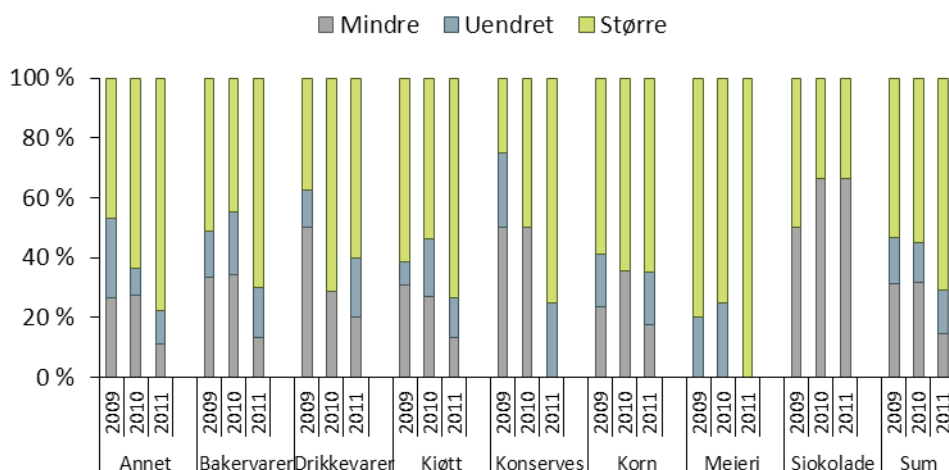
5.2 Matindustriens utvikling i 2011¹

5.2.1 Økt omsetning

Mens 2009 og 2010 har vært preget av noe lavere omsetningsvekst for de fleste bedrifter, var 2011 et bedre år. 71 prosent av bedriftene svarte at omsetningen var større i 2011 enn i 2010 jf. Figur 5.1. I 2009 og 2010 opplevde 53 prosent av bedriftene en forbedret omsetning. For samtlige meieribedrifter (dvs. 5 bedrifter) ble omsetningen bedre i 2011 enn året før. Også de fleste bedriftene innen konservesindustrien opplevde en bedre omsetning enn året før, og ingen av bedriftene innen denne kategorien hadde mindre omsetning enn i 2010. Flertallet av bedrifter innen sjokolade- og sukkervarebransjen opplevde imidlertid at omsetningen ble redusert i 2011 (for 2 av 3 bedrifter). Det var en reduksjon i omsetningen i denne bransjen også de to foregående årene.

Figur 5.1

Utvikling i bedriftenes omsetning, 2009–2011 (endring fra året før), (n=103).

I løpet av 2011 opplevde ca. 56 prosent av bedriftene økte priser, mens syv prosent opplevde lavere priser. Alle bedriftene innen drikkevarebransjen og konservesindustrien opplevde uendrede eller høyere priser i 2011 sammenliknet med året før. Samtlige bedrifter innen meieribransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen opplevde økte priser i 2011.

¹ Resultatet fra de to foregående årene er inkludert i figurene for å belyse utviklingen over en treårs periode, mens vi har konsentrert teksten om utviklingen i 2011.

Når det gjelder produksjonsvolum, kommer det frem at 47 prosent av bedriftene opplevde en økning i 2011 sammenliknet med året før. 25 prosent av bedriftene hadde uendret volum, og 25 prosent hadde lavere volum.

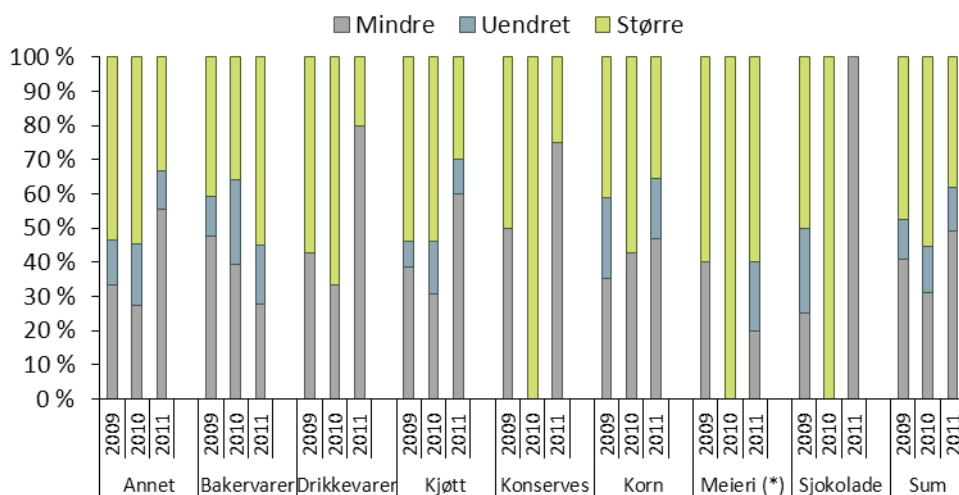
I 2011 var det en positiv utvikling på hjemmemarkedet, der 56 prosent av bedriftene oppga økt salg. I eksportmarkedet viste færre bedrifter tegn på positiv utvikling. 19 prosent av bedriftene oppgav uendret salg, mens 11 prosent opplevde bedre salg også her.

5.2.2 Svakere resultat før skattekostnad

For matindustrien totalt sett var resultatet før skatt svakere i 2011 enn i 2010. 38 prosent av bedriftene svarte at resultatet var bedre før skatt i 2011, sammenliknet med 2010 da 52 prosent av bedriftene svarte at resultatet var bedre jf. Figur 5.2. Videre oppga om lag 63 prosent av bedriftene at resultatet ble mindre eller uendret før skatt i 2011, mens ca. 43 prosent oppga at resultatet ble mindre eller uendret i 2010. Sjokoladevarebransjen, drikkevarebransjen og konserverindustrien hadde størst nedgang i resultatet. Samtlige bedrifter innen sjokoladevarebransjen oppgav at resultatet var mindre i 2011 enn i 2010. Meieribransjen og bakervarebransjen opplevde best resultat. Her oppga 60 prosent av bedriftene i meieribransjen og 55 prosent av bedriftene i bakervarebransjen at resultatet var bedre i 2011 enn i 2010.

Figur 5.2

Utvikling i bedriftenes resultat før skattekostnad, 2009–2011 (endring fra året før), (n=102).

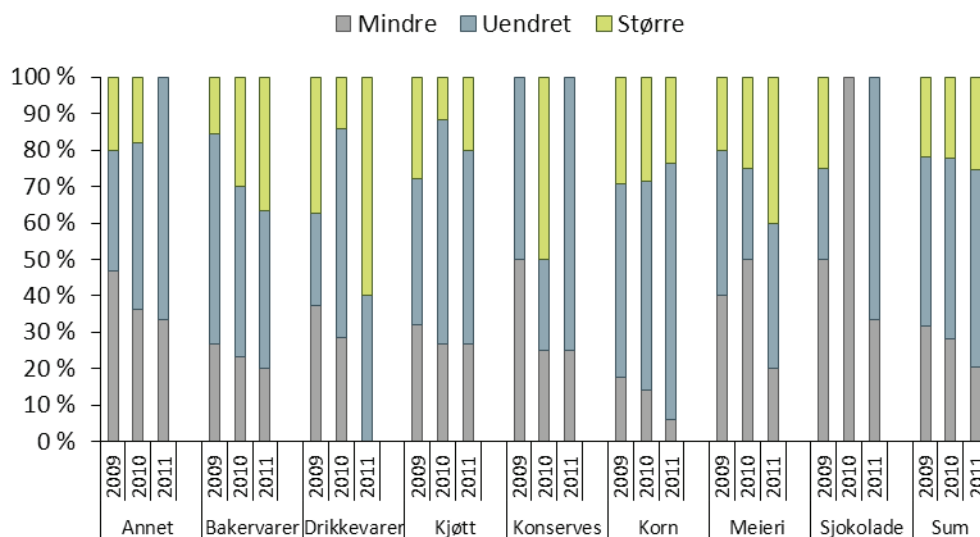
5.2.3 Stabil sysselsetting

Sysselsettingen holdt seg forholdsvis stabil i 2011, jf. Figur 5.3. 54 prosent av bedriftene hadde uendret sysselsetting. Andel bedrifter som økte sysselsettingen (25 %) var noe større enn andelen som reduserte sysselsettingen (20 %). Til sammenligning viser tall fra SSB sin nasjonalregnskapsstatistikk at sysselsettingen i matindustrien gikk ned med 2 prosent fra 2010 til 2011.²

Utvikling i sysselsettingen varierer noe mellom de ulike bransjene. Det var flest bedrifter innen drikkevarerbransjen (60 %) som økte sysselsettingen i 2011. Innen meieribransjen var det 40 prosent av bedriftene som økte sysselsettingen, men for de resterende bransjene var utviklingen enten uendret eller negativ.

Figur 5.3

Utvikling i bedriftenes sysselsetting, 2009–2011 (endring fra året før), (n=103).

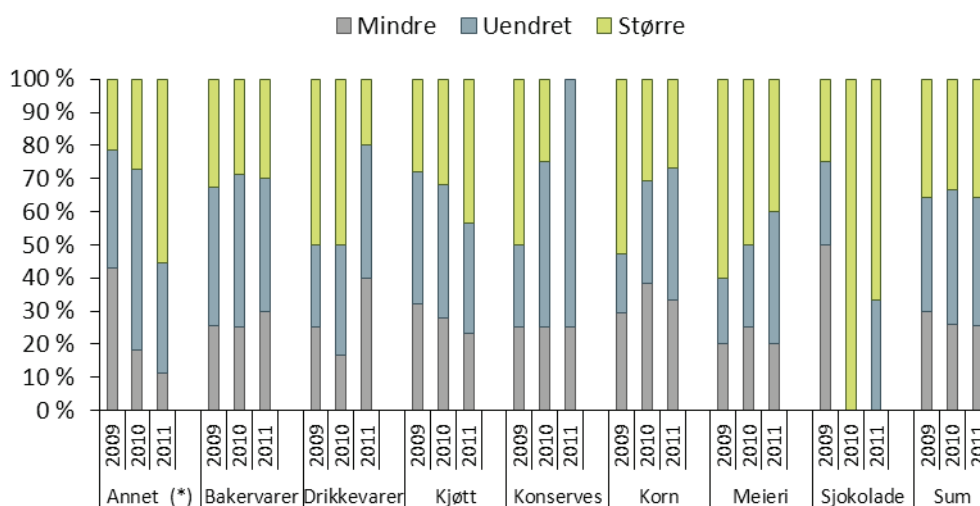
² SSB (2012). *Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tab-39.html>, lastet ned 21.8.2012

5.2.4 Stabile investeringer og økt innovasjon

SSBs nasjonalregnskapsstatistikk (kvartalsvis) viser at bruttoinvesteringene (i fast realkapital) i matindustrien økte med 9 prosent fra 2010 til 2011.³ Til sammenlikning viste nasjonalregnskapsstatistikken for fjoråret en økning i bruttoinvesteringer på 32 prosent. Resultatet fra årets konjunkturundersøkelse viser imidlertid et investeringsnivå som i 2011 i gjennomsnitt lå på om lag samme nivå som i 2009 og 2010 (se Figur 5.4). Ca. 35 prosent av bedriftene oppga at investeringene var større i 2011 enn året før. I 2010 var denne andelen på 31 prosent. Det er imidlertid store forskjeller mellom bransjene, og andelen bedrifter som hadde økte investeringer var størst innen sjokoladevarebransjen (67 %). Også bransjen «annet» og kjøttbransjen økte sine investeringer i 2011 sammenliknet med 2010.

Figur 5.4

Utvikling i bedriftenes investeringer, 2009–2011 (endring fra året før), (n=103).

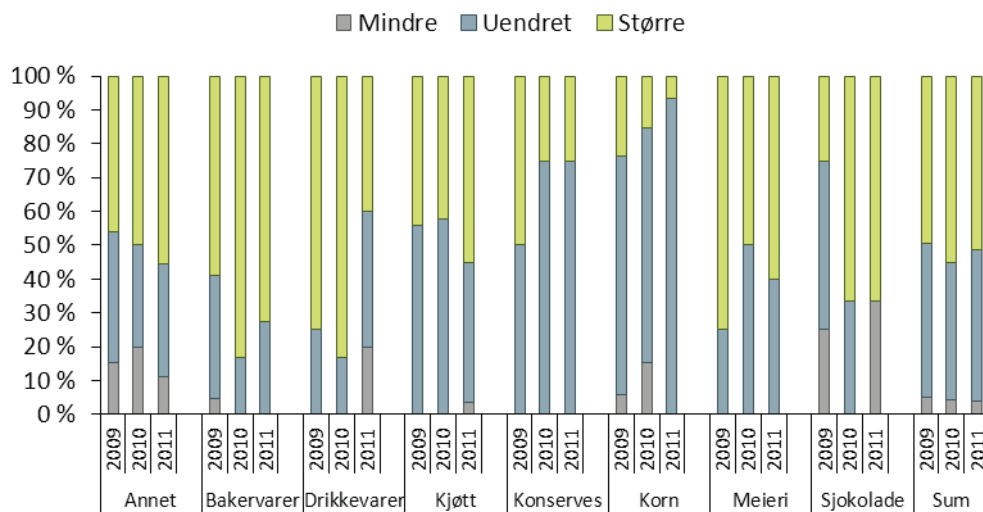

Innovasjonsevnen, målt som antall nye produkter, har vært ganske stabil de siste årene. I 2011 hadde 50 prosent av bedriftene flere nye produkter enn året før, mens hhv. 52 og 47 prosent av bedriftene oppga det samme i 2010 og 2009. Kun fire prosent av bedriftene oppga å ha færre nye produkter i 2011 enn i året før, jf. Figur 5.5. Bakervare- og sjokoladevarebransjen viser seg å være de mest innovative bransjene, både ifølge årets og fjorårets undersøkelse.

³ SSB (2012). *Bruttoinvestering i fast realkapital*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tab-24.html>, lastet ned 21.8.2012

Figur 5.5

Antall nye produkter, 2009–2011 (endring fra året før), (n=103).

I henhold til Innovasjonsundersøkelsen til SSB i 2008-2010⁴, har bedrifter innen nærings- og nytelsesmidler og produksjon av drikkevarer høyere innovasjonsaktivitet enn gjennomsnittet for næringslivet. Ca. 32 prosent av bedriftene innenfor nærings- og nytelsesmidler hadde innovasjonsaktivitet i 2008–2010 mot 29 prosent for næringslivet totalt. Innen produksjon av drikkevarer hadde 40 prosent av bedriftene innovasjonsaktivitet i samme periode.

5.2.5 *Bransjewis oppsummering*

Konjunkturundersøkelsen viser at 2011 var et år med generelt økt omsetning, økt volum og økte priser. Likevel var det for mange av bransjene et uendret eller redusert resultat før skatt. Tabell 5.2 viser en kort oppsummering av bransjenes utvikling i 2011 sammenlignet med 2010. Denne oppsummeringen er basert på en vurdering av omsetning, årsresultat, sysselsetting, investering og innovasjon. Meieri- og iskrembransjen opplevde 2011 som et svært godt år, mens sjokoladevarebransjen samlet sett hadde en negativ utvikling.

⁴ SSB (2012). Produkt- og prosessinnovasjoner etter detaljert næring, 2008-2010. Innovasjoner i norsk næringsliv, 2008-2010. Datafil mottatt fra Lars Wilhelmsen, 21.8.2012.

Tabell 5.2

Oppsummering av bransjenes utvikling i 2011.

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	+/-	Økning i omsetning, investeringer samt innovasjon. Prisene økte, produksjonsvolumet økte, og salg til hjemmemarkedet økte. Stabil sysselsetting. Resultatet gikk likevel ned for mange bedrifter.
Konserves	n/ -	Negativ utvikling i resultat. Svak økning i priser, svak nedgang i volum. Sysselsetting og investeringer gikk svakt ned. Stabil innovasjon og stabile investeringer.
Meieri og iskrem	++	Økning i resultat, priser og volum. Økning i investeringer og innovasjon. Svak økning i sysselsetting. Økt hjemmemarked og redusert eksport.
Korn	n/ +	Økning i omsetning, og stabilt, men sprikende resultat. Svak økning i priser og volum. Stabil sysselsetting og innovasjon. Noe nedgang i investeringer.
Bakerverer	+	Positiv utvikling i resultat; økt volum og svakt økte priser. Stabile investeringer og uendret sysselsetting, men økt innovasjon og økt omsetning på hjemmemarkedet.
Sjokolade	-	Lavere omsetning på hjemmemarkedet, og negativ utvikling i resultat. Økte priser, økt innovasjon og svak økning i investeringer. Svak reduksjon i antall ansatte.
Drikkevarer	n/ -	Økt omsetning og økte priser, men redusert resultat før skattekostnad. Svak økning i sysselsetting og stabile investeringer og innovasjon.
Annet	n	Økt omsetning, men svak nedgang i resultat. Nedgang i sysselsetting, noe økning i investeringer og innovasjon. Merk at det er stor variasjon mellom de ulike bedriftene i denne kategorien.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

FOTO: © TINE MEDIEBANK

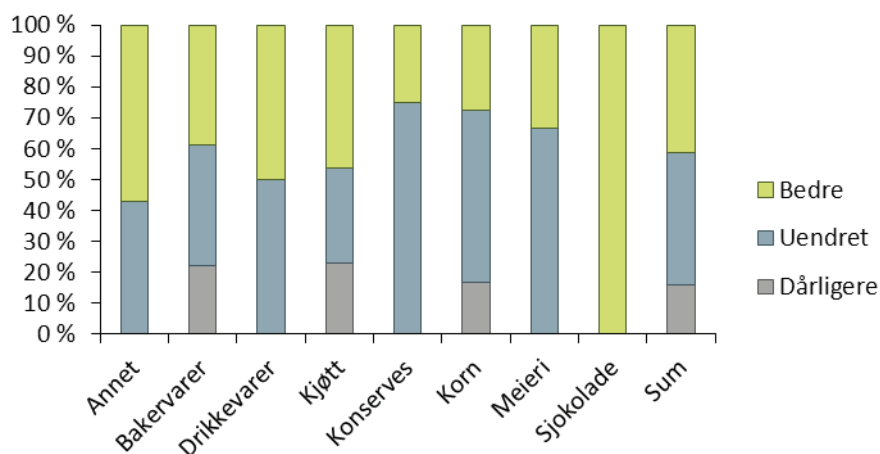
5.3 Forventninger til 2012

5.3.1 Matindustrien forventer en stabil eller positiv utvikling i 2012

I årets undersøkelse har vi stilt spørsmålet om hvordan bedriften bedømmer virksomhetens utsikter generelt for 2012, sammenlignet med situasjonen i 2011. Totalt er det 84 prosent av bedriftene som tror at 2012 enten blir bedre eller likt som inneværende år, mens 16 prosent av bedriftene forventer dårligere utsikter i 2012, jf. Figur 5.6. Sjokoladevarebransjen, som har hatt et tøft år i 2011, tror at utsiktene utelukkende blir bedre i 2012. Noen av de spurte bedriftene innen bakervarer, kjøtt og korn tror at utsiktene for 2012 blir dårligere enn de var i 2011.

Figur 5.6

Bedriftenes vurdering av utsiktene for virksomheten generelt sett i 2012 sammenlignet med 2011 (n=80).

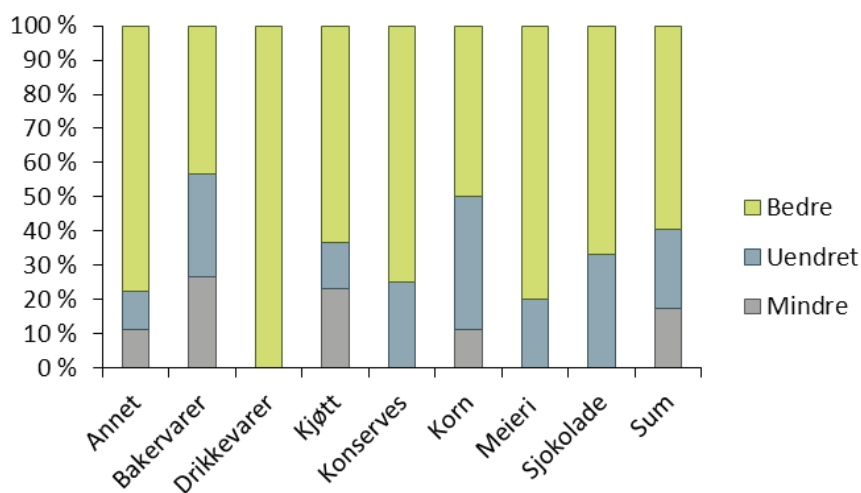
5.3.2 Fortsatt tro på omsetningsvekst

Ca. 60 prosent av bedriftene forventer økt omsetning i 2012, mens 17 prosent tror på en lavere omsetning enn året før (se Figur 5.7). Spesielt er det bedrifter innen drikkevare- og meieribransjen samt konservesindustrien som tror på høyere omsetning. Også kategorien «annet» forventer høyere omsetning i 2012.

På hjemmemarkedet forventer 83 prosent av bedriftene uendret eller større salg i 2012. Når det gjelder økt salg på eksportmarkedet oppgir 63 prosent av bedriftene at dette ikke er noen aktuell problemstilling for dem. Blant bedriftene som eksporterer varer oppgir ca. 97 prosent at de forventer økt eller uendret salg i 2012, mens tre prosent forventer redusert salg i 2012.

Figur 5.7

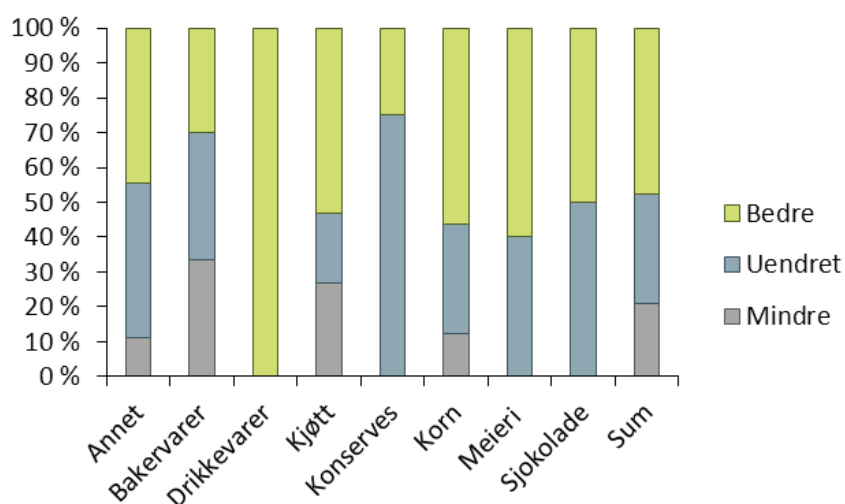
Forventninger om omsetning i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104).

Totalt sett samsvarer forventningene om omsetning ganske bra sammenliknet med resultatene for 2011, men resultatene for bedriftenes forventninger om volum er noe svakere. Ifølge Figur 5.8 forventer 46 prosent av bedriftene økt volum i 2012, mens 20 prosent forventer redusert volum. Drikkevarebransjen er den bransjen med høyest forventninger om økt volum i 2012, hvor samtlige av bedriftene forventer en økning.

Figur 5.8

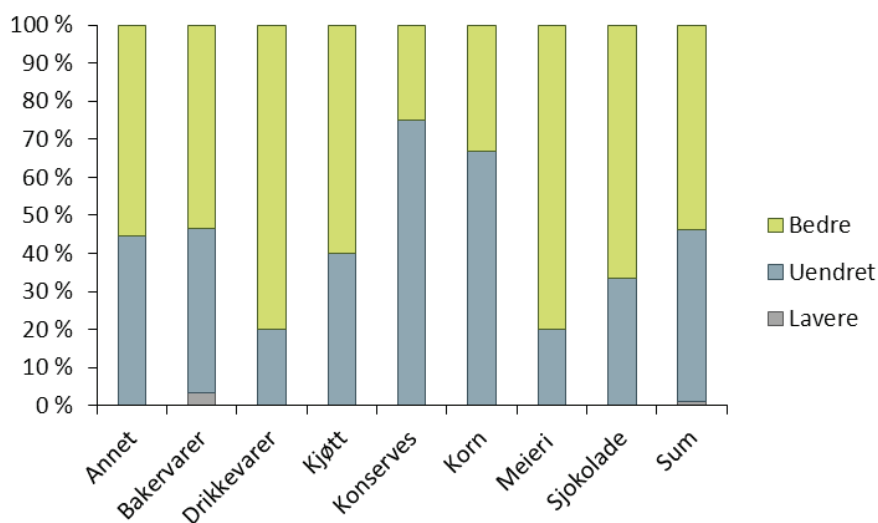
Bedriftenes forventninger om volum i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104).

Ifølge årets konjunkturundersøkelse forventer 54 prosent av bedriftene at prisene på produktene vil øke i løpet av 2012. Bare én prosent (kun i bakervarebransjen) av bedriftene forventer reduserte priser. Drikkevare- og meieribransjen er mest optimistiske, og 80 prosent av bedriftene i disse bransjene forventer høyere produktpriser i 2012.

Figur 5.9

Bedriftenes forventninger om priser i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104).

Bedre årsresultat før skatt

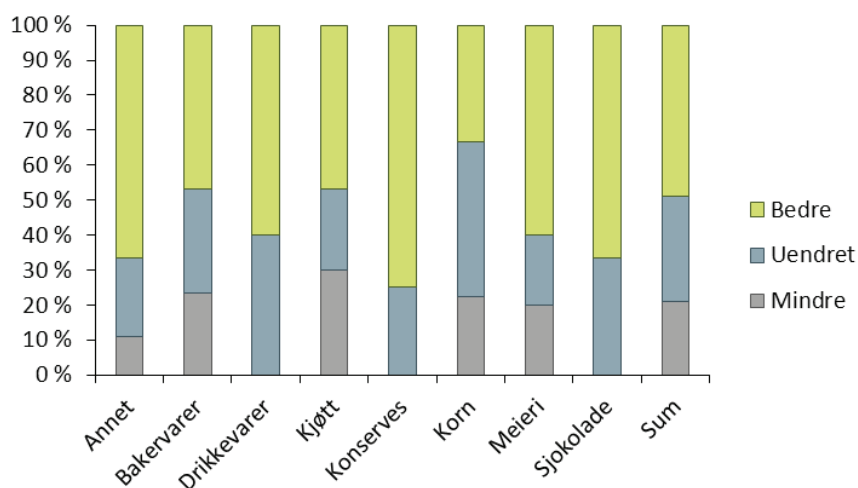
Ca. 49 prosent av bedriftene forventer bedre årsresultat i 2012 enn i 2011, jf. Figur 5.10. Spesielt konservesindustrien, sjokoladevarebransjen og «annet» har forventninger om at 2012 vil gi bedre resultat enn fjoråret. Konservesindustrien hadde størst andel bedrifter med forventninger om et dårligere resultat sammenliknet med fjorårets undersøkelse.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Figur 5.10

Bedriftenes forventninger om årsresultat i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104).

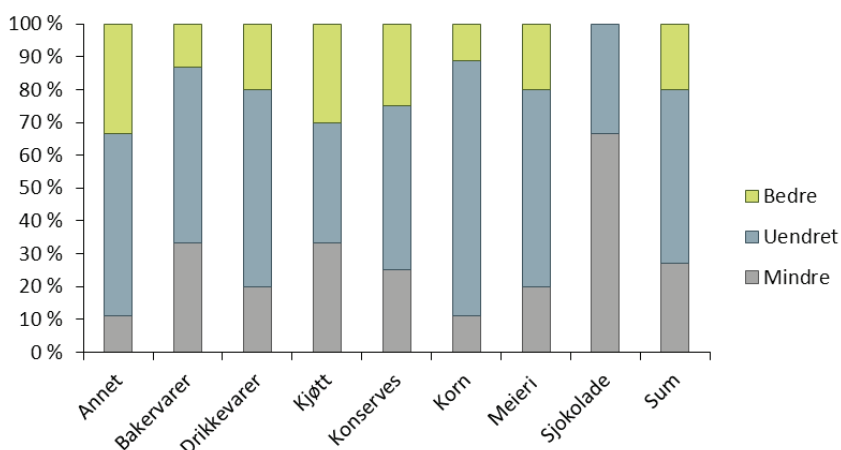

5.3.3 Sysselsettingen forventes å forbli uendret

For matindustrien totalt sett forventer 53 prosent av bedriftene uendret sysselsetting i 2012 sammenlignet med 2011, mens 27 prosent av bedriftene forventer lavere sysselsetting i 2012 enn året før (Figur 5.11). I 2011 viste resultatene av undersøkelsen at 16 prosent av bedriftene forventet lavere sysselsetting. Sjokoladevarebransjen er den bransjen som er mest pessimistisk i forhold til sysselsettingsvekst i 2012.

Figur 5.11

Bedriftenes forventninger om sysselsetting i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104)

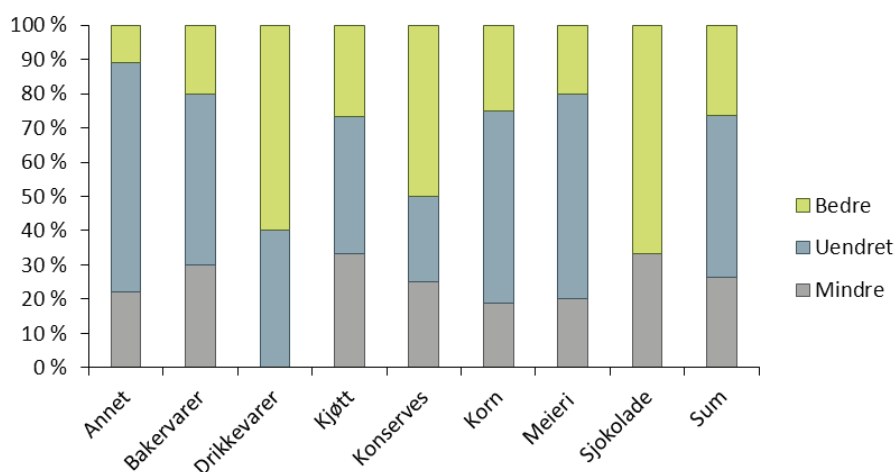

5.3.4 Stabile investeringer, fortsatt innovasjonsvilje

Ifølge undersøkelsen forventer 26 prosent av bedriftene økte investeringer i 2012, mens 26 prosent av bedriftene forventer lavere investeringer. Omtrent halvparten av bedriftene forventer uendret investeringsnivå det inneværende året. Det er spesielt innen sjokoladeveransjen og drikkeveransjen at bedriftene forventer økte investeringer i 2012. I sjokoladeveransjen forventer imidlertid også 33 prosent av bedriftene at investeringene vil bli mindre.

Figur 5.12

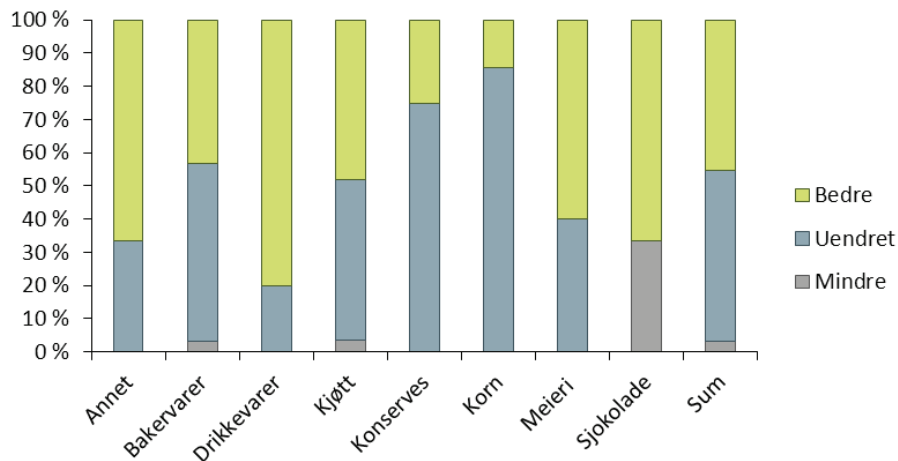
Bedriftenes forventninger om investeringer i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104).

Andelen bedrifter som forventer en økning av antall nye produkter i 2012 er ca. 43 prosent, mens kun tre prosent av bedriftene forventer å lansere færre nye produkter i inneværende år sammenlignet med 2011. Det er en del variasjoner mellom de ulike bransjene når det gjelder forventninger om nye produkter i 2012. I drikkeveransjen forventer 80 prosent av bedriftene at de kommer til å lansere nye produkter. For korn og kraftfôrbransjen forventer kun elleve prosent av bedriftene flere nye produkter.

Figur 5.13

Bedriftenes forventninger om nye produkter i 2012 sammenlignet med 2011 (n=104).

5.3.5 Økt etterspørsel på hjemmemarkedet

Bedriftene har blitt bedt om å angi hvilke faktorer som eventuelt forventes å ville begrense aktiviteten i 2012 sammenlignet med 2011. Etterspørselen og konkurransen på hjemmemarkedet er de to faktorene som i størst grad forventes å begrense aktiviteten. Det er stort sett samme forventninger til etterspørselen på hjemmemarkedet som de to foregående årene, men færre bedrifter mener at konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet er en begrensende faktor sammenliknet med tidligere undersøkelser. Andelen som mener at konkurransen på hjemmemarkedet er begrensende, har gått ned med 31 prosentpoeng sammenlignet med resultatene i fjorårets undersøkelse.

I alt er det seks prosent av bedriftene som ikke forventer at noe vil bidra til å begrense aktiviteten i 2012. Denne andelen er lavere enn for de to foregående årene. Når det gjelder tilgang til lån/kreditt bedret situasjonen seg kraftig i 2011, og denne trenden opprettholdes. Andre positive utviklingstrekk er at anleggskapasitet, etterspørsel på eksportmarkedet og tilgang på arbeidskraft forventes å være mindre begrensende på aktiviteten enn det som var forventet for 2011. Kun én prosent av bedriftene oppgir at tilgang på arbeidskraft vil bli en begrensende faktor for aktiviteten i 2012, mens fire prosent av bedriftene mener at tilgang på faglært arbeidskraft kan legge begrensninger på bedriften i 2012.

Blant andre faktorer som sees som begrensende for utviklingen i 2012 nevnes faktorer som vær, resultatet av jordbruksoppgjør og statlige pålegg ift. sykefravær og oppfølging.

Figur 5.14

Faktorer som ventes å ville begrense aktiviteten i 2012 sammenlignet med 2011. (n=189).

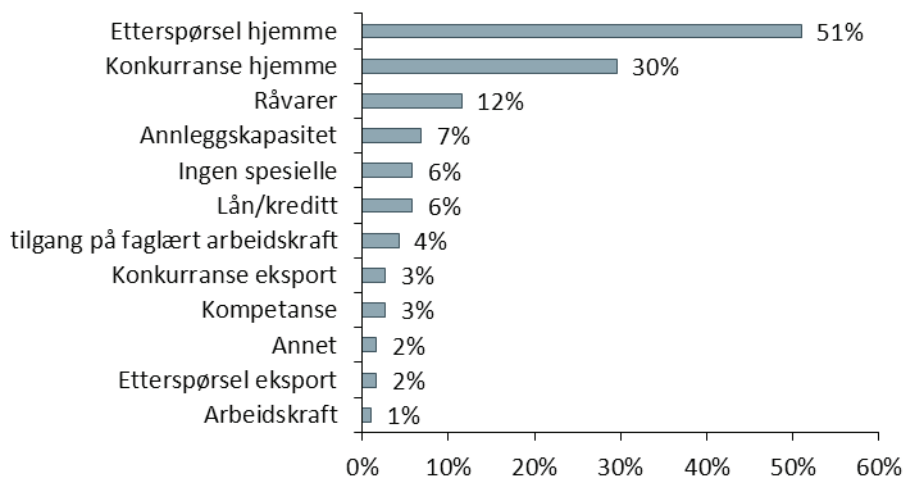

FOTO: © TINE MEDIEBANK

5.3.6 Bransjevis oppsummering

Tabell 5.3 viser en kort bransjevis vurdering av bedriftenes forventninger til utviklingen i 2012 sammenlignet med 2011. Denne oppsummeringen er basert på bedriftenes vurdering av forventet utvikling i volum, årsresultat, investeringer og sysselsetting.

Tabell 5.3

Oppsummering av forventninger for 2012, bransjevis.

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	+	Forventninger om økt volum og priser. Stabilt resultat, noe lavere investeringer og sysselsetting.
Konserves	+	Forventninger om stabil eller noe økt omsetning, volum og priser, og forventninger om et bedre resultat. Stabil utvikling i sysselsetting og innovasjon. Noe mer investeringer.
Meieri og iskrem	++	Større omsetning, noe høyere volum. Økte priser og bedre årsresultat. Økt innovasjon, stabil sysselsetting samt stabile investeringer.
Korn	N	Noe varierende generelle utsikter, men hovedtyngden heller mot uendret. Høyere omsetning og volum, stabile priser og resultat. For så vidt ingen store forventninger til 2012.
Bakerverer	n/ +	Større omsetning, ganske jevnt volum. Forventer stabile eller noe økte priser, og stabilt eller noe bedre årsresultat. Ingen store endringer i sysselsetting og investering, men noe mer produktinnovasjon.
Sjokolade	+	Forventninger om generell oppgang, økt omsetning og stabile eller økte priser. Forventer også bedre årsresultat. Redusert sysselsetting, men noe økning i investeringer og produktinnovasjon.
Drikke-varer	+	Økt omsetning, og volum, samt høyere priser. Bedre årsresultat. Uendret sysselsetting, økte investeringer og mer produktutvikling.
Annet	+	Forventninger om økt omsetning og noe økning i volum og priser. Bedre resultat. Stabile investeringer og sysselsetting. Økt produktinnovasjon.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

Den bransjevise oppsummeringen i konjunkturundersøkelsen i 2011 viste at forventningene til fjoråret var mer negative for konservesindustrien enn de er for 2012, men ellers er resultatene ganske like sammenliknet med 2011.

5.4 FoU

Norge er et høykostnadsland og det er derfor viktig med forskning og utvikling for å kunne produsere mat som forbrukerne etterspør til en akseptabel pris. Investering i forskning og utvikling gir avkastning i fremtiden. Det kan dokumenteres at veksten i fremgangsrike bedrifter og bransjer skyldes en generell faglig oppdatering som bruk av ny teknologi, nye produksjonsmetoder, produktutvikling og bedre måter å organisere arbeidet på. Bak disse endringene ligger et betydelig forsknings- og utviklingsarbeid.

5.4.1 Midler brukt til forskning

Det var totalt 41 bedrifter som brukte penger på forskning i 2011. Det tilsvarte 39 prosent av bedriftene i utvalget. Andelen av bedrifter som driver med forskning varierer fra omtrent 17 til 57 prosent i hver bransje. Tabell 5.4 gir en oversikt over hvor mange prosent av bedriftene innen hver bransje som oppgir at de drev med forskning i 2011. Sammenliknet med 2010 er andelen bedrifter som oppgir at de driver med forskning noe mindre (42 % i 2010).

Tabell 5.4

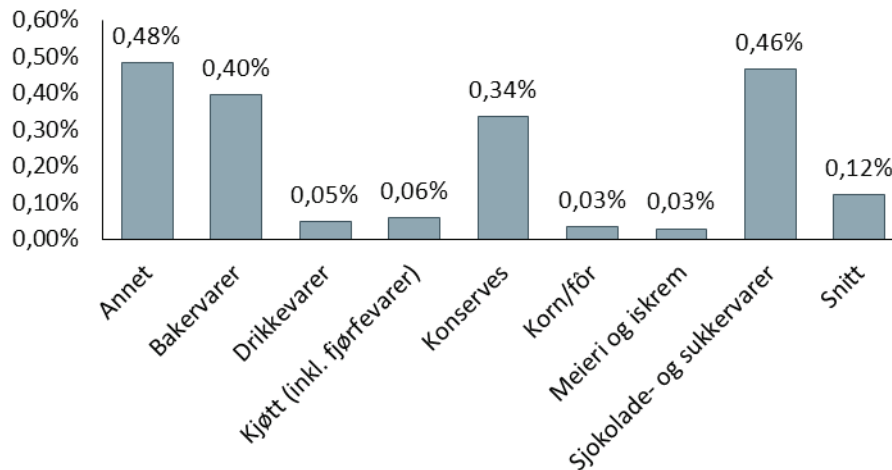
Andel av bedrifter innen de ulike bransjene som driver med forskning i 2011, i prosent (n=41).

Bransje	Andel av utvalget som drev med forskning
Annet	67 %
Bakervarer	30 %
Drikkevarer	20 %
Kjøtt	47 %
Konserves	75 %
Korn	17 %
Meieri	60 %
Sjokolade	67 %
Gjennomsnitt alle bedrifter	39 %

Bransjenes gjennomsnittlige beløp brukt til forskning (i prosent av omsetning) for 2011, er vist i Figur 5.15. I gjennomsnitt ble 0,12 prosent av bedriftenes omsetning brukt til forskning i 2011 (ekskl. eksterne bidrag). «Annet» og sjokoladevarebransjen var de bransjene som hadde de største kostnadene knyttet til forskning, målt i prosent av bransjens omsetning. Men også bakervarebransjen og konservesindustrien brukte relativt mye på forskning i forhold til omsetningen.

Figur 5.15

Beløp brukt på forskning oppgitt i prosent av omsetning (n=41).

Ser vi på antall årsverk innen forskning fordelt på bransjer, utgjør antall årsverk ca. 0,46 prosent av den totale sysselsettingen i 2011. Kjøttvarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er de bransjene med størst andel forskerårsverk i prosent av total sysselsetting med hhv. 4,6 prosent og 3,8 prosent. Deretter følger bakervarebransjen og meieribransjen. Lavest andel forskerårsverk av total sysselsetting finner man innen bransjene korn/fôr og drikkevarer.

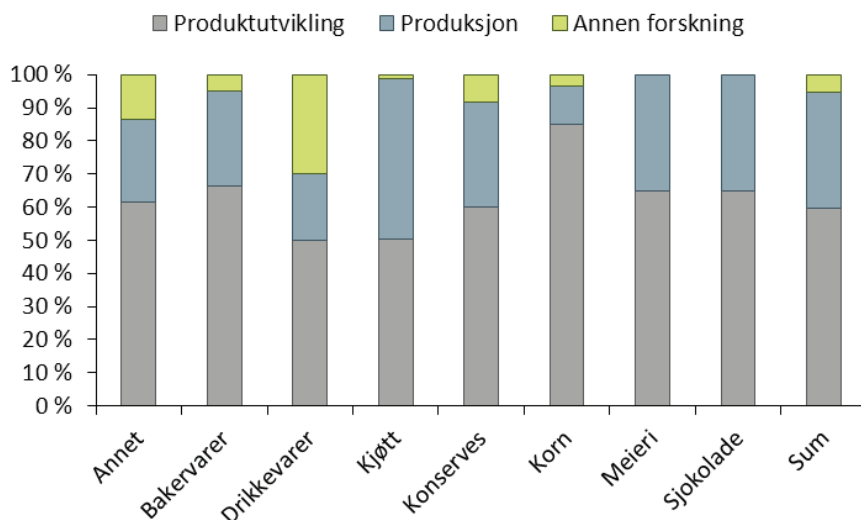
5.4.2 Innovasjon i fokus

Det er interessant å finne ut hva det brukes forskningsmidler på innen mat-industrien. Respondentene ble derfor spurt om hvor mye av forskningen i prosent som ble brukt til produktutvikling, produksjon og annen forskning, jf. Figur 5.16.

Produktutvikling utgjør 60 prosent av forskningsinnsatsen blant bedriftene i undersøkelsen, mens 35 prosent er knyttet til produksjon. Den relative satsingen på forskning innen produktutvikling er jevnt over stor for alle bransjer (mellom 50-65 %), med en noe større satsning i korn og fôrbransjen (85 %). Det er likevel verdt å merke seg at det er få aktører innen denne bransjen som driver med forskning. Kjøttbransjen brukte omtrent halvparten av sine forskningsressurser på produksjon, mens korn/kraftfôrbransjen bare brukte 12 prosent på produksjon. De andre bransjene brukte mellom 20 og 35 prosent på produksjon. Drikkevarebransjen og samleposten «annet» var de bransjene som brukte størst andel av forskningsressurser rettet inn mot annen type forskning (ca.30 % og 13 %).

Figur 5.16

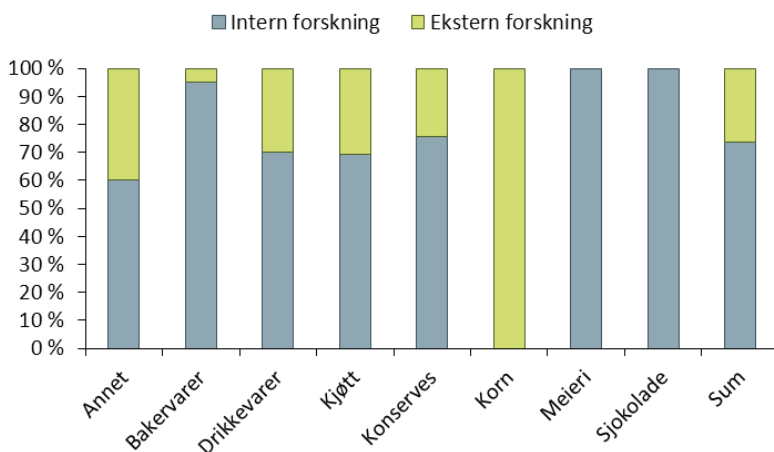
Forskning innen produktutvikling, produksjon og annet (n=41).

Jf. Figur 5.17 bruker de fleste bedriftene (74 %) FoU-midler på intern forskning. Det var også noen bransjer som drev med innkjøp av forskningstjenester: korn/kraftfôrbransjen, drikkevarebransjen, kjøttbransjen og «annet».

Figur 5.17

Prosent av forskningsbeløp som bedriften selv finansierer som brukes på intern forskning og ekstern forskning (kjøpte forskningstjenester), (n=29).

I 2011 var det 16 av bedriftene i utvalget som oppga at de har mottatt finansielle bidrag fra en ekstern finansieringskilde. Dette er en betydelig økning fra 2010, der bare 9 bedrifter i utvalget oppgav å ha mottatt ekstern finansiering. Eksempler på eksterne kilder er Innovasjon Norge, SkatteFUNN og Forskningsrådet.

Temadel 1

Kompetanse og rekruttering til matindustrien

Det er et stort kompetansebehov i matindustrien, og dette er bakgrunnen for etableringen av det treårige kompetanseprosjektet, Feed. Prosjektets målsetting er å styrke matindustriens konkurransekraft og rekrutteringsgrunnlag gjennom kompetanseutvikling og profilering av industrien.

Feed har gjennomført en kartleggingsstudie for å finne svar på bransjens kompetansebehov i dag og i fremtiden, ungdoms forhold til og erfaring med matindustrien som arbeidsplass, samt bransjens generelle omdømme og attraktivitet blant ungdom.

Fakta om Feed:

- Prosjektet eies av: NHO Mat og Landbruk, NHO Mat og Drikke, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund.
- Prosjektet støttes av: Landbruks- og Matdepartementet og Hovedorganisasjonens Fellestiltak.
- Referansebedrifter; Tine, Nortura, Mills, Stabburet, Norgesmøllene, Bakers, French Bakery, Toro, Diplom Is, Hennig Olsen, Hoff, Ringnes og Freia.

Nedenfor følger en oppsummering av de viktigste funnene i kartleggingsstudien.

Rekruttering av fagarbeidere er avgjørende for å dekke fremtidens kompetansebehov

I følge kartleggingsstudien sier 9 av 10 bedrifter at fagarbeidere er veldig viktige for å lykkes fremover. 52 % av bedriftene har underdekning på lærlinger, mens 32 % har for få fagarbeidere. Videre mangler en tredjedel av bedriftene ingeniører og teknikere. Hovedårsaken til underdekningen er at det utdannes for få kvalifiserte kandidater. Kjøttbransjen og meieribransjen er de enkeltbransjene som sliter mest med å dekke dagens kompetansebehov.

Industriell produksjonskompetanse er faget med størst rekrutteringsutfordringer

Kartleggingsstudien viser at kompetanse i industriell matproduksjon blir den største utfordringen når det gjelder rekruttering via enkeltfag. Dagens rekrutteringskanal fra Restaurant og Matfag (RM) er smal og trenden er nedadgående. Rekruttering fra Teknisk Industriell Produksjon (TIP) er relevant for å dekke matindustriens behov

for mer teknisk kompetanse. Søkertallene til TIP er økende. Utfordringen for matindustrien blir å lokke til seg disse elevene i konkurranse med annen industri i årene fremover.

For lite praktisk prøving og frafall

I likhet med andre undersøkelser, viser praktisk prøving og erfaring med yrket sammenheng med fremtidig valg av yrke og at man senere trives med yrkesvalget. Som for mange andre yrkesfag, er frafall et betydelig problem også innen RM-fagene, og en mer praktisk rettet fagopplæring fra VG1 vil øke elevenes motivasjon for å fullføre utdanningen. Praktisk prøving handler både om fysiske besøk på bedrift og utøvelse av yrke, og om møter med ansatte i matindustrien.

Yrkesopplæringen i utakt med matindustriens behov

Bransjen opplever at lærlinger ikke har tilstrekkelig fagkompetanse når de kommer ut i bedrift, og det samme gjelder opplevelsen av lærlingenes arbeidslivskompetanse. Spesielt lider industriell matproduksjon av at overvekten av lærerkompetansen kommer fra kokk-, servitør- og bakerfag. Samhandling mellom RM og TIP på skole- og opplæringskontornivå bør styrkes. Det bør også vektlegges mer individuell oppfølging av enkeltelever som ønsker seg til bransjen.

Matindustrien som arbeidsplass må bygge et mer relevant omdømme blant unge

Omdømmekartleggingen viser at mange unge ser på matindustrien som en seriøs bransje, men at den ikke er spesielt attraktiv som arbeidsplass. Godt arbeidsmiljø, utviklingsmuligheter og trygg jobb er viktige faktorer for ungdoms valg av yrke, men som matindustrien ikke klarer å by på i følge de unge selv. De ansatte i matindustrien har en annen oppfatning av bransjen. De ser på matindustrien som en arbeidsplass med trivsel, varierte arbeidsoppgaver og trygge arbeidsplasser. Synliggjøring av fornøyde ansatte er viktig for å styrke matindustrien som attraktiv arbeidsplass.

For fullstendig rapport: ta kontakt med prosjektleder Anne-Grete Haugen, anne-grete.haugen@nhoml.no.

Se studie-yrkes og karriereportalen: www.jobbimatbransjen.no.

ForMat – prosjektet

Norge ligger trolig i verdenstoppen når det gjelder forskning og utvikling knyttet til forebygging av matsvinn. Gjennom ForMat-prosjektet har næringslivet selv tatt ansvar for å redusere matsvinnet i sin del av matkjeden, og samtidig bidra til at forbrukerne blir bevisst hva og hvor mye som kastes og hva som kan gjøres for å forebygge matkasting.

ForMat representerer et spesielt samarbeid mellom næringslivsaktører som ellers ofte er kjent for å være uenige om priser og vareutvalg, men når det gjelder matsvinn har produsenter, grossister og dagligvarehandelen funnet hverandre i felles mål, godt hjulpet av forskningsmiljøer og støtte fra myndigheter og miljøorganisasjoner.

ForMats målsetting er å bidra til å redusere det som kastes av mat i hele verdikjeden med 25 % innen 2015.

Disse er med

Matvett AS som driver ForMat eies av: NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Landbruk, DMF (Dagligvarehandelens Miljøforum) og DLF (Dagligvareleverandørenes forening).

Flere samarbeidspartnere: Østfoldforskning (faglig ansvarlig for kartlegging og analyse), Nofima (mattrygghet), Retursamarbeidet LOOP (kommunikasjon og undervisning), Norges Colonialgrossisters Forbund, Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet.

Fire delprosjekter

ForMat-prosjektet er delt inn i fire delprosjekter:

1. Kartlegging og analyser av mengden matsvinn i Norge i perioden 2009-2013
2. Nettverkssamarbeid langs verdikjeder for å redusere matsvinnet
3. Kommunikasjon og formidling av resultater, ideer og erfaringer knyttet til forebygging av matsvinnet i Norge
4. Forebyggingsstrategier og virkemidler; emballasje, pakningsstørrelser, holdbarhet ol.

Vi kastet 377 000 tonn mat i Norge i 2011

- 52 000 tonn matsvinn hos næringsmiddelprodusentene
- 2 000 tonn matsvinn i grossistledet
- 68 000 tonn matsvinn i butikkleddet
- 255 000 tonn matsvinn hos forbrukerne

Dette representerer en verdi på 18-20 milliarder kroner. En 25 % reduksjon i matsvinnet vil bety at samfunnet kan spare opp til 5 milliarder kroner.

Resultater fra prosjektet så langt

ForMat har produsert to forskningsrapporter (2010 og 2011) basert på kartlegging og analyser av matavfall med fokus på 21 viktige varegrupper fra produksjonsbedrifter, dagligvarehandelen og husstander i Fredrikstad og Hallingdal samt gallupundersøkelser i forbrukerleddet med 3000 intervjuer (**delprosjekt I**).

I nettverksprosjektet "Kartlegging av matsvinn i produksjonsbedrifter" nådde man målet om å utvikle en metodikk for kartlegging av matsvinn på tvers av sektorer/varegrupper med definerte begreper,

systemgrenser og terminologi, og resultatene finnes i en rapport som kan lastes ned på www.matavfall.no (**delprosjekt II**).

Når det gjelder kommunikasjon mot forbruker har ForMat sørget for at matsvinnproblematikken omtales i mediene, både nasjonalt, lokalt og i fagpressen. På forbrukernettsiden matvett.no finner man tips og råd til å ta vare på maten, samt inspirasjon i oppskrifter, film og undervisningsmaterieell. ForMat har også vært til stede på ulike arrangementer som Snowboard-VM, Oslo Miljøfestival og Mersmak i Skien. Her har vi vist matkastebordet (www.matvett.no/2011/11/det-norske-matkastebordet), delt kunnskap og inspirasjon (**delprosjekt III**).

Det utvikles forebyggingsstrategier i nettverk mellom produsenter og handel. Eksempler på dette er måling og rapportering av matsvinn i egen bedrift, emballasjeforbedring, revisjon av holdbarhetsmerking, bedring av ordrerutiner og avrop gjennom deling av data langs verdikjeden (**delprosjekt IV**).

Fakta om matsvinn:

- Det kastes 377 000 tonn mat i året i Norge
- Verdens matproduksjon representerer 30 % av klimagassutslippene
- Forbrukeren står for over 70 % av matsvinnet, dvs. 51 kg mat per person i året
- Det er unge voksne (19-26) og småbarnsforeldre som kaster mest og dette øker med utdanning og inntekt
- Det kastes mest brød, frukt og grønt, meieri- og kjøttprodukter
- Årsakene er holdbarhetsdato, pakningsstørrelse, ødelagt emballasje, dårlig planlegging og lite bevissthet om miljøbelastning

ForMat har i 2011/2012 vært ansvarlig for å utrede en mulig Matsentral (et formalisert nettverk mellom organisasjoner som deler ut mat til vanskeligstilte og andre som ikke selv har mulighet til å skaffe seg mat) i Oslo. Konklusjonen ble at det ikke foreligger noen vesentlige hindringer for å opprette en velfungerende matsentral i Oslo, og at dette vil ha høy samfunnsmessig nytteverdi. Prosjektet er dermed inne i en ny fase med sikte på å etablere en slik matsentral. ForMats rolle vil kun være rådgivende i opprettelse og videre drift. Matsentralen vil representere en videreutvikling og koordinering av eksisterende tilbud som drives av ulike veldedige organisasjoner.

Det foregår flere ulike samarbeidsprosjekter parallelt hvor ForMat/Østfoldforskning er involvert, både på norsk, nordisk og europeisk nivå. Fusion er et nystartet 4-årig EU-prosjekt hvor 20 land deltar for å finne en felles metodikk for måling av matsvinn, utarbeide virkemidler for å redusere matsvinnet og formidle resultater på tvers av alle landene ved å involvere de matsvinnprosjektene som drives nasjonalt.

For å redusere matsvinnet i Norge kreves et bredt samarbeid mellom sentrale myndigheter, kommuner og næringsliv for å synliggjøre miljøbelastningen, øke kunnskap om mattrygghet og holdbarhet og gjennomføre strakstiltak som kan bidra til å gjøre det enklere å endre adferd.

Temadel 2

Selvforsyningsgrad

Selvforsyningsgraden angir hvor stor andel av forbruket av matvarer som kommer fra norsk produksjon målt på engrosnivå. Selvforsyningsgraden er således basert på den faktiske fordeling av forbruket på norske og importerte produkter i det enkelte år. Denne fordelingen vil være påvirket av priser, kvalitetskrav, internasjonale handelsavtaler mv. Selvforsyningsgraden gir ikke et fullstendig bilde av mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon, for eksempel både eksporteres og importeres det betydelige mengder ost. Eksporten av ost kommer ikke til uttrykk i selvforsyningsgraden, mens importen kommer til uttrykk. Når evnen til å dekke matvarebehovet med norsk produksjon (selvforsyningssevnen) skal vurderes, bør det derfor tas hensyn til matvareeksporten (dekningsgrad). Helsedirektoratet får beregnet både selvforsyningsgrad og dekningsgrad i den årlige rapporten «Utvikling i norsk kosthold», der selvforsyningsgraden beregnes i kilo og i energi. For ytterligere detaljer henvises det derfor til denne rapporten.

Tabell: Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis, prosent.

	1999	2010	2011
Korn (som mel, inkl. ris)	33	25	30
Poteter friske	70	56	62
Potetprodukter	87	89	88
Potetmel	55	97	91
Sukker, honning, sukkervarer	1	1	1
Erter, nøtter, kakao	0	0	0
Grønnsaker	75	49	47
Frukt og bær	6	4	3
Kjøtt	97	96	94
Kjøttbiprodukter	98	97	98
Egg	97	99	96
Fisk	73	76	75
Helmelk	100	100	100
Lettmelk, ekstra lettmelk	100	100	100
Skummetmelk	100	100	100
Yoghurt	99	93	90
Konserverte melkeprodukter	100	99	99
Fløte, rømme (38 % fett)	100	100	100
Ost	95	88	87
Smør	99	99	87
Margarin	20	20	20
Annet fett	22	20	20
Selvforsyningsgrad	47	46	48
Dekningsgrad I (inkl. fisk)	79	91	87
Dekningsgrad II (eks. fisk)	*	49	50

* Tall foreligger ikke

Kilde: Helsedirektoratet (2012). Utvikling i Norsk kosthold 2012.

Referanser

- Arbeidsdepartementet (2012). *Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2012. Endelig hovedrapport frå Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene*. URL: http://www.regjeringen.no/upload/AD/publikasjoner/rapporter/2012/TBU_2012_endelig.pdf, 20.09.2012.
- BBC (2011). *EU targets meat origins with new food labeling*. Peter Lawrence, BBC News. 06.07.2011.
- CIAA (2010). *Supporting the competitiveness of the EU food and drink industry*. URL: <http://www.foodresearch.ch/fs/documents/Statistik/ciaa-comprep-web.pdf>, 19.09.2012.
- CIAA (2009). CIAA Annual Report 2008. URL: <http://www.ciaa.be>, 15.02.2010.
- Commission of the European Communities (2009). *Competition in the food supply chain. A better functioning food supply chain in Europe*. Brussels, 28.10.2009. SEC (2009) 1449.
- Department for Business, Innovation & Skills (2010). *Consultation on taking forward the establishment of a body to monitor and enforce compliance with the groceries supply code of practice (GSCOP)*. URL: <http://www.bis.gov.uk/consultation-on-taking-forward-the-establishment-of-a-body-to-monitor-and-enforce-compliance-with-the-groceries-supply-code-of-practice-gscop>, 19.09.2012.
- EFTA (2012). *Free trade agreements*. URL: <http://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements.aspx>, 14.08.2012.
- EU Kommisjonen (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>, 12.7.2011.
- Eurostat (2011). *European Food Prices Monitoring Tool*. Eurostat. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/methodology/prices_data_for_market_monitoring, 18.8.2011.
- FAO (2012). *FAO Food Price Index*. URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en>, 21.8.2012.
- FDE (2012). *Annual report 2011*. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/1527_FoodDrinkEurope_AR11_12_FINAL_7.6.2012.pdf, 13.09.2012.
- FDE (2012). *Data and Trends of the European food and drink industry 2011*. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/Final_DT_2012_04.06.pdf, 14.06.2012.
- FDE (2011). *Competitiveness report 2010*. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/ciaa-comprep-web.pdf, 12.7.2011.
- Finansdepartementet (2012). *Avgiftssatser 2012*. URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/skatter_og_avgifter/avgiftssatser-2012.html?id=660143, 19.09.2012.

- Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr. 1 (2005–2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak.*
- Finansdepartementet (1999). *FOR-1999-01-20-27: Forskrift om bearbeiding av ufortollede landbruksvarer.*
- Flesland Markedsinformasjoner (2011). *Storhusholdningsmarkedet 2011/12.* Flesland Markedsinformasjoner, Hvalstad.
- Grønt punkt (2012). *Drikkevarekoder 01.01.2012-30.06.2012: Avgiftsbelagt drikkevareemballasje 2012.* URL: <http://www.grontpunkt.no/files/dmfile/Drikkevare-koder-milj-01012012.pdf>, 19.09.2012.
- Handelsbladet FK (2011). *Dagligvarekartet 2012.* Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2011.
- Helsedirektoratet (2012). *Utvikling i Norsk kosthold 2012.* Helsedirektoratet, Oslo.
- High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain (2011). *Second meeting of the High Level Forum.* Tuesday, 29 November 2011. Mid-term report. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/files/competitiveness/midterm_report29112011_en.pdf, 19.09.2012.
- Jordbruksavtalen (2012). *Jordbruksavtale 2011-2012. Inngått mellom staten og Norges Bondelag 23. juni 2011.* URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Jordbruksavtale_2011_2012_230611.pdf, 19.09.2012.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2011). *Prop. 1 S (2011–2012).* Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak).
- Kommunal- og regionaldepartementet (2012). *Transportstøtte.* Mottatt e-post fra Axel Rød, 20.8.2012.
- Landbruks- og matdepartementet (2012). *Prop. 122 S (2011-2012).* Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). Jordbruksoppjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m. Vedtatt i Stortinget 25.05.2012. Foreløpig utgave.
- Landbruks- og matdepartementet (2012). *Teknisk jordbruksavtale 2012-2013.* URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Teknisk_Jordbruksavtale_2012-2013.pdf, 19.09.2012.
- Landbruks- og matdepartementet (2010). *Prop. 133S. (2009–2010). Jordbruksoppjøret 2010 - endringer i Statsbudsjettet for 2010 m.m.*
- Landbruks- og matdepartementet (2009). *EU: konkurransekraft i landbruksbasert matnæring.* URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2009/april-09/eu-konkurransekraft-i-landbruksbasert-ma.html?id=556154>, 15.02.2010.
- Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr. 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser.*
- Lovdata (2011). *Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2012.*
- Mattilsynet (2012). *Matproduksjonsavgift og kjøttkontrollgebyr.* Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 20.06.12.
- Mattilsynet (2012). *Kjøttkontrollgebyr.* E-post mottatt fra Eirin Osnes Breivik. 20.06.2012.
- Melchior, A., Perry, B. og Rich, K. (2012). *Norsk handel med de fattigste – mellom profitt og utviklingspolitikk.* Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), Oslo.
- Nielsen (2012). *Markedsrapporten 2012. Dagligvarer i Norge.* Nielsen, Oslo.

- Norges Bank (2012). *Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt*. URL: <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig>, 24.08.2012.
- Norges Bank (2012): *Rentemøte 20. juni*. URL: <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/pressemeldinger/2012/rentebeslutning-20-juni>, 19.09.2012.
- Norges forskningsråd (2012). *Bionær. Bærekraftig verdiskapning i mat- og biobaserte næringer. Foreløpig program 2012-2022*. URL: http://www.forskningsradet.no/prognett-bionaer/Om_programmet/1253971968607, 19.09.2012.
- Norges Forskningsråd (2012). *Om skattefunn*. URL: http://www.forskningsradet.no/prognett-skattefunn/Om_SkatteFUNN/1222340152207, 22.08.2012.
- Norges Forskningsråd (2012). *Årsrapport 2011 for SkatteFUNN*.
- Norges forskningsråd (2011). *Søknadstyper*. URL: <http://www.forskningsradet.no/no/Soknadstyper/1183468209217>, 30.05.11.
- Norges Forskningsråd (2011). *Årsrapport 2010 for SkatteFUNN*.
- Nortura (2012). *Priser*. Datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 14.02.2012 (kun referanse for siste år oppgitt).
- NOU (2011). 4 «Mat, makt og avmakt - om styrkeforholdene i verdikjeden for mat». URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/nou-er/2011/nou-2011-4.html?id=640128>, 19.09.2012.
- OECD-FAO (2012). *Agricultural Outlook 2012-2021*. URL: <http://www.oecd.org/site/oecd-faoagriculturaloutlook/>, 19.09.2012.
- Orkla Brands (2012). *Pris på sukker*. Datafil mottatt av Trond Aanerud, 26.01.12 (kun referanse for siste år er oppgitt).
- Panella (2010). *Food Chain Efficiency and Transparency*. Panella, L. Head of Network on Food Economics European Commission, DG Health and Consumers. Lecture notes 12.02.2010. OECD. Paris.
- Produiivel (2012). *Marketprices by products*. URL: <http://www.produiivel.nl/pz/noteringen>, 03.01.2012 (kun referanse for siste år er oppgitt).
- SCB (2012). *Producentprisindex (PPI) efter produktgrupp*. URL: <http://www.ssd.scb.se>, 26.01.2012.
- Skatteministeriet (2012). *Satser og beløpsgrænser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/satser_og_beloeb/, 05.06.2012.
- Skatteverket (2012). *Punktskatter*. URL: <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/skatter/punktskatter/allapunktsskatter.458d555751259e4d6616800010841.html>, 05.06.2012.
- SLF (2012). *Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL). Årsmelding og regnskap for 2011*. Statens landbruksforvaltning (SLF). Rapport-nr.: 11/2012.
- SLF (2012). *Fraktilskudd egg, korn og kraftfôr*. Mottatt e-post fra Øyvind Breen, 05.06.2012.
- SLF (2012). *Norsk pris*. Datafil mottatt av Kjetil Tysdal, 27.01.2011.
- SLF (2012). *Omsetnings-, forsknings-, og øverproduksjonsavgift 2012. Avgifter - gjeldene satser 2012*. URL: <https://www.slf.dep.no/no/produksjon-og-marked/melk/avgifter#forskningavgift>, 19.09.2012.

- SLF (2012). *Prisnedskrivning og RÅK-tilskudd*. Datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 05.06.2012.
- SLF (2012). *Prisutjevningsordningen for melk - satser gjeldende fra 01.07.2012*. URL: <https://www.slf.dep.no/no/produksjon-og-marked/melk/prisutjevning/satser/Prisutjevningsordningen+for+melk+-+satser+gjeldende+fra+01.07.2012.18820.cms>, 19.09.2012.
- SLF (2012). *Utbetalt frakttilskudd kjøtt (2008–2011)*. Mottatt e-post fra Signe-Marie Olsen, 16.08.2012.
- SLF (2010). *Tollkvoter*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 10.03.2010.
- SSB (2012). *Bruttoinvestering i fast realkapital*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tab-24.html>, 21.8.2012.
- SSB (2012). *Konjunkturtendensene, Økonomiske analyser 3/2012*. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/201203/oa2012-3.pdf>, 20.09.2012.
- SSB (2012). *Konjunkturutviklingen i Norge. Tabell 2.1: Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2011. Vekst fra forrige periode. Prosent*. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/201201/norsk-ok.pdf>, 19.09.2012.
- SSB (2012). *Kvartalsvis nasjonalregnskapsstatistikk*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/index.html>, 19.09.2012.
- SSB (2012). *Produkt- og prosessinnovasjoner etter detaljert næring, 2008-2010. Innovasjoner i norsk næringsliv, 2008-2010*. Datafil mottatt fra Lars Wilhelmsen, 21.08.2012.
- SSB (2012). *Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tab-39.html>, 21.8.2012.
- SSB (2012). *Utenrikshandelsstatistikk*. Datafil mottatt fra SSB, 18.01.2012.
- SSB (2011). *Konsum i husholdninger. Tabell 05160: Konsum i husholdninger (1970–2010)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 13.05.2011.
- SLF (2011). *Landbruks- og matforskning*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 18.04.11.
- SSB (2010). *Industristatistikk 2011*. Datafiler mottatt av S. Ziade, juni 2012.
- Tine (2012). *Norske priser*. Datafil mottatt av Åge Klafstad, 03.01.2012.
- Toll- og avgiftsdirektoratet (2012). *Avgifter og gebyrer 2012*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&epslanguage=no, 20.04.2012.
- Toll- og avgiftsdirektoratet (2012). *Særavgifter på nærings- og nytelsesmidler*. Datafil mottatt av Erik Forvik, 05.06.2012.
- Toll- og avgiftsdirektoratet (2012). *Fastsatt matproduksjonsavgift for 2011*. Datafil mottatt fra Karen Årseth, 07.06.2012.
- Tollvesenet (2009). *Utenlands bearbeiding av landbruksvarer*. URL: <http://www.toll.no>, 22.02.2009.
- Tollvesenet (2008). *GSP-Generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=118824&epslanguage=NO&parentid=66246, 16.08.2011.

Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor matindustrien etter gammel og ny NACE.

Næringsgrupper (NACE 2007)	Næringsgrupper (NACE 2002)
10-33 Industri	15-37 Industri
10 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler (MATINDUSTRIEN)	15 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler (MATINDUSTRIEN)
<u>Kjøttvarer</u>	<u>Kjøttvarer</u>
10.110 Bearbeiding og konservering av kjøtt	15.110 Slakting, produksjon og konservering av kjøtt
10.120 Bearbeiding og konservering av fjørfekjøtt	15.120 Slakting, produksjon og konservering av fjørfekjøtt
10.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer	15.120 Slakting, produksjon og konservering av fjørfekjøtt
	15.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer
<u>Fiskevarer</u>	<u>Fiskevarer</u>
10.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk	15.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk
10.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skalldyr og bløtdyr	15.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skalldyr og bløtdyr
10.203 Produksjon av fiskehermetikk	15.203 Produksjon av fiskehermetikk
10.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers	15.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers
<u>Potetindustri</u>	<u>Potetindustri</u>
10.310 Bearbeiding og konservering av poteter	15.310 Bearbeiding og konservering av poteter
<u>Konserves</u>	<u>Konserves</u>
10.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker	15.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker
10.390 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers	15.330 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers
<u>Olje og fett</u>	<u>Olje og fett</u>
10.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett	15.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett
10.412 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett	15.419 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett
10.413 Produksjon av raffinerte oljer og fett	15.421 Produksjon av animalske oljer og fett
10.420 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer	15.422 Produksjon av vegetabiliske oljer og fett
	15.430 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer
<u>Meierivarer</u>	<u>Meierivarer</u>
10.510 Produksjon av meierivarer	15.510 Produksjon av meierivarer
10.520 Produksjon av iskrem	15.520 Produksjon av iskrem
<u>Kornvarer</u>	<u>Kornvarer</u>
10.610 Produksjon av kornvarer	15.610 Produksjon av kornvarer
10.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter	15.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter
<u>Bakervarer</u>	<u>Bakervarer</u>
10.710 Produksjon av brød og ferske konditorvarer	15.810 Produksjon av brød og ferske konditorvarer
10.720 Produksjon av kavringer, kjeks og konserverte konditorvarer	15.820 Produksjon av kavringer og kjeks og konserverte konditorvarer
10.730 Produksjon av makaroni, nudler, couscous og lignende pastavarer	15.850 Produksjon av pastavarer
<u>Siokolade og sukkervarer</u>	<u>Siokolade og sukkervarer</u>
10.810 Produksjon av sukker	15.830 Produksjon av sukker
10.820 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer	15.840 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer
<u>Øvrige næringsmidler</u>	<u>Øvrige næringsmidler</u>
10.830 Bearbeiding av te og kaffe	10.830 Bearbeiding av te og kaffe
10.840 Produksjon av smaksstoffsstoffer og krydderier	10.840 Produksjon av smaksstoffsstoffer og krydderier
10.850 Produksjon av ferdigmat	10.850 Produksjon av ferdigmat
10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat	10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat
10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted	10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted
<u>Dyrefôr</u>	<u>Dyrefôr</u>
10.910 Produksjon av fôrvarer til husdyrhold	15.710 Produksjon av fôr til husdyrhold
10.920 Produksjon av fôrvarer til kjæledyr	15.720 Produksjon av fôr til kjæledyr
<u>Drikkevarer</u>	<u>Drikkevarer</u>
11.010 Destillering, rektifisering og blanding av sprit	15.910 Produksjon av destillerte alkoholholdige drikkevarer
11.030 Produksjon av sider og annen fruktvin	15.920 Produksjon av etylalkohol av gjærede råvarer
11.040 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer	15.940 Produksjon av sider og annen fruktvin
11.050 Produksjon av øl	15.950 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer
11.060 Produksjon av malt	15.960 Produksjon av øl
11.070 Produksjon av mineralvann, leskedrikker og annet vann på flaske	15.970 Produksjon av malt
	15.980 Produksjon av mineralvann og leskedrikker

Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte

Fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2009, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Landet	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Austr-Agder	Vest-Agder
Industri	230 067	16 312	13 725	13 433	8 322	8 252	16 387	12 871	8 594	5 471	12 249
%	100	7	6	6	4	4	7	6	4	2	5
Matindustrien	47 081	3 738	3 099	4 349	2 442	1 501	1 267	2 748	554	537	1 091
%	100	8	7	9	5	3	3	6	1	1	2
Kjøtt og kjøttvarer	11 361	1 901	507	536	1 001	430	243	1 325	18	24	142
%	100	17	4	5	9	4	2	12	0	0	1
Fisk og fiskevarer	8 974	97	0	24	84	33	18	133	13	22	58
%	100	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Potetindustrien	658	29	0	116	150	200	0	19	0	0	32
%	100	4	0	18	23	30	0	3	0	0	5
Konserves	855	97	51	10	52	1	219	219	0	46	2
%	100	11	6	1	6	0	26	26	0	5	0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	569	153	1	58	0	0	0	0	0	0	0
%	100	27	0	10	0	0	0	0	0	0	0
Meierivarer og iskrem	5 807	80	354	1220	428	386	12	113	91	24	304
%	100	1	6	21	7	7	0	2	2	0	5
Kornvarer, stivelse etc.	754	90	104	79	41	23	14	23	32	4	4
%	100	12	14	10	5	3	2	3	4	1	1
Bakervarer	7 721	569	381	985	273	351	443	435	291	195	315
%	100	7	5	13	4	5	6	6	4	3	4
Sjokolade- og sukkervarer	1 072	182	29	430	0	9	1	8	3	3	3
%	100	17	3	40	0	1	0	1	0	0	0
Øvrige næringsmidler	2 905	234	96	469	136	2	163	150	15	15	60
%	100	8	3	16	5	0	6	5	1	1	2
Dyrefôr	2 005	152	48	13	179	59	14	55	0	2	13
%	100	8	2	1	9	3	1	3	0	0	1
Drikkevarer	4 398	154	1 528	409	98	7	140	268	91	202	158
%	100	4	35	9	2	0	3	6	2	5	4

	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	12 006	Nord-Trøndelag	6 063	Nordland	9 707	Troms	3 974	Finland	2 389
Industri	25 738	25 478	7 565	21 165	12 006	5	3	6 063	9 707	3 974	2 389	1	2 389	
%	11	11	3	9	5	4	3	6 063	9 707	3 974	2 389	2	2 389	
Matindustrien	5 004	4 569	1 836	3 307	3 738	8	3	1 381	2 869	1 899	1 150	4	1 150	
%	11	10	4	7	8	4	3	1 381	2 869	1 899	1 150	4	1 150	
Kjøtt og kjøttvarer	1 925	279	594	364	980	9	4	403	323	295	71	3	71	
%	17	2	5	3	9	3	4	403	323	295	71	3	71	
Fisk og fiskevarer	483	1049	610	1723	826	9	4	331	1895	704	871	3	871	
%	5	12	7	19	9	9	4	331	1895	704	871	3	871	
Potetindustrien	22	0	3	11	13	13	47	47	0	16	0	16	0	
%	3	0	0	2	2	2	7	47	0	2	0	16	0	
Konserves	54	7	41	3	1	1	51	51	0	1	0	0	1	
%	6	1	5	0	0	0	6	51	0	1	0	0	1	
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	27	8	28	153	1	1	0	0	75	31	34	31	34	
%	5	1	5	27	0	0	0	0	13	5	6	5	6	
Meierivarer og is krem	717	527	190	330	529	9	2	126	63	279	34	63	34	
%	12	9	3	6	9	9	2	126	63	279	34	63	34	
Kornvarer, stivelse etc.	68	208	0	0	52	7	2	12	0	0	0	0	0	
%	9	28	0	0	7	7	2	12	0	0	0	0	0	
Bakvarer	856	718	142	446	416	416	263	263	276	254	112	254	112	
%	11	9	2	6	5	5	3	263	276	254	112	254	112	
Sjokolade- og sukkervarer	9	24	0	3	363	363	0	0	0	2	3	2	3	
%	1	2	0	0	34	34	0	0	0	0	0	0	0	
Øvrige næringsmidler	198	1098	1	42	89	89	58	58	0	56	23	56	23	
%	7	38	0	1	3	3	2	58	0	56	23	56	23	
Dyrefôr	498	165	123	152	180	180	85	85	180	86	1	180	86	
%	25	8	6	8	9	9	4	85	180	86	1	180	86	
Drikkevarer	147	486	104	80	288	288	5	5	57	175	1	175	1	
%	3	11	2	2	7	7	0	5	57	175	1	175	1	

Vedlegg 3: Internasjonal handel

Handelsstatistikken er basert på datafil fra SSB, som angir import- og eksportverdi, fordelt etter varenummer og land. Bransjeinndelingen som benyttes er basert på ny næringsinndeling f.o.m. 2009 (NACE 2007), og er avgrenset til industrinæringene 10,11 og 12. Korrelasjonsmatrisen CPA 2008-CN 2010 er benyttet for å definere ulike varenummer under «tilhørende» næringsgrupper. Som følge av praksis om offentliggjøring av data ihht. statistikklovens § 2-6 vil det kunne forekomme handel av varer utover det som fremkommer i denne rapporten. Matvarer som er knyttet til andre næringer enn de som fremkommer av vedlegg 1, inngår ikke i tallene som presenteres i denne rapporten med mindre dette er nevnt. For eksempel inngår ikke handel av bl.a. levende dyr, frisk frukt og frisk- frukt/grønnsaker, fersk/kjølt fisk, div sjømat, egg, matpoteter, korn, soyabønner m.m. i og med at dette er varer som er knyttet til andre næringer.

Kodeliste for land:

AU	Australia
BE	Belgia
BR	Brasil
CA	Canada
CN	Kina
DE	Tyskland
DK	Danmark
ES	Spania
FI	Finland
FR	Frankrike
GB	Storbritannia
IS	Island
IT	Italia
JP	Japan
NA	Namibia
NL	Nederland
PE	Peru
RU	Russland
SE	Sverige
TH	Thailand
US	USA
UY	Uruguay

Import 1000 NOK	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Kjøtt og kjøttvarer								
DE	19 949	15 181	34 253	109 410	198 233	109 543	48 178	211 110
DK	91 496	115 409	276 368	224 153	215 615	141 682	133 793	146 144
NA	0	17 696	60 705	54 137	105 127	107 375	106 530	212 680
Øvrige	300 639	291 079	496 949	674 294	667 065	534 913	524 925	576 373
Sum	412 083	439 365	868 274	1 061 994	1 186 040	893 513	813 425	1 146 307
Fisk og fiskevarer								
DK	513 670	440 695	463 152	753 682	858 556	933 295	975 408	1 014 318
IS	148 095	424 267	291 047	472 369	516 731	682 094	577 989	656 158
PE	28 572	252 894	360 804	547 657	383 287	872 856	720 249	755 884
Øvrige	973 140	2 392 359	1 941 318	2 909 242	2 598 430	2 331 443	2 215 968	2 360 987
Sum	1 663 477	3 510 214	3 056 320	4 682 950	4 357 004	4 819 688	4 489 614	4 787 346
Potetindustri								
DE	3 650	6 381	10 921	8 950	9 383	8 723	9 374	8 195
ES	5 714	3 032	9 482	13 174	13 843	8 220	7 220	9 977
NL	2 931	5 374	2 809	3 451	4 591	6 804	10 762	11 001
Øvrige	20 729	30 471	35 928	39 340	34 276	27 803	23 737	26 267
Sum	33 024	45 258	59 140	64 915	62 093	51 550	51 092	55 439
Konserves								
DE	44 896	49 626	85 127	119 887	173 270	116 750	104 349	143 903
SE	71 276	70 543	108 769	148 677	160 415	129 917	136 099	167 230
US	146 670	283 094	248 990	312 327	281 587	266 992	251 562	311 433
Øvrige	625 764	778 915	823 856	1 129 425	1 296 721	1 331 943	1 262 356	1 453 330
Sum	888 606	1 182 178	1 266 741	1 710 316	1 911 993	1 845 602	1 754 365	2 075 896
Olje og fett								
DK	101 916	119 749	278 322	522 920	546 259	449 106	750 885	606 581
NL	51 967	98 997	72 619	76 974	204 735	81 754	35 935	660 657
SE	49 788	126 026	372 738	462 884	606 454	573 177	502 361	628 494
Øvrige	477 887	608 217	1 475 441	1 870 233	3 292 799	2 565 252	2 616 907	3 322 078
Sum	681 559	952 989	2 199 120	2 933 012	4 650 248	3 669 290	3 906 088	5 217 811
Meierivarer								
FR	47 367	52 402	80 578	104 912	123 345	134 816	145 669	152 124
DE	14 937	15 691	65 934	67 034	52 584	46 098	66 689	80 981
DK	113 479	115 655	202 771	221 667	237 606	241 674	244 042	278 572
Øvrige	31 275	67 018	92 007	127 954	163 517	176 876	210 795	285 616
Sum	207 058	250 767	441 290	521 568	577 053	599 464	667 196	797 294
Kornvarer								
BE	8 580	44 521	56 217	69 409	91 219	86 386	156 204	248 894
DE	45 987	138 288	151 311	253 905	214 345	257 399	260 242	280 448
GB	17 280	39 210	75 975	66 533	122 696	228 497	270 730	227 627
Øvrige	370 596	589 668	728 901	961 631	949 657	863 693	1 002 234	1 097 944
Sum	442 443	811 687	1 012 405	1 351 478	1 377 916	1 435 975	1 689 410	1 854 912
Bakervarer								
DE	27 397	47 203	157 665	208 904	220 282	234 912	262 997	241 984
DK	143 708	221 476	243 944	289 848	331 312	327 974	256 833	263 702
SE	182 536	313 235	432 049	600 587	641 867	665 728	744 629	835 469
Øvrige	193 375	343 527	636 295	746 470	872 689	879 336	859 772	884 733
Sum	547 016	925 441	1 469 953	1 845 810	2 066 150	2 107 951	2 124 231	2 225 887

Import 1000 NOK	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Sjokolade og sukkervarer (omfatter næring 10.81 og 10.82, der kun næring 10.82 er fordelt på land)								
DE	69 416	79 715	195 884	205 342	206 829	230 616	235 965	236 419
NL	135 982	126 298	208 119	281 220	358 376	374 888	361 852	346 641
SE	331 097	392 875	386 630	384 842	426 469	402 042	408 244	426 915
Sum næring 10.81	506 960	509 046	425 499	586 600	593 176	691 188	732 695	826 687
Øvrige	498 146	545 133	705 537	796 896	820 180	824 723	896 776	918 312
Sum	1 541 601	1 653 067	1 921 668	2 254 900	2 405 030	2 523 459	2 635 532	2 754 975
Øvrige næringsmidler (omfatter næring 10.83 og 10.89, der kun næring 10.89 er fordelt på land)								
BR	0	80	52 930	219 864	493 906	611 527	1 239 734	1 452 339
DK	136 525	166 947	220 084	238 869	236 160	242 231	379 846	220 039
SE	71 079	188 783	153 993	184 983	179 481	193 562	180 990	183 772
Øvrige land 10.89	378 637	343 202	503 507	726 027	733 708	874 938	808 088	938 743
Sum næring 10.83	181 561	270 948	346 190	411 399	462 620	511 400	554 828	744 165
Sum næring 10.84	151 101	268 704	349 049	436 153	498 755	564 515	596 714	612 851
Sum næring 10.85	21 027	58 681	75 179	85 080	94 414	112 978	119 085	125 156
Sum næring 10.86	69 719	105 528	159 055	222 174	322 237	363 975	376 941	386 548
Sum	1 009 650	1 402 872	1 859 988	2 524 550	3 021 281	3 475 125	4 256 227	4 663 614
Fôr								
DK	121 686	110 109	202 419	289 740	359 000	204 931	179 050	265 708
GB	77 496	153 500	33 643	81 697	58 331	136 466	151 726	171 825
NL	17 162	66 652	28 094	84 232	159 232	183 435	204 226	186 818
Øvrige	276 650	243 596	388 443	511 941	431 640	587 993	566 714	583 936
Sum	492 993	573 858	652 599	967 610	1 008 203	1 112 825	1 101 716	1 208 286
Drikkevarer								
FR	280 128	456 857	694 998	925 287	1 015 833	994 576	960 483	1 003 160
DE	131 263	109 423	223 933	256 711	323 016	302 513	327 873	349 644
IT	71 379	174 937	365 228	484 404	562 186	675 986	727 448	784 487
Øvrige	588 366	1 087 035	1 448 687	1 782 611	1 944 667	1 998 671	1 926 254	2 174 872
Sum	1 071 137	1 828 253	2 732 847	3 449 013	3 845 703	3 971 745	3 942 057	4 312 164
Tobakk								
DK	63 626	30 293	125 008	164 773	353 515	310 734	265 729	209 188
LT	0	0	3 382	7 166	204	4 206	39 541	117 551
SE	27 313	42 061	105 210	93 728	135 079	168 368	257 003	340 071
Øvrige	214 228	256 973	332 930	350 042	385 468	428 632	349 885	376 516
Sum	305 167	329 327	566 529	615 710	874 266	911 940	912 158	1 043 326
Totalt								
Totalt	9 295 813	13 905 275	18 106 875	23 983 825	27 342 980	27 418 126	28 343 111	32 143 256
Totalt uten fisk	7 632 337	10 395 060	15 050 555	19 300 875	22 985 975	22 598 438	23 853 497	27 355 910
Fisk andel av importen	17,9 %	25,2 %	16,9 %	19,5 %	15,9 %	17,6 %	15,8 %	14,9 %

Ekspert 1000 NOK	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Kjøtt og kjøttvarer								
DK	21 880	31 638	90 862	93 398	76 550	74 658	86 904	80 549
IT	33 259	14 773	49 038	49 916	48 567	31 505	56 787	73 973
SE	71 564	118 823	98 398	73 178	55 942	25 647	40 859	49 916
Øvrige	176 511	193 697	192 528	165 132	192 082	168 115	231 105	265 665
Sum	303 213	358 932	430 826	381 624	373 141	299 926	415 655	470 105
Fisk og fiskevarer								
CN	15 849	302 555	998 037	908 427	957 227	1 363 752	1 901 458	2 322 171
JP	1 618 921	3 335 464	2 011 338	1 161 796	1 702 257	1 419 995	1 656 458	2 096 281
PT	1 302 213	1 648 285	1 533 435	2 097 390	1 893 170	1 422 814	1 611 608	1 919 141
Øvrige	10 680 922	15 397 842	14 755 529	16 478 602	16 776 160	19 078 883	21 279 893	20 904 462
Sum	13 617 905	20 684 146	19 298 339	20 646 215	21 328 813	23 285 444	26 449 417	27 242 054
Potetindustri								
GB	0	0	8	14	63	31	157	983
IT	0	0	2	0	0	0	0	622
SE	26 437	4 106	13 657	15 156	14 226	11 294	2 181	1 203
Øvrige	11 694	14 755	17 629	6 921	1 982	711	1 679	869
Sum	38 131	18 860	31 297	22 090	16 271	12 036	4 018	3 677
Konserves								
DK	1 856	4 762	8 009	36 311	15 229	15 905	13 792	10 550
FI	249	228	2 955	3 770	6 592	9 232	8 583	4 112
SE	8 961	5 775	39 761	80 090	92 959	93 899	58 415	44 789
Øvrige	12 549	10 153	9 732	51 957	12 963	12 563	14 484	15 292
Sum	23 616	20 917	60 456	172 128	127 743	131 598	95 273	74 744
Olje og fett								
DK	38 136	18 318	14 730	112 929	129 781	89 711	151 095	134 605
SE	214 326	185 155	399 016	470 281	659 862	483 897	494 931	532 834
US	24 531	81 114	145 513	182 184	263 509	190 613	249 872	192 395
Øvrige	273 255	408 999	318 903	426 469	595 529	667 203	725 499	911 640
Sum	550 249	693 586	878 163	1 191 864	1 648 681	1 431 424	1 621 398	1 771 474
Meierivarer								
AU	37 782	39 925	73 605	85 265	73 006	100 856	99 824	103 425
CA	25 199	42 961	65 151	73 978	66 716	52 414	67 296	75 985
US	169 938	315 313	243 215	257 265	241 833	279 833	253 692	232 611
Øvrige	354 101	333 395	279 366	234 847	245 678	191 551	209 997	193 247
Sum	587 019	731 594	661 337	651 355	627 232	624 654	630 810	605 268
Kornvarer								
DK	2 416	7 657	2 233	2 201	2 320	1 413	5 094	13 792
SE	5 317	4 740	14 991	15 267	13 451	12 025	16 387	20 055
US	1 671	1 969	1 108	761	1 109	210	2 355	9 166
Øvrige	3 770	3 873	6 427	16 430	13 320	5 961	6 656	7 223
Sum	13 174	18 239	24 758	34 659	30 200	19 609	30 492	50 236
Bakervarer								
DK	39 395	20 824	36 557	36 259	49 678	32 923	34 575	29 671
FI	24 781	19 423	22 429	23 827	23 464	24 520	25 137	28 799
SE	73 135	47 808	33 758	31 594	34 742	44 788	60 212	45 483
Øvrige	77 263	67 555	76 476	93 297	83 706	53 921	65 585	82 645
Sum	214 574	155 610	169 220	184 977	191 589	156 152	185 509	186 598

Ekspert 1000 NOK	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Sjokolade og sukkervarer (omfatter næring 10.81 og 10.82, der kun næring 10.82 er fordelt på land)								
DE	2 358	10 787	12 478	22 326	22 602	25 706	24 780	30 202
DK	66 533	70 810	41 365	50 867	54 534	55 809	45 074	50 012
SE	179 661	189 813	216 549	167 884	185 644	176 798	177 925	135 907
Sum næring 10.81	3 073	3 771	2 110	1 926	1 280	398	1 562	1 059
Øvrige	102 611	86 348	66 805	82 826	87 693	55 326	42 780	29 213
Sum	354 235	361 529	339 307	325 829	351 754	314 037	292 121	246 394
Øvrige næringsmidler (omfatter næring 10.83 og 10.89, der kun næring 10.89 er fordelt på land)								
RU	4 428	30	0	0	49	0	134	74 872
SE	87 687	40 471	92 438	141 811	128 889	112 357	161 518	184 804
US	615	5 384	7 060	7 192	34 729	64 342	73 652	69 213
Øvrige land 10.89	55 190	69 437	76 056	85 525	140 081	183 306	204 712	222 696
Sum næring 10.83	7 963	8 483	23 003	15 273	15 558	12 882	18 402	22 001
Sum næring 10.84	41 273	43 146	47 260	53 420	50 679	43 136	41 670	35 121
Sum næring 10.85	666	1 816	7 583	3 333	2 843	2 991	3 156	6 297
Sum næring 10.86	11 158	5 863	7 799	10 793	12 774	10 661	11 712	12 125
Sum	208 981	174 629	261 197	317 346	385 602	429 675	514 956	627 129
Fôr								
DK	5 607	9 576	21 561	11 214	63 877	123 197	121 278	138 583
RU	113	153	487	0	2 389	14 424	40 922	90 803
SE	8 204	42 499	20 803	35 136	34 749	48 545	45 857	55 432
Øvrige	238 380	419 567	189 150	200 631	119 076	27 771	33 905	44 120
Sum	252 305	471 795	232 001	246 981	220 092	213 937	241 962	328 938
Drikkevarer								
DE	22 453	25 411	42 061	85 967	92 843	92 808	95 379	92 040
SE	28 186	80 251	120 314	82 634	88 917	69 352	58 246	73 374
US	1 468	11 875	134 652	191 726	197 766	120 081	154 503	160 421
Øvrige	40 737	42 680	90 364	142 764	148 562	135 451	171 292	172 552
Sum	92 845	160 217	387 391	503 092	528 088	417 691	479 420	498 386
Tobakk								
DE	568	493	5 823	35 385	41 688	16 431	339	839
DK	15 703	32 945	61 749	41 989	43 449	15 838	1 499	579
SE	3 078	940	11 905	2 053	3 513	1 027	136	2 012
Øvrige	18 211	15 950	13 997	2 262	3 872	1 878	260	577
Sum	37 560	50 328	93 474	81 689	92 522	35 174	2 234	4 007
Totalt	16 293 808	23 900 382	22 867 766	24 759 848	25 921 729	27 371 357	30 963 263	32 109 009
Totalt uten fisk	2 675 903	3 216 236	3 569 428	4 113 634	4 592 915	4 085 913	4 513 846	4 866 955
Fisk andel av importen	83,6 %	86,5 %	84,4 %	83,4 %	82,3 %	85,1 %	85,4 %	84,8 %

Vedlegg 4: Om forslag til ny WTO-avtale

Nedenfor oppsummeres kort de viktigste punktene fra det siste dokumentet som ble lagt frem i desember 2008, og som fortsatt gjelder som grunnlag for videre forhandlinger:

Eksportsubsidier

Alle former for eksportsubsidier skal avvikles innen utgangen av 2013 under forutsetning av at det foreligger en WTO avtale innen den tid. Kriteriene for hvordan andre former for eksportstøtte, for eksempel eksportkreditter, statshandelsforetak og matvarehjelp skal behandles, må man bli enige om. Sett med norske myndigheters øyne skaper forbudet mot bruk av eksportstøtte først og fremst utfordringer for eksport av meieriprodukter, og da særlig ost.

Markedsadgang

Med en ny WTO-avtale vil de høyeste tollsatsene bli redusert mest. I tillegg kommer effekten av et maksimalt tolltak på 100 prosent. For Norges del vil de fleste (viktige) varer havne i gruppen med høyest tollreduksjon. Det er foreslått at reduksjonen skal skje med like steg over fem år. For å komme land som ønsker å opprettholde høye tollsatter i møte, er det innført begrepet «sensitive produkter». For et sensitivt produkt er tollreduksjonen er mindre enn den generelle tollreduksjonen. Til gjengjeld må det innføres nye importkvoter for et sensitivt produkt. I utgangspunkt kan 4 prosent av tollinjene defineres som «sensitive». Dersom et land imidlertid har over 30 prosent av tollinjene i det øverste båndet, kan andelen sensitive produkter økes med to prosentpoeng, mot betaling i form av økte tollfrie kvoter. Norge kan (sammen med Sveits og Island) derfor definere 6 prosent av alle tollinjer som sensitive produkter som vil få lavere tollreduksjon. For sensitive produkter vil tollreduksjonen kunne bli 23,3 prosent dersom eksisterende tollsats er på mer enn 75 prosent. For Norge vil sensitive produkter for eksempel kunne være kjøtt, ost, egg og enkelte varer innenfor grøntsektoren. Samtidig skal det etableres importkvoter for disse produktene. Norge må øke sine importkvoter med 0,5 prosent for å unngå tak på 100 prosent på sensitive produkter/tollinjer og delvis med ytterligere 0,5 prosent for økningen fra 4 til 6 prosent sensitive produkter/tollinjer. Norge får i hovedsak nye importkvoter for 5 prosent av forbruket av de aktuelle sensitive produkter/tollinjer.

Japan og Canada har varslet at de ikke kan akseptere fire prosent sensitive produkter/tollinjer. De krever hhv 8 prosent og 6 prosent tollinjer som sensitive.

Tabell 1

Tollreduksjoner for ikke sensitive produkter i WTO

Eksisterende tollsats	Reduksjon
<20 %	50 %
20– 50 %	57 %
50–75 %	64 %
> 75 %	70 %

Tolleskalering

Tolleskalering betyr at tollsatsen øker med produktets bearbeiding. Et sentralt krav i WTO er at slik tolleskalering må reduseres eller fjernes av hensyn til u-landene. Tolleskaleringen er blitt et viktig ankepunkt for u-land, og de mener industri-landene stenger dem ute fra ferdigvaremarkedene. Bak tolleskaleringen ligger som oftest hensynet til landets kostnadsnivå, statlige inntekter og beskyttelse av landets arbeidstakere. I revidert utkast til avtale i 2008 er det foreslått at tollsatsene for de bearbeidede landbruksvarene skal reduseres ytterligere med en faktor utover tollkuttet i råvarene. Det skal ikke være tolleskalering for produkter definert som sensitive. Tolltaket på 100 prosent for ikke sensitive produkter vil ha mye av den samme effekten som tolleskalering i form av et ekstra tollkutt.

Internstøtte

Internstøtte (Overall Trade Distorting Support, OTDS) inkluderer gul støtte (AMS), de minimis (gul støtte i de tilfeller prisstøtten ikke utgjør mer enn 5 prosent av produksjonsverdien) og blå støtte. Taket for slik støtte vil for Norges del bli ca. 9,5 mrd. NOK.

Medlemslandene skal inndeles i tre grupper (eller «bånd» i WTO-terminologi) etter hvor høyt internt støttenivå de har, og de land med høyest absolutt støttenivå skal kutte sin interne støtte mest. EU havner i det øverste båndet, USA og Japan i det neste og alle andre industriland i det siste båndet. Samtidig er man enige om at land i det tredje båndet som har høyt relativt støttenivå, som for eksempel Norge, skal ta noe høyere kutt i AMS. Kuttet i det tredje båndet skal være på 45 prosent, men for Norges del vil det bli på 52,5 prosent fordi vi har et høyt relativt støttenivå. Dette gir en ny øvre grense for AMS på 5,438 mrd. NOK for Norge. Den samlede støtten skal reduseres med 25 prosent det første året avtalen gjelder for. Det skal videre etableres produktspesifikke tak for gul støtte.

For blå støtte forutsetter rammeverket at det skal settes et tak for slik støtte på maksimalt 2,5 prosent av produksjonsverdien. Rammeverket åpner imidlertid for at land som har en spesielt stor andel av sin støtte i denne kategorien, kan få unntak. For Norge betyr dette at blå boks må reduseres med samme prosent som AMS (52,5 prosent). Dette vil gi et klart høyere tak enn en grense på 2,5 prosent. Øvre tak for blå støtte for Norge blir etter dette 3,560 mrd. NOK.

For ikke-handelsvridende støtte (grønn støtte) som for eksempel miljøtiltak, forskningsmidler og velferdsordninger, legges det ikke opp til noen øvre begrensninger, men kriteriene for slik støtte er gjennomgått for å sikre at støtten har minimale effekter på produksjon og handel. Her er regelverket foreslått endret uten at dette får særlige følger for Norges muligheter til å benytte seg av denne typen støtte.

De minst utviklede landene (MUL) skal ifølge gjeldende WTO-avtale gis toll- og kvotefrihet for minst 97 prosent av alle sine varer inn til i-landenes markeder. Norge har allerede implementert dette for alle varer. Tollfriheten skal også kunne gjelde for mer utviklede u-land dersom det er ønskelig å gi tilsvarende betingelser.

Tollforenkling

Tollforenkling er ett av de ti uavklarte spørsmålene i teksten. I dag har Norge dobbelt sett tollsats for 48 prosent av tollinjene, dvs. både kronetoll og prosenttoll. Videre har vi 0-toll for 25 prosent av tollinjene (varer vi ikke produserer selv), 7 prosent med ren prosenttoll og 20 prosent med ren spesifikk tollsats. I jordbruksoppjøret 2010 ble anvendt tollsats for melk lagt om fra kronetoll til prosenttoll da det ga bedre beskyttelse.

Det er foreslått i teksten fra desember 2008 at et land bare kan beholde 10 prosent av tollinjene med annet enn kun prosenttoll.

Vedlegg 5: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften

Kvotene gjelder for de produkter som var omfattet av de varenummer i tolltariffen som gjaldt ved iverksettelsen av forskriften. Eventuelle endringer i tolltariffens varenummer medfører ingen endringer i hvilke produkter som kan importeres innenfor kvotene. Tollsatsen som fremgår av kolonne III er det som er avtalt ved avtaleinngåelse. I tillegg er det inngått frihandelsavtaler som kan åpne for import til lavere tollsats enn det som fremkommer av kolonnen. Dette vil fremkomme i informasjon fra SLF i forkant av fordeling.

<i>I</i> Produkt	<i>II</i> Tolltariffens varenummer	<i>III</i> Tollsats (kr/kg)	<i>IV</i> Mengde (tonn)	<i>V</i> Kvoteperiode	<i>VI</i> Import- land	<i>VII</i> Fordeling	<i>VIII</i> Avtale	<i>IX</i> Note
Islandshest	01.01.1010/9011/ 0,9019	Tollfritt	200 stk.	Kalenderåret	Island	S	EØS- avtalen	
Levende rein til slakt og kjøtt av rein, hele/halve skrotter	01.06.1910/ 02.08.9021			1.10–30.6	Alle land	A1		1
Kjøtt til messer og lignende	Kap. 2 og 16	2,4	35	Kalenderåret	WTO	S	WTO- avtalen	
Kjøtt av storfe	Pos. 02.01. og 02.02.	Tollfritt	500	Kalenderåret	Namibia og Botswana	A2	WTO- avtalen/ frihandels- avtaler	
Kjøtt av storfe	02.01.1000/2001/ .2002/.2003/ .2004/ 02.02.1000/2001/ .2002/.2003/ 0,2004	Tollfritt	900	Kalenderåret	EU	A2	EØS- avtalen (2010)	
Kjøtt av storfe	02.02.1000/2001/ .2002/.2003/ 0,2004 02.02.2008 02.02.3001/3009	9,11 18,75 33,6	1 084	Kalenderåret	WTO	A2	WTO- avtalen	2

Kjøtt av svin	02.03.1101/.2101	Tollfritt	600	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
Kjøtt av svin	02.03.2101	6,96	1 381	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av sauer eller geiter	02.04.1000/.3000	12,23	206	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	2
	02.04.2100/.4100	9,09						
	02.04.2200/.4200	32,1						
	02.04.4300	28,97						
	02.04.5000	14,01						
Lever av svin	02.06.4100	5	350	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kjøtt av høns og kalkuner	02.07.1100/.1200/.2400/.2500	Tollfritt	800	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
Kjøtt av høns	02.07.1200	7,26	221	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av kalkun	02.07.2500	7,75	221	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av ender, gjess og perlehøns	02.07.3300	13,67	221	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Bryst av ender	Ex. 02.07.3501	30	100	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
Kjøtt av hjort og annet vilt	02.03.1109/.1209/.1909/.2109/.2209/.2909 02.08.9046/.9047/.9048/.9094/ ex.9099	0,6	200	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av annet vilt	Ex. 02.08.1000/.9099	Tollfritt	10	Kalenderåret	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av skogsfugl og ryer, samt kanin og hare	02.08.1000/.9030/.ex9099	0,6	70	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av skogsfugl og ryer	02.08.9030	Tollfritt	10	Kalenderåret	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	

Kjøtt av elg, hele eller halve skrotter	02.08.9043	Tollfritt	80	Kalenderåret	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av elg	02.08.9043/9044/ 0,9045	0,6	60	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	3
Kjøtt av hjort, hele eller halve skrotter	02.08.9046	Tollfritt	10	Kalenderåret	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Skinker, bøger og stykker derav	02.10.1101	Tollfritt	400	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Smør	04.05.1000	3,32	575	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Ost	04.06.	Tollfritt	4 500	Kalenderåret	EU	H	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Ost	04.06.	Tollfritt	2 700	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Ost	04.06.	Tollfritt	90	Kalenderåret	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Høseegg	04.07.0011/0019	Tollfritt	290	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF	
Høseegg	04.07.0019	3,78	1 295	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Honning	04.09.0000	Tollfritt	192	Kalenderåret	GSP	A2		4
Blodpulver	05.11.9911	Tollfritt	350	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF og EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matpoteter	07.01.9022	Tollfritt	2 500	1.4-14.5	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matpoteter	Ex. 07.01.9028	Tollfritt	1 310	1.12-14.5	Egypt	A3	Frihandels-avtale	5
Hvitkål	07.04.9013/9020	1,43	134	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Rødkål	07.04.9040	0,72	134	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/1119	Tollfritt	400	1.3-31.5	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2010)	

Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/.1122	Tollfritt	600	1.3-30.11	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Erter	07.08.1000	Tollfritt	60	Kalenderåret	Egypt	A2	Frihandels-avtale	
Tørkede poteter	07.12.9011	Tollfritt	300	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	Tollfritt	2 000	1.5.-31.7.	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	7 000	1.5.-31.7.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	750	1.8.-30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	250	1.11-30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Pærer	08.08.2021	0,02	250	11.8.-30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Jordbær, friske	08.10.1023/.1024	Tollfritt	300	9.6.-9.9.	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Kirsebær, midl. konserverte	08.12.1000	4,3	100	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Durumhvete, til pasta produksjon	10.01.1000	Tollfritt	5 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Durum hvete til pasta produksjon	10.01.1000	Tollfritt	10 000	Kalenderåret	Canada	A2	Frihandels-avtale	
Høstrug, til såformål	Ex. 10.02.0000	Tollfritt	1 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Mais, til dyrefôr	10.05.9010	Tollfritt	10 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Gryn, grovt mel og pelleter av mais, til dyrefôr	11.03.1310	Tollfritt	10 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matkorn	10.01.1000/.9000 10.02.0000 10.08.9000			1.9.-31.8.	Alle land	A5		6, 7

Råvarer til kraftfôr	10.01.9000			1.9.-31.8.	Alle land	A5		6, 7
	10.02.0000							
	10.03.0000							
	10.04.0000							
	10.05.9010							
	10.07.0010							
	11.03.1310							
	12.14.1000							
	15.20.0010							
	17.03.1010/.9010							
	23.02.1010/.3000/							
	0,409 23.03.2010							
Oljefrø	12.01.0010 12.05.1010/.9010			01.09-31.08.	Alle land	A5		6, 7
Svingelfrø	12.09.2300	Tollfritt	75	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF	
Svingelfrø til plenformål	12.09.2300	Tollfritt	400	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Engrappfrø	12.09.2400	Tollfritt	50	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF	
Engrappfrø til plenformål	12.09.2400	Tollfritt	200	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Raigrasfrø	12.09.2500	Tollfritt	700	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	35 000	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med WTO og EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	500	Kalenderåret	Andre land enn EU	A2	Avtale med WTO	
Pølser	16.01.0000	Tollfritt	400	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	

Kalkunrullade	16.02.3101	12,5 %	20	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	8
Hermetisk skinke	Ex. 16.02.4100	Tollfritt	100	Kalenderåret	GSP	A2		4
Bacon Crisp	16.02.4910	Tollfritt	350	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kjøttboller	16.02.5001	Tollfritt	200	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Corned beef	Ex. 16.02.5009	Tollfritt	200	Kalenderåret	GSP	A2		4, 9
Hermetisk tunge	Ex. 16.02.5009	Tollfritt	50	Kalenderåret	GSP	A2		4
Poteter, halvfabrikata til fremstilling av snacks	20.05.2091	Tollfritt	3 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Hermetiske erter	20.05.4003/4009	Tollfritt	200	Kalenderåret	GSP	A6		4
Hermetiske snittebønner	Ex. 20.05.5901	Tollfritt	100	Kalenderåret	GSP	A6		4
Hermetiske brekkbønner	Ex. 20.05.5901	Tollfritt	50	Kalenderåret	GSP	A6		4
Hermetiske grønnsaksblandinger	Ex. 20.05.9909	Tollfritt	150	Kalenderåret	GSP	A6		4
Eplesaft også konsentrert, til industriformål	20.09.7100/7900	Tollfritt	3 300	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Blåbærkonsentrat	Ex. 20.09.8099	Tollfritt	200	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Kattemat	23.09.1012	Tollfritt	1 000	Kalenderåret	Canada	A2	Frihandelsavtale	

- Fordeling etter søknadstidspunkt jf. kapittel II i forskriften.
- A1, A2, A3, A4, A5 og A6: Fordeling ved auksjon, jf. kapittel III i forskriften.
- V: Fordeling til virksomheter som har foredling av viltkjøtt som hovedformål, jf. kapittel IV i forskriften.
- H: Fordeling av tollkvote for ost, jf. kapittel V i forskriften.

Noter:

1. Tollsatsen fastsettes av Statens landbruksforvaltning, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 23. Mengde fastsettes av Statens landbruksforvaltning i forkant av hver auksjon og beregnes i kilo hele og halve reinskrotter. Ved omregning til levende rein tilsvare et levende dyr gjennomsnittlig slaktevekt for importerte rein i foregående sesong.
2. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,33.
3. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,42.
4. Det generelle tollpreferansesystemet for utviklingsland (GSP).
5. Eventuell import betinges av at varene oppfyller gjeldende krav til plantehelse, jf. Mattilsynets regelverk om import av egyptiske poteter.
6. Tollsats fastsettes kvartalsvis, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 22 fjerde ledd.
7. Mengde fastsettes av Statens landbruksforvaltning i forkant av hver auksjon.
8. Tollsats i prosent av verdi.
9. Import av 145 tonn av kvoten for corned beef kan i tillegg skje fra WTO-land til en tollsats på 12,5 %.

Vedlegg 2 oppheves.

Vedlegg 6: Avgifts- og tilskuddssatser¹

Tobakksvarer

	2000	2004	2006	2008	2010	2011	2012
Sigarer (kr/100 g)	93	177	184	192	212	227	231
Sigaretter (kr/100 stk)	162	177	184	192	212	227	231
Røyketobakk og karv. Skråtobakk (kr/100 g)	112	177	184	192	212	227	231
Skråtobakk (kr/100 g)	53	57	59	68	82	92	93
Snus (kr/100 g)	53	57	59	68	82	92	93
Sigarettpapir og – hylser (kr/100 stk)	2,4	2,7	2,81	2,93	3,23	3,45	3,51

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	2000	2004	2006	2008	2010	2011	2012
Sjokolade- og sukkeravgift	14,17	15,45	16,07	16,79	17,60	17,92	18,21
Sukkeravgift*	5,49	5,99	6,23	6,5	6,82	6,94	7,05

* Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker

F.o.m. 1. januar 2001 ble tidligere avgiftssatser på kullsyrefrie og kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer slått sammen.

Alkoholfrie drikkevarer

	2000	2004	2006	2008	2010	2011	2012
Drikkevarer (kr/l)	1,58	1,58	1,61	1,68	2,76	2,81	2,85
Kullsyre (kr/kg)*	63	64	65,12	–	–	–	–
Sirup for dispensertilvirkning (kr/l)	9,49	9,64	9,81	10,25	16,83	17,13	17,4

* Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg

F.o.m. 1. januar 2000 ble avgift på øl og avgift på brennevin og vin erstattet med et vedtak om «Avgift på alkohol». Denne omfatter brennevin, vin og øl, samt avgift på essenser som innføres.

Avgift på alkohol

	2001	2004	2006	2008	2010	2011	2012
– over 22 % alkohol (pr vol % og l)	7,04	5,54	5,64	5,89	6,18	6,18	6,72
– over 4,75 og under 22 % alkohol (pr vol % og l)	3,65	3,61	3,67	3,84	4,03	4,31	4,38
– over 3,75 til og med 4,75 % alkohol (kr/l)	16,4	16,2	16,5	17,2	18,0	19,3	19,6
– over 2,75 til og med 3,75 % alkohol (kr/l)	9,45	9,35	9,51	9,93	10,4	11,1	11,3
– over 0,7 til og med 2,75 % alkohol (kr/l)	2,51	2,47	2,51	2,63	2,76	2,95	3,0
– brennevinbasert drikk m/ styrke over 0,7 % (kr/l)	.	5,54	5,64	5,89	6,18	6,61	6,72

Satsen er flyttet til alkoholfrie f.o.m. 1. januar 2001

¹ Hvis ikke annet er nevnt er avgiftssatsene hentet fra:

Toll og avgiftsdirektoratet (2012). *Avgifter og gebyrer 2012*. URL:

http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&cepslanguage=no, 20.4.2012.

Grunn- og miljøavgift på drikkevareemballasje²

Kr/enhet	2000	2004	2006	2008	2010	2011	2012
Grunnavgift engangsemballasje	0,81	0,89	0,93	0,97	1,02	1,04	1,06
Miljøavgift							
Glass							
Ingen returandel	4	4,36	4,54	4,74	4,97	4,97	5,14
90 % returandel		0,43	0,45		0,49	0,5	0,51
Metall							
Ingen returandel	4	4,36	4,54	4,74	4,97	4,97	5,14
Plast							
Ingen returandel	2,4	2,63	2,74	2,86	3,00	3,05	3,1
70 % returandel					0,81	0,91	
78 % returandel							0,68
Papp og papir							
Ingen returandel	1	1,09	1,13	1,18	1,24	1,26	1,28
Drikkekartong							
83 % returandel					0,28	0,21	
88 % returandel							0,15
Skolemilk							
93 % returandel					0,08	0,08	0,07

Statens forurensningstilsyn fastsetter returandelen for maksimalt et år om gangen, og returandelen varierer i hver periode.

² Finansdepartementet (2012). *Avgiftssatser 2012*. URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/skatter_og_avgifter/avgiftssatser-2012.html?id=660143 og Grønt punkt (2012). *Drikkevarekoder 01.01.2012-30.06.2012*: Avgiftsbelagt drikkevareemballasje 2012, URL: <http://www.grontpunkt.no/files/dmfile/Drikkevare-koder-milj-01012012.pdf>.

Matproduksjonsavgift³

	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Norskproduserte landbaserte næringsmidler							
godkjent slakt	0,50 kr /kg	0,48 kr/kg	0,48 kr/kg	0,49 kr/kg	0,49 kr/kg	0,49 kr/kg	0,49 kr/kg
andre norsk produserte animalia	1,96 %	1,86 %	1,86 %	1,92 %	1,92 %	1,92 %	1,92 %
norsk produserte vegetabilier	0,88 %	0,75 %	0,75 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,80 %
– melk					0,0634 kr/l	0,0634 Kr/l	0,0634 kr/l
Landingsavgift for fisk							
– fersk og rundfryst fisk fra EØS-land, grønlandsk eller færøysk fartøy	15,50 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
– import av fersk fisk fra tredjelandsfartøy (unntatt grønlandsk fartøy)	27,70 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
– fersk fisk på norsk fabrikkfartøy	15,50 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
Produksjonsavgift fisk							
– slaktning av oppdrettsfisk	15,90 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
– fryselagring av fisk/fiskevare u/bearbeidin	140 kr/t	–	–				
Avgift på import							
– ferdigvare og halvfabrikata	0,88 %	0,75 %	0,71 %	0,71 %	0,71 %	0,71 %	0,71 %
– råvare	1,43 %	1,21 %	1,14 %	1,14 %	1,14 %	1,14 %	1,14 %

³ Fra og med 1.1.2012 er matproduksjonsavgiften avviklet.

Forskningsavgift – kr per l/kg⁴

Produkt	2004	2006	2008	2010	2011	2012
Fjørfe						
And og gås	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Egg	0,04	0,05	0,05	0,06	0,06	0,065
Høns	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Kalkun	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Kylling	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Honning		0,35 %		0,35 %	0,35 %	0,35 %
Kjøtt						
Sau/lam	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Storfe/kalv	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Svinekjøtt	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Korn						
Korn	0,0054	0,0063	0,0072	0,0076	0,0075	0,0078
Oljefrø				0,0076		
Erter, lupiner og åkerbønner				0,0076		
Vegetabiler	0,30 %	0,35 %		0,35 %	0,35 %	0,35 %
Melk						
Kumelk	0,01	0,013	0,014	0,0154	0,0159	0,0166
Geitmelk	0,01	0,013	0,014	0,0154	0,0159	0,0166
Vilt						
Rein	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Elg	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135
Hjort	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,135

For pelsdyr/skinn ble det trukket 2,25 % av salgsværdien i omsetningsavgift i 2004 og 2005 og 1,0 % i 2006 og 2007.

Fra 2007 ble avgift for vegetabiler og honning innkrevd av Mattilsynet.

⁴ Statens landbruksforvaltning (2012). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2012. Avgifter - gjeldene satser 2012. URL: <https://www.sjf.dep.no/produksjon-og-marked/melk/avgifter#forskningsavgift>

Arbeidsgiveravgift – fordelt på soner, i prosent ⁵

	2000	2002	2004	2006 ³⁾	2008	2010	2011	2012
Sone I	14,1	14,1/10,1 ²⁾	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1
Sone Ia					10,6/14,13	10,6/14,1	10,6/ 14,1	10,6/ 14,1
Sone II	10,6	10,6/ 6,6 ²⁾	14,1	14,1	10,6	10,6	10,6	10,6
Sone III	6,4	6,4/ 2,4 ²⁾	8,3	12,1	6,4	6,4	6,4	6,4
Sone IV	5,1	5,1/ 1,1 ²⁾	7,3	11,7	5,1	5,1	5,1	5,1
Sone IVa					7,94	7,9	7,9	7,9
Sone V	0	0/ 0 ²⁾	0	0	0	0	0	0

- 1) Hvis avgiftspliktige ytelser overstiger 16 ganger folketrygdens gjennomsnittlige grunnbeløp, betales det en ekstra arbeidsgiveravgift på 12,5 %
- 2) Satsen for arbeidstakere over 62 år, satsene for arbeidstakere over 62 år ble videreført i både 2003 og 2004
- 3) 10,6 % inntil fribeløpet, deretter 14,1 %. Fribeløpet er i 2007 på kr 530 000,- Landbruk, fiskeri- og matindustri har satsen 10,6 % (Gjelder for Bodø og Tromsø. Landbruk, fiskeri- og matindustri har satsen 5,1 %)

Transporttilskudd (kr/kg)¹⁾ ⁶

	2000	2004	2006	2008	2010	2011	2012
Fraktilskudd							
kjøtt							
– innfrakt	0,202	0,235	0,218	0,236	0,293	Ny ordning	
Slaktekvantum > 1500 tonn							
Gris							0,1214
Småfe							0,3237
Storfe							2,2679
Slaktekvantum < 1500 tonn							
Gris							0,4418
Småfe							0,3511
Storfe							3,5554
Fraktilskudd egg²⁾							
– generell sats	0,433	0,29	0,30	0,28	0,214	0,17	0,17
– tilleggssats for Nord-Norge		1,28	1,44	1,372	0,984	0,86	0,86

Det utbetales også fraktilskudd til korn (økologisk korn, innfrakt, over/underskuddsområder og import), det vises til Jordbruksavtalen for oversikt over disse satsene

Gjennomsnittlig tilskudd fordelt på 6 soner; intervaller mellom 0 og over 350 km. I tillegg til den generelle satsen betales det en tilleggssats for produsenter i fylkene Nordland, Troms og Finnmark.

⁵ Lovdata (2011). *Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2012*. URL: <http://www.lovdata.no/ltavd1/filer/sf-20111124-1153.html>.

⁶ Jordbruksavtalen (2012). *Jordbruksavtale 2011-2012*. Inngått mellom staten og Norges Bondelag 23. juni 2011. URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Jordbruksavtale_2011_2012_230611.pdf

Avgiftssatser for noen særavgifter i Norge, Sverige og Danmark i 2012⁷

Avgifter	Norge (NOK)	Sverige (SEK)	Danmark (DKK)
Sjokolade og sukker			
– Sjokolade og sukkervarer m.m.	18,21 kr/kg		23,75 kr/kg ved mer enn 0,5 % sukker per vare og 20,20 kr/kg ved mindre enn 0,5 % sukker per vare
– Sukker	7,05 kr/kg		
– Mandler, nøtter og lignende			5,30-31,90 kr/kg
Tobakk			
– Sigaretter	2,31 kr/stk	1,40 kr/stk + 1 % av detaljprisen	1,167 kr/stk. + 1 % av detaljprisen. 1)
– Sigarer og sigarillos	2,31 kr/g	1,24 kr/stk	0,198 kr/stk + 10 % av detaljprisen. 1)
– Snus	0,93 kr/g	0,382 kr/g	0,659 kr/g 1)
Alkoholfriske drikkevarer			
– Alkoholfriske drikkevarer	2,85 kr/l		0,91 kr/l
Alkohol			
– Alkohol, styrke mellom 0,7–2,75 %	3,00 kr/vol % og l		
– Alkohol, styrke mellom 2,75–3,75 %	11,31 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 3,75–4,75 %	19,59 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 4,75–22 %	4,38 kr/l og vol %		
– Øl med styrke over 2,8 %		1,66 kr/vol % og l	63,60 kr/l ren alkohol
– Vin, styrke mellom 2,25–8,5 %		7,58 - 15,41 kr/l	
– Vin, styrke mellom 8,5–15 %		21,58 kr/l	
– Vin, styrke mellom 15–18 %		45,17 kr/l	
– Vin, styrke mellom 1,2–6 % 1)			4,88 kr/l
– Vin, styrke mellom 6–15 % 1)			10,62 kr/l
– Vin, styrke mellom 15–22 % 1)			14,22 kr/l
– Brennevinbasert drikk, over 0,7 %	6,72 kr/vol % og l		
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %		501,41 kr/l ren alkohol (100 %)	
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %, samt vin over 22 %			150,00 kr/l ren alkohol (100 %)

For musserende vin og champagne kreves det en tilleggsavgift på 3,06 kr/l

⁷ Kilde: Toll og avgiftsmyndighetene (2012). Avgifter og gebyrer 2012. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&epslanguage=no, 20.4.2012. Skatteministeriet (2012). *Satser og beløpsgrænser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/satser_og_beloeb/, 5.6.2012. Skatteverket (2012). *Punktskatter*. URL: <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/skatter/punktskatter/allapunktskatter.4.58d555751259e4d6616800010841.html>, 5.6.2012.

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	55 57 24 97
	Telefaks:	55 57 24 96
	E-post:	postmottak@nilf-ho.no
Trondheim	Postadresse:	Statens hus, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak@nilf.fmst.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	75 53 15 40
	Telefaks:	75 53 15 49
	E-post:	postmottak@nilf-nn.no

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

Norsk
Landbrukssamvirke

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority